RUDOLF STEINER

OBSERVAREA NATURII. MATEMATICA

EXPERIMENTUL ŞTIINŢIFIC ŞI REZULTATELE CUNOAŞTERII DIN PUNCTUL DE VEDERE AL ANTROPOSOFIEI

GA 324.1

CUPRINS

CUPRINS PE LARG 4
CONFERINŢA I 7
CONFERINŢA a II-a 30
CONFERINŢA a III-a 47
CONFERINŢA a IV-a 66
CONFERINŢA a V-a 85
CONFERINŢA a VI-a 108
CONFERINŢA a VII-a 129
CONFERINŢA a VIII-a 151
ANEXA 163
NOTE 166

CUPRINS PE LARG

CONFERINȚA I — *Stuttgart, 16 martie 1921*

Cele trei forme ale ştiinţei. Observarea naturii. Experimentul şi pătrunderea matematică a naturii. Esenţa experimentului. Certitudinea cunoaşterii matematice. Psihologia odinioară şi acum. Legea creşterii la băieţi şi la fete. Cunoaşterea obişnuită a naturii. Filosofia lui David Hume. Cunoaşterea matematică – activitate construită lăuntric. Cunoaşterea spiritului – activitate interioară care îmbrăţişează realitatea.

CONFERINȚA a II-a — *Stuttgart, 17 martie 1921*

Împărţirea omului în sistem neuro-senzorial, sistem afectiv-ritmic şi sistem al metabolismului şi voinţei, pe baza descrierii făcute în cartea mea ***Despre enigmele sufletului***. Natura lăuntrică a văzului, a mişcării braţului şi a mersului, în raport cu cele trei dimensiuni spaţiale.

CONFERINȚA a III-a — *Stuttgart, 18 martie 1921*

Posibilitatea de a explica natura din ea însăşi şi lumea suprasensibilă. Cunoaşterea obişnuită a naturii şi cunoaşterea ei prin matematică. Aplicabilitatea cunoaşterii matematice la lumea minerală, moartă; obţinerea unui mod de a privi vegetalul prin cunoaştere imaginativă. Cele două feluri de clarvedere. Teoria despre caracterul subiectiv al percepţiei senzoriale. Dualitatea ochiului ca aparat fizic şi ca organ străbătut de curentul vieţii. Aplicarea acestui mod de a privi la omul întreg. Dorul după o extindere şi aprofundare a activităţii noastre de cunoaştere.

CONFERINȚA a IV-a — *Stuttgart, 19 martie 1921*

Activitatea de reprezentare imaginativă drept cunoaşterea a lumii vii în ansamblul ei. Gustav Theodor Fechner. Elaborarea metodei imaginative. Despre intelect. Organizarea nervoasă ca organ de simţ sintetizator. Re-

prezentările-amintiri şi activitatea de reprezentare imaginativă. Iubirea ca ajutor pentru fortificarea puterii de a uita. Autoeducaţia ca mijloc de a ridica pe o treaptă superioară forţa cunoaşterii. Caracterul de imagine al reprezentării. Revărsarea realităţii în reprezentare prin inspiraţie. Sistemul respiraţiei yoga.

CONFERINŢA a V-a — *Stuttgart, 21 martie 1921*

Teoria modernă despre fiziologia organelor de simţ şi teoria despre cele 12 simţuri. Meynert – cercetător al creierului. Controversa din cadrul asociaţiei Giordano Bruno în legătură cu esenţa activităţii de reprezentare. Psihologia lui Theodor Ziehen. Geometria analitică şi geometria sintetică. Moritz Benedikt şi matematica. Cunoaşterea imaginativă a sistemului ritmic. Sistemul disciplinei yoga. Esenţa simbolului. Originea psihologică a actului cultic. Intelectul modern. Actul cultic al epocilor trecute şi experimentul ştiinţific.

CONFERINŢA a VI-a — *Stuttgart, 22 martie 1921*

Reprezentarea-amintire şi transformarea ei în imaginaţie şi inspiraţie. Intelectul în ştiinţele moderne ale naturii şi la Goethe. Aspectele fenomenale şi fenomenul originar. Activitatea intensificată a uitării ca vieţuire a libertăţii interioare. De la esenţa amintiriii la cunoaşterea fiinţei interne a omului: ficat, rinichi. Sfânta Theresa, Mechthild von Magdeburg. Formarea sistemului nervos. Conferinţele pe tema „Antroposofie" prezentate în anul 1909 şi cartea ***Antroposofie. Un fragment***. Corespondenţa dintre un organ superior şi un organ inferior al omului. Psihologie spirituală şi terapie spirituală.

CONFERINŢA a VII-a — *Stuttgart, 23 martie 1921*

Esenţa intuiţiei. Formarea tumorilor şi vindecarea acestora. Intuiţia – inversare a percepţiei senzoriale. Opoziţia dintre percepţia senzorială nedefinită şi credinţa

oarbă. Viaţa dinainte de naştere şi viaţa de după moarte, vieţile pământeşti repetate. Adormirea şi trezirea. Despre metodica istoriografiei. Dante, Luther, Constantin cel Mare, Iulian Apostatul. Despre vieţuirea forţelor care nu ajung să se manifeste în istorie. Verificarea faptelor suprasensibile. Experimentul şi consecinţele sale pentru trăirea umanştiinţifică în epoca modernă. Cunoaşterea spiritual-ştiinţifică drept mijloc de fecundare a celorlalte ştiinţe.

CONFERINŢA a VIII-a — *Stuttgart, 23 martie 1921*

Imaginea antroposofiei drept lumina ce intră într-o încăpere. Caracterul ştiinţific al antroposofiei şi problema socială. Şcoala Waldorf şi alte instituţii provenite din antroposofie. Necesitatea unităţii întregii cunoaşteri. Examinarea datelor furnizate de cunoaşterea antroposofică. Problema adversarilor. Încrederea în tineretul studios. Un îndemn adresat tinerilor: „Deschideţi obloanele!”

CONFERINŢA I

Stuttgart, 16 martie 1921

Stimată asistenţă, stimaţi studenţi! Ştiinţa spirituală, aşa cum adie ea şi prin acest curs universitar de antroposofie, trebuie să-şi cucerească azi, în adevăratul sens al cuvântului, dreptul de a exista, recunoaşterea din partea omenirii. În primă instanţă, s-ar putea să frapeze faptul că aşa stau lucrurile, fiindcă cine a cunoscut puţin forţele motrice ale acestei ştiinţe spirituale orientate antroposofic poate observa că tocmai ea se situează cu totul pe solul cercetărilor ştiinţifice şi de altă natură din domeniul culturii moderne, că ea ţine seama în cea mai largă măsură de tot ceea ce stă, ca necesitate, la baza vieţii spirituale a epocii prezente. Dacă are totuşi de luptat, trebuie să cugetăm la faptul că ea, în calitate de ştiinţă spirituală orientată antroposofic, trebuie să se ridice, în primă instanţă, împotriva celor mai mari prejudecăţi existente în epoca noastră. Într-un anumit sens, ea este adversara firească a tot ceea ce mai există, drept forţe reacţionare, în sufletele oamenilor noştri actuali. Şi cine e în stare să ţină seama câtuşi de puţin de acest lucru, acela ştie că în sufletele oamenilor actuali există multe aspecte reacţionare.

În conferinţele de faţă, sarcina mea va fi aceea de a arăta direct de pe poziţiile ştiinţei dreptul de a exista şi importanţa ştiinţei spirituale pe care o reprezentăm noi aici. Voi fi nevoit să pornesc de la nişte aspecte relativ elementare, înaintând apoi treptat, de-a lungul conferinţelor, spre o cunoaşterea reală a omului, din punctul de vedere al acestei ştiinţe spirituale orientată antroposofic. Şi, deoarece voi avea de vorbit în special despre metodologie, mă voi strădui să vă introduc, totuşi,

prin alegerea exemplelor pe care le voi folosi pe parcursul conferinţelor, în diferite capitole şi probleme ale acestei ştiinţe spirituale, în general, şi să vă arăt care este importanţa ei pentru ştiinţele particulare ale epocii prezente.

Dar în prima dintre aceste conferinţe aş vrea să ofer un fel de introducere. Aş vrea, în primă instanţă, să arăt că gândirea ştiinţifică actuală a ajuns din ce în ce mai mult să-şi recunoască principalul punct de sprijin în experiment, în experimentul ştiinţific. Prin aceasta, gândirea ştiinţifică actuală se află într-o anumită opoziţie faţă de modalităţile de cunoaştere mai vechi, faţă de acele modalităţi de cunoaştere care porneau de la observaţie, aşa cum o oferă omului natura şi lumea, în general. Una e să porneşti de la o realitate gata făcută, pe care ţi-o oferă natura şi lumea, şi s-o observi, şi alta e să creezi tu însuţi condiţiile în care urmează să aibă loc un proces, şi astfel, cunoscând condiţiile în care el se produce, să-l poţi observa şi să fii condus de aceste observaţii spre anumite rezultate ştiinţifice. Dar dvs. ştiţi, de asemenea, că gândirea ştiinţifică modernă a fost condusă din ce în ce mai mult şi mai mult spre procedeul de a introduce în materialul observaţiei – în domeniul ştiinţelor naturii înseşi, în general – idei matematice, rezultate matematice. Cunoaşteţi cu toţii, desigur, afirmaţia făcută cândva de *Kant*, că în fiecare ramură a ştiinţei există numai atâta cunoaştere adevărată câtă matematică există în ea [Nota 1]. Atât în observaţie, cât şi în experiment, trebuie introduse – spune el – idei matematice. Şi atunci ne simţim pe un teren sigur, simţim că faţă de o serie de fapte pe care suntem în măsură să le cuprindem în formule matematice avem un cu totul alt raport de cunoaştere decât faţă de faptele pe care le descriem, pur şi simplu, conform cu

situaţia lor empirică. Acest sentiment de certitudine pe care ni-l dă abordarea matematică a lucrurilor este de multă vreme caracteristic pentru gândirea ştiinţifică. Nu se poate spune însă că astăzi există deja o conştienţă clară, reală, a motivelor care ne fac să ne simţim atât de siguri când abordăm natura şi lumea pe cale matematică. Tocmai o cunoaştere clară şi lămurită a acestui lucru – a faptului că ne simţim siguri în cazul abordării matematice a lumii – ne va face să recunoaştem, în cele din urmă, necesitatea existenţei unei ştiinţe spirituale de felul celei pe care o prezentăm noi aici. Această ştiinţă spirituală nu e nevoită deloc să cerşească, aş zice, recunoaşterea somităţilor din domeniul ştiinţelor naturii sau al altor ştiinţe. Ştiinţa spirituală vrea să respecte, pe fiecare dintre tărâmurile ei, conştiinciozitatea ştiinţifică a epocii moderne şi, pe lângă aceasta, să ajungă, în raport cu toate îndoielile, enigmele şi problemele nerezolvate pe care ştiinţa modernă le face să apară, la o poziţie sigură, ea vrea să aşeze tocmai ştiinţa, într-un anumit sens foarte precis, pe o bază sigură, exactă, în sens matematic.

Nu e nevoie decât să vă atrag atenţia asupra unei probleme foarte simple şi veţi vedea deja că tocmai sentimentul sigur al abordării matematice ne face să ajungem, aş zice, pe la jumătatea drumului căutării ştiinţifice, la o incertitudine. Ce să facem, de exemplu, cu o ştiinţă cum este istoria, dacă în orice ştiinţă există, după cum se afirmă, numai atâta cunoaştere reală câtă matematică există în ea? Şi cum s-o scoatem la capăt cu realităţile sufletului uman, dacă am trecut cu toţii, aş zice, de toate acele ipoteze pe care le-a dezvoltat, de exemplu, psihologia matematizantă, de orientare hebartiană, spre a ajunge la certitudine în acest domeniu? Nu s-a ajuns la nimic altceva decât la recunoaşterea faptului că într-un

asemenea domeniu nu este posibil să introducem matematica în ştiinţă. Aceasta ar fi prima întrebare de care va trebui să ne ocupăm: Ce înseamnă certitudinea matematică, în raport cu cunoaşterea umană? Şi această întrebare, dacă vom reuşi să-i dăm un anumit răspuns, ne va conduce acolo unde ne putem da seama că cercetările de ştiinţă spirituală sunt îndreptăţite.

Am spus deja că ştiinţa modernă apreciază mai mult experimentul, în cazul căruia cunoaştem exact condiţiile de desfăşurare a unui proces, decât observaţia exterioară, la care condiţiile desfăşurării lui se ascund mai în străfundurile existenţei, dacă pot spune aşa. Până şi în domenii cum sunt psihologia şi pedagogia s-a căutat, în epocile mai recente, să se treacă de la simpla observaţie la experiment. Subliniez în mod deosebit că ştiinţa spirituală, aşa cum o înţelegem noi aici, nu va putea şi nici nu va trebui să obiecteze ceva împotriva pretenţiilor îndreptăţite ale experimentului, nici în domeniul psihologiei, nici în cel al pedagogiei. Dar se pune problema să înţelegem pe ce se bazează această preferinţă faţă de experiment, tocmai în asemenea domenii ale cunoaşterii umane. În aceste domenii putem ajunge să înţelegem foarte bine cauza care face să fie preferat experimentul. Să pornim, de aceea, pentru o clipă, tocmai în domeniul psihologiei şi al pedagogiei, de la momentul când s-a făcut trecerea la experiment. Putem vedea că până cu relativ puţin timp în urmă, atât psihologia, ştiinţa despre suflet, cât şi pedagogia, au căutat să observe cu grijă manifestările omului, atât ale adultului, cât şi ale omului în devenire, ale copilului. Dar de ce este oare nevoie, când vrei să observi viaţa sufletească, atât pe aceea a omului matur, cât şi pe cea a copilului? Este nevoie să te poţi raporta cu o anumită participare interioară la ceea ce observi. Transpuneţi-vă

odată cu adevărat în metodele de observaţie mai vechi ale psihologiei sau ale educaţiei şi instruirii. Veţi constata atunci că gradul în care omul participă la viaţa altui om a scăzut simţitor de-a lungul evoluţiei omenirii şi mai ales începând cu un anumit moment al epocii actuale. Noi nu ne mai situăm atât de intim în realitatea obiectivă a sufletului unui alt om, cum se situau pedagogii sau psihologii de odinioară. Când se pun în vibraţie propriile noastre mişcări sufleteşti, noi nu mai simţim în această vibraţie a lor un ecou a ceea ce simte celălalt suflet. Aş zice că ne-am îndepărtat mai mult de viaţa sufletească obiectivă a omului de lângă noi, decât era odinioară cazul celor care se ocupau de observarea vieţii sufleteşti în general. Şi exact în aceeaşi măsură în care am devenit străini de aspectele intime ale vieţii sufleteşti din omul de lângă noi, exact în aceeaşi măsură în care nu mai suntem în stare să ne cufundăm printr-o intuiţie directă, cu o participare profundă a propriei noastre fiinţe interioare, în viaţa interioară a unui alt suflet, căutăm acum să ne apropiem din exterior de sufletul uman, cu ajutorul instrumentelor noastre, care, nimic de zis, sunt excelente. Căutăm să percepem manifestările vieţii sufleteşti umane prin intermediul aparatelor, căutăm, aş zice, să-i dăm omului de capăt, abordându-l din exterior. Bineînţeles, acest lucru este îndreptăţit într-un sens limitat şi, mai ales, trebuie să-l apreciem pe deplin, în îndreptăţirea sa, având în vedere caracterul fundamental al epocii noastre. Dacă ne-am înstrăinat de fiinţa interioară, atunci e necesar, firește, să sesizăm manifestările acestei fiinţe interioare, adică aspectele ei de suprafaţă, apelând la metode exterioare, la experimente exterioare.

Dar tocmai în cazul în care ne înstrăinăm, într-un anumit sens, de spiritul şi de sufletul omului, făcându-ne

experimentele pe baza manifestărilor mai mult materiale ale spiritului şi sufletului, este cu atât mai necesar să interpretăm aceste experimente înseşi într-un sens spiritual şi să le pătrundem cu ajutorul unei cercetări spirituale. De aceea, nu e de obiectat nimic împotriva experimentului ca atare, dar se impune necesitatea – azi vreau să prezint lucrurile doar sub formă de introducere – ca tocmai ceea ce arată experimentele să fie pus într-o lumină spirituală, din lăuntru în afară. Ca să vă fac să înţelegeţi, voi da un exemplu.

Pedagogia experimentală a constatat, pe bună dreptate, că fenomenele creşterii sunt diferite la băieţi şi la fete. S-a văzut, în perioada şcolarităţii, că la diferite vârste băieţii şi fetele cresc cu o rapiditate diferită – vom mai avea de vorbit despre aceste lucruri –, astfel încât în viaţa unui băiat există perioade în care, să zicem, el creşte mai încet, pe când, în aceleaşi perioade, fetele cresc mai repede. Dacă facem doar experimente, dacă ne îndreptăm privirile, ca să zic aşa, numai spre exteriorizările vieţii sufleteşti, acest fenomen poate fi înregistrat drept fapt concret. Dar va putea interpreta în sensul just un asemenea fapt numai cel care ştie că sufletul este acela care dirijează procesul de creştere, că fiinţa sufletească a băiatului este, din punct de vedere lăuntric, altceva decât aceea a fetei şi care ştie cum se manifestă în diferitele perioade din viaţă această fiinţă sufletească. Şi atunci poţi vedea că tocmai deosebirea dintre procesele de creştere la băieţi şi la fete explică de ce, în aceleaşi perioade ale vieţii, fetele cresc mai repede decât băieţii şi atunci devine explicabil ceea ce se petrece în sufletul fetei, ceea ce se petrece în sufletul băiatului. Vom şti, de exemplu, că o fiinţă care creşte deosebit de rapid tocmai între paisprezece şi şaptesprezece ani dezvoltă alte

forţe decât o fiinţă care, să zicem, creşte deosebit de repede într-o altă perioadă a vieţii, ceva mai devreme.

Tocmai o eră care este mare în ceea ce priveşte studierea experimentală a fenomenelor, dacă nu vrea să cadă în superficialitate şi să rămână la aspectele exterioare, trebuie să fie în măsură să pătrundă cu cercetarea spirituală lucrurile constatate prin experiment. În raport cu toate acestea, conştienţa faptului că în matematică avem ceva care ne dă certitudine în cercetare este extraordinar de decisivă. Dacă vrem să apreciem în mod just acest fapt, în întreaga sa entitate şi importanţă, trebuie, în orice caz, să ne punem întrebarea: Cum cunoaştem tocmai matematica lumii fenomenelor exterioare, date prin simţuri, şi care este deosebirea dintre studierea matematică a materialului faptic care ne este dat şi alte moduri de studiere a lui?

Vedeţi dvs., în primă instanţă, realităţile exterioare ale lumii îi sunt date omului prin simţurile sale. Aşa cum intrăm noi, din copilărie, în această lume a realităţilor exterioare, ea se prezintă subiectivităţii noastre ca un fel de haos, şi de-abia după ce ne fortificăm lăuntric pentru tot felul de reprezentări şi noţiuni – am descris mai exact acest lucru în cărticica ***Adevăr şi ştiinţă*** – şi după ce înşirăm astfel un fapt după altul, după ce grupăm faptele, uneori nişte fapte care pentru observaţia exterioară sunt situate foarte departe unele de altele, stabilim cu ajutorul noţiunilor legăturile dintre fapte, de-abia în acest fel creăm o anumită ordine ideatică, bazată pe reprezentare, în haosul experienţei senzoriale nemijlocite.

Trebuie să încercăm să vedem exact în ce fel studiem noi lumea faptelor senzoriale exterioare când nu folosim deloc în cunoaşterea noastră matematica, ci observăm, pur şi simplu, lumea exterioară, făcându-ne reprezentări

despre legăturile dintre realităţile exterioare ale naturii, conform, de exemplu, cu legea obişnuită a cauzei şi efectului etc., sau şi conform cu alte legi. Trebuie să ne formăm nişte reprezentări despre ceea ce este, în acest caz, modul nostru de a studia lumea exterioară. Ce facem oare, când aducem ordine în haosul lumii senzoriale? Mi se pare că, în privinţa a ceea ce facem atunci, *David Hume* a rostit totuşi un cuvânt foarte just [Nota 3]. Marea sa greşeală constă numai în faptul că ceea ce este valabil exclusiv pentru acest domeniu, deci pentru observarea liberă de matematică a lumii exterioare, a fost conceput de el ca ceva valabil pentru întregul volum al cunoaşterii umane.

Cele mai multe greşeli şi unilateralităţi ale gândirii naturalist-ştiinţifice provin tocmai din faptul că ceea ce îşi are îndreptăţirea sa într-un anumit domeniu este aplicat apoi cunoaşterii umane în general. Uneori este atât de greu să infirmi afirmaţiile care totuşi, în raport cu cunoaşterea generală, sunt greşite, pentru că – daţi-mi voie să exprim acest paradox –, nu există aproape nici o afirmaţie care, chiar dacă în raport cu cunoaşterea generală trebuie considerată greşită, să nu-şi aibă ici şi colo îndreptăţirea sa în diferite domenii particulare, aşa că în domeniile particulare, ca atare, ne putem aduce foarte bine motivele noastre întemeiate pentru un lucru ce trebuie combătut din momentul în care se ridică pretenţia că el are o valabilitate generală. Aşa este când David Hume spune: Noi observăm lumea exterioară [Nota 4], o clasificăm în mod legic cu ajutorul reprezentărilor noastre. Dar ceea ce este apoi prezent, drept lege, în sufletul nostru nu îndreptăţeşte părerea că ar corespunde unei realităţi obiective din lumea exterioară sau că lumea exterioară, în fenomenele ei, ar trebui să se desfăşoare mereu aşa cum spune o asemenea lege. După David Hume, se poate spune, de fapt, numai că

până acum am văzut în fiecare dimineaţă soarele răsărind. Aceasta este o afirmaţie provenită din experienţă. Toate fenomenele de acelaşi fel, care ni s-au oferit aici, pot fi exprimate sub forma unei legi generale, dar nimic nu ne garantează că posedăm altceva decât o serie de fapte date nouă prin experienţă – şi sintetizate sub forma unei reprezentări –. Ce este, de fapt, acest ceva din noi, care formează complexe legice din faptele observate pe cale senzorială şi ce importanţă au aceste complexe legice pentru domeniul în discuţie? Va fi având dreptate David Hume, când spune: Este o obişnuinţă a sufletului nostru să sintetizeze faptele în mod legic, şi din cauză că noi dăm curs acestei obişnuinţe, ne formăm anumite legi ale naturii. Dar aceste legi ale naturii nu sunt decât ceea ce a fost sintetizat din fenomenele particulare prin obişnuinţele noastre sufleteşti.

Ajungem astfel să ne spunem: În primă instanţă, omul se dezvoltă în viaţa sa empirică în aşa fel încât se obişnuieşte lăuntric să introducă ordine, armonie, în haosul faptelor empirice şi trebuie să spunem că, cu cât înaintăm mai mult în cunoaştere, tocmai pe tărâmul circumscris aici, cu atât înclinăm mai mult spre obişnuinţa sufletească amintită. Nu putem tinde atunci să obţinem fapte lipsite de legătură între ele, vrem să introducem, pe cât posibil, unitate în ceea ce ne iese în întâmpinare drept diversitate empiric-senzorială. Dacă încercăm să înţelegem acest întreg proces de cunoaştere, cugetând asupra noastră înşine într-un mod lipsit de prejudecăţi, vom fi nevoiţi totuşi să spunem că, atunci când cunoaştem în acest fel, ne raportăm la lumea exterioară într-un aşa mod încât, de fapt ea nu intră în cunoaşterea noastră. Pe acest tărâm al cunoaşterii va trebuie să ne spunem totdeauna: Acolo, afară, se află realităţile materiale. Noi le integrăm, în

virtutea obişnuinţei, în sistemul nostru de reprezentări; avem atunci şi o privire de ansamblu asupra lor, ştim că dacă un şir de fenomene s-a derulat de atâtea şi atâtea ori, când primele realităţi apar din nou în faţa noastră, el se va derula din nou în faţa noastră, în a doua parte a lui, într-un mod asemănător. Şi totuşi, dacă ne oprim pe acest teren, nu vom înţelege realitatea exterioară, şi, în primă instanţă, nici nu avem pretenţia de a înţelege această realitate exterioară. Dar dacă vrem să emitem nişte ipoteze metafizice negândite, vom spune că materia este cutare sau cutare lucru. Dacă nu vrem însă să emitem asemenea ipoteze negândite, vom lăsa materia afară, ca să zic aşa. Ne vom spune că nu înţelegem ce este materia, de fapt, în interiorul ei, dar vom ordona sub forma anumitor şiruri de gânduri, a anumitor legităţi ale gândirii, ceea ce ea ne oferă, ceea ce ea ne arată. Ne oprim, aşadar, în afara realităţii exterioare, aşa că ne formăm nişte imagini despre felul cum decurg fenomenele la marginea exterioară a proceselor materiale. Şi, de fapt, pentru conştienţa noastră adevărată, ca omenire, e necesară şi conştienţa acestui fapt: că aici avem de-a face cu nişte imagini. Gândiţi-vă numai ce ar însemna pentru conştienţa omenirii, dacă n-am putea să ne dăruim cunoaşterii faptului că, în primă instanţă, avem de-a face numai cu nişte imagini ale lumii exterioare. Ce ar fi dacă, în domeniul pe care-l caracterizăm acum, am fi nevoiţi să ne spunem de fiecare dată că în noi pătrunde ceva din lumea exterioară, aşa cum în noi pătrunde ceva când bem sau mâncăm. Gândiţi-vă cât de puţin ar corespunde o asemenea unire dintre existenţa interioară şi existenţa materială dispoziţiei pe care sufletul nostru uman trebuie s-o aibă când caută să cunoască lumea exterioară. Putem fi în situaţia de a trebui să ne spunem: Când cunoaştem, nimic din lumea exterioară nu se revarsă

în viaţa noastră sufletească. Ceea ce vieţuim în contact cu lumea exterioară este transformat de noi înşine în imagini, care, de fapt, nu au nimic comun cu această lume exterioară.

Poate că-mi este îngăduit să folosesc, pentru situaţia cu care ne confruntăm aici, o imagine pe care o voi împrumuta din artă. Gândiţi-vă că eu pictez un tablou. Ceea ce eu aştern pe pânză este ceva de care lumea exterioară transpusă aici, pe pânză, nu se sinchiseşte deloc. Celor doi-trei copaci de afară pe care eu îi pictez pe pânză le este cu totul indiferent faptul că eu îi pictez sau felul cum îi pictez. Tabloul meu vine să se adauge realităţii de afară ca ceva străin, ca ceva care nu are nimic comun, din punct de vedere interior, cu realitatea exterioară. Din punct de vedere psihologic şi din punctul de vedere al teoriei cunoaşterii aşa stau lucrurile cu orice cunoaştere care se mişcă pe terenul ce intră aici în discuţie. Am ajunge imediat în situaţia de a nu mai putea face distincţie între noi şi lumea exterioară, de a ne uni total cu lumea exterioară, cum facem când mâncăm şi bem, dacă ceea ce are loc în sufletul nostru în timp ce cunoaştem n-ar fi cu totul străin de lumea materială exterioară. Vom vedea mai târziu că ceea ce trebuie sesizat drept libertate umană poate fi înţeles numai având drept premisă ideea că procesul de cunoaştere a lumii exterioare este cel caracterizat aici.

Dar nu tot aşa stau lucrurile când cunosc în mod matematic. Imaginaţi-vă în ce fel se desfăşoară cunoaşterea matematică, în domeniul aritmeticii, al algebrei sau al altor capitole superioare din analiza matematică, ori din geometria analitică sau sintetică. Aici nu avem în faţa noastră o lume exterioară oarecare, pe care nu reuşim s-o înţelegem; când desfăşurăm o activitate de cunoaştere matematică trăim în mod nemijlocit în tot ceea ce este

pentru noi obiect. Formăm noi înşine în interiorul nostru obiectele matematice şi relaţiile dintre ele, iar dacă desenăm într-un fel oarecare formaţiunile matematice, acest lucru se întâmplă, aş zice, numai din cauza comodităţii noastre. Părerea noastră nu e niciodată ceva care face parte, într-un fel sau altul, din lumea exterioară pe care o percepem cu simţurile noastre; ceea ce noi gândim în procesul cunoaşterii matematice este ceva construit în întregime pe cale interioară, ceva care trăieşte numai în acea activitate a sufletului nostru care oferă ceva inaccesibil simţurilor ca atare. Noi construim lăuntric, atunci când clădim câmpul de activitate al ştiinţei matematice. E o deosebire radicală faţă de primul câmp al cunoaşterii, faţă de cunoaşterea lumii exterioare empirice date prin simţuri. Aici, ceea ce e obiect rămâne strict în afara noastră. În cunoaşterea matematică, suntem vârâţi pretutindeni, cu întregul nostru suflet, în realitatea obiectivă iar ceea ce ia naştere drept conţinut al ştiinţei matematice este rezultatul unei construcţii vieţuite şi efectuate exclusiv în sufletul nostru.

Aici se află o problemă importantă şi, aş zice, aceasta este treapta inferioară a celeilalte probleme, care va deveni apoi treapta superioară: Cum ne înălţăm de la ştiinţele obişnuite la ştiinţa spirituală antroposofică? Nu cred că cineva va putea să-şi dea un răspuns obiectiv şi cu adevărat ştiinţific la această întrebare, dacă n-a găsit mai întâi răspuns la o altă întrebare: Cum se înalţă observaţia exterioară pură, şi acea cunoaştere a naturii care reglementează observaţia, până pe treapta unei cunoaşteri a naturii impregnate de matematică; în ce fel se raportează ea la cunoaşterea matematică în sine?

Dar acum ia naştere încă o întrebare, o întrebare la care omul de ştiinţă trebuie să-şi dea răspuns pe baza

experienţelor avute de el în munca ştiinţifică. Am spus deja: Kant a atras atenţia asupra faptului că în orice ştiinţă există numai atâta cunoaştere reală, câtă matematică există în ea. Tot o unilateralitate, fiindcă afirmaţia sa e valabilă numai într-un anumit domeniu. Greşeala lui Kant constă în faptul că el a adoptat şi proclamat drept adevăr general o afirmaţie care este valabilă doar pe o arie restrânsă. Dar în legătură cu anumite domenii ale existenţei naturale exterioare, aşa cum ne sunt ele date de simţurile noastre, trebuie să spunem, în orice caz: În noi există nevoia – şi despre ea vom vorbi mai exact, ceva mai târziu –, în noi există nevoia, ce poate fi numită cu adevărat ştiinţifică, de a pătrunde şi pe cale matematică faptele care ni se oferă; nu numai de a le măsura, de a compara între ele măsurătorile, ci de a le pătrunde cu ceea ce am construit mai întâi noi înşine, drept formule matematice.

Ce trăieşte în noi, de fapt, când nu ne mulţumim să legăm între ele faptele empirice exterioare, în virtutea obişnuinţei, cu ajutorul unor reguli generale, ci căutăm să pătrundem aceste fapte empirice cu ceea ce am construit mai întâi în interior, cu ceea ce am formulat noi înşine, concentrându-ne în întregime asupra obiectului matematic, cu întreaga noastră viaţă sufletească? Ei bine, aici avem de-a face, în mod absolut evident – acest lucru poate să şi-l spună, dacă se observă pe sine într-un mod lipsit de prejudecăţi, oricare dintre cei ce au experienţă în domeniul ştiinţei –, cu faptul că simţim: în primă instanţă, întreaga natură din jurul nostru stă în faţa entităţii noastre umane drept ceva care ne este străin din punct de vedere material. Dacă ne dăm seama că ne putem cufunda, ca să zic aşa, în această realitate, străină nouă din punct de vedere material, cu ceea ce am construit mai întâi noi înşine în interior, că putem exprima printr-o formulă

matematică nişte lucruri care, de obicei, ni se oferă numai sub aspectele lor exterioare, dacă le exprimăm sub o formulă matematică, procesul din natură are loc el însuşi conform cu această formulă matematică, ei bine, ce stă la baza unui asemenea fenomen? Nimic altceva decât faptul absolut evident că prin aceasta noi ne însuşim în întregime, în mod lăuntric, procesul din natură, care, în primă instanţă, ne era străin, că noi căutăm, aş zice, să devenim una cu el. Oare facem altceva decât că luăm în posesie ceea ce, în primă instanţă, ni se oferă în mod absolut exterior, în aşa fel încât îi reconstruim desfăşurarea, la fel cum o construim în domeniul pur matematic? Oare facem altceva decât că tindem să trăim ceea ce, în primă instanţă, doar se holbează la noi ca ceva exterior, tindem să-l trăim într-un alt mod, interior, şi anume într-un mod interior exact? Această interiorizare a realităţii exterioare este aceea care impulsionează explicarea matematică a naturii, ea este aceea care trăieşte în explicarea matematică a naturii. Pentru căutările mai noi din domeniul ştiinţei şi pentru raporturile lor cu tehnica – despre care şi noi vom mai avea de vorbit [Nota 5] –, este deosebit de caracteristic faptul că e atât de puternic dorul de a se introduce în procesele exterioare cât mai multă matematică, dar prin aceasta se înţelege: cât mai multe lucruri construite în mod lăuntric; prin urmare, dorul de a pătrunde total ceea ce se oferă privirii noastre, prin faptul că privim toate acestea ca şi cum ar fi fost transpuse de noi înşine în formele lor, în formele sub care au loc. Şi dacă am reuşit, în cel mai înalt grad posibil, până la atingerea unui anumit ideal, aş zice, să introducem matematică în fenomenele naturii exterioare, dacă reuşim să ducem acest lucru atât de departe cum se întâmplă în zilele noastre – când nu se mai tinde chiar atât de intens spre aceasta cum tindeau cândva atomiştii, care,

în domeniul fenomenelor luminoase, de exemplu, căutau să impregneze cu formule matematice tot ce se oferea din punct de vedere exterior –, dacă am ajuns să realizăm cât mai mult, pe un anumit tărâm, idealul de a introduce matematică în lumea exterioară – ce avem atunci? Atunci putem contempla ceea ce avem. Ne putem întreba: Ce am realizat cu aceasta? – Putem să ne aducem clar în faţa ochilor următorul lucru: Ce fel de conţinut are de fapt sufletul nostru, prin faptul că, în loc să privească realitatea exterioară, în loc să privească, de exemplu, fenomenele polenizării, face să fie prezente în el însuşi o sumă de formulări matematice? Contemplăm această formaţiune, această lume transpusă cu totul, într-un anumit sens, în formulări matematice, o contemplăm şi, dacă o privim într-un mod lipsit de prejudecăţi şi dacă suntem în stare apoi să ne îndreptăm privirea spre lumea exterioară într-un mod la fel de lipsit de prejudecăţi, vom constata ceva cu totul deosebit. Vom constata că, ce-i drept, am ţinut seama de toate premisele materiale pe care ni le-a dat lumea exterioară, pentru a lega de ea formulările noastre matematice, constatăm oarecum că am avut mai întâi ceva care ne apărea obscur lăuntric, iar acum ne apare luminos, şi anume luminat prin noţiunile matematicii. Constatăm acest lucru. Dar atunci nu mai putem nega nici faptul că noi punem totodată în faţa naturii, a lumii exterioare, o imagine, care nu mai conţine nimic din realitatea care ni se oferea iniţial.

Luaţi fenomenele opticii în întreaga lor bogăţie, în intensitatea lor, luaţi-le aşa cum ne ies ele în întâmpinare, în primă instanţă, când ochiul le observă, şi opuneţi-le ceea ce, dintr-un anumit punct de vedere, face să apară în mod absolut sigur o muncă interioară de construcţie matematică, de exemplu, optica matematică, drept imagine,

drept imaginea plăsmuită conform cu nişte reguli formulate matematic, a acestor fenomene ale ochiului. Va trebui să vă spuneţi: În această imagine matematică nu mai există nimic din întreaga bogăţie a fenomenelor de culoare. Tot ceea ce mai ofereau la început organele de simţ, adică realitatea exterioară, a fost eliminat din această imagine. Noi opunem lumii exterioare o imagine care nu mai posedă plenitudinea ei interioară intensă, care e lipsită de realitatea ei plenară.

Aş vrea să folosesc aici o comparaţie, despre care veţi vedea de-abia în conferinţele următoare că nu e doar o comparaţie. Dar eu vă rog să o luaţi, în primă instanţă, drept o simplă analogie. Fiindcă atunci când pătrundem cu matematică faptele empirice, cunoaşterea noastră se împarte în două etape: Prima este următoarea: Trebuie să privim faptele empirice, de exemplu, fenomenele ochiului. A doua etapă este aceasta: Noi reglementăm aceste percepţii, cuprinzându-le în formulări matematice, şi avem atunci în faţa noastră un fel de rezultat, aceste formulări matematice. Apoi nu ne mai îndreptăm atenţia spre lumea faptelor empirice. Este exact, comparativ, ca atunci când inspirăm oxigenul care ne dă forţă de viaţă şi ne impregnăm cu el organismul. El se uneşte în interiorul nostru cu carbonul şi formează CO2, noi expirăm dioxidul de C, acesta nu mai este un aer care dă forţă de viaţă, dar întregul proces a fost necesar pentru viaţa noastră internă. A fost necesar să inspirăm oxigenul dătător de viaţă, care există în noi. Dacă punem acum ceea ce a luat naştere în acest fel faţă în faţă cu lumea exterioară, sigur că pentru această lume exterioară este ceva ucigător, în acelaşi sens în care aerul inspirat e ceva care trezeşte la viaţă. În primă instanţă, aceasta să rămână o simplă imagine. Tot aşa ne comportăm în cunoaşterea matematică a naturii. Primim în

noi ceea ce se oferă simţurilor noastre, căutăm să unim în mod foarte intim ceea ce se oferă simţurilor noastre cu ceva care există în noi, cu ceva care se găseşte numai în noi, cu ceea ce am construit în interiorul nostru sub formă de matematică. Ia naştere astfel ceva, prin unirea dintre ceea ce am cunoscut în mod empiric şi ceea ce am construit ia naştere rezultatul cunoaşterii matematice a naturii. Dacă îl punem alături de natură: natura nu mai e prezentă aici în plinătatea vieţii ei, după cum în aerul respirat nu mai este prezentă forţa de viaţă a aerului inspirat. Este, s-ar putea spune, o inspirare sufletească a lumii exterioare, dar o inspirare căreia i se opune o expirare, care, transformată într-un anumit mod, a transformat în contrariul său ceea ce, pe când era inspirat, era unit cu organismul sufletului. Spre acest proces trebuie să ne îndreptăm atenţia, spre procesul care are loc în noi atunci când tindem spre cunoaşterea matematică a naturii, fiindcă el ne dovedeşte că, într-adevăr, această cunoaştere matematică a naturii este altceva decât cunoaşterea pur empirică a naturii. Cunoaşterea pur empirică a naturii merge până la obişnuinţa noastră sufletească interioară, cunoaşterea matematică a naturii nu pune în faţa acestei lumi exterioare doar o obişnuinţă străină acestei lumi exterioare, ci îi pune în faţă ceva destoinic din punct de vedere lăuntric, ceva trăit, modelat în mod interior, şi ea vrea să aibă în ceea ce este astfel modelat lăuntric ceva care explică lumea exterioară conform cu propria ei entitate, ea vrea să unească, într-un anumit sens, cele interioare cu cele exterioare.

Dacă înţelegem bine că dorul după explicarea matematică a naturii are la bază acest act de însuşire lăuntrică a lumii exterioare, atunci nu vom mai putea ignora faptul că în matematică avem o cu totul altă formă

de cunoaştere decât este cunoaşterea pur exterioară, conformă simţurilor, care sintetizează cu intelectul experienţa senzorială. Prin cunoaşterea matematică ne cufundăm mai adânc în interiorul fiinţei umane şi credem că tocmai aşa ne apropiem mai mult de lumea exterioară, credem că tocmai în acest fel vieţuim lăuntric ceea ce reprezintă esenţa lumii exterioare. Dar, în acest caz, facem experienţa că, de fapt, cu ceea ce am transformat în formulări matematice, am pierdut întreaga plenitudine a lumii exterioare. Trebuie să fim conştienţi de următorul lucru: noi unim ceea ce ne dă lumea exterioară cu ceva care a fost construit în mod pur lăuntric. Şi trebuie să putem trăi în mod just ceea ce se petrece de fapt în suflet când facem formulări matematice. Trebuie să ne dăm seama că matematica este o creaţie lăuntrică pur umană şi că, deşi în matematică avem de-a face cu o creaţie lăuntrică a omului, avem totuşi un sentiment – vom vedea mai târziu că este, de fapt, o cunoaştere – al faptului că prin această construcţie matematică interioară, realizată în mod cu totul izolat de lumea exterioară, ne este dat ceva care ne aduce mai aproape de lumea exterioară decât e cazul de obicei. Şi totuşi, această construcţie matematică realizată în interior, în felul arătat, nu poate fi o realitate interioară, cel puţin nu o realitate nemijlocit interioară, în raport cu lumea exterioară reală. Fiindcă altfel, dacă avem în faţa noastră imaginea matematică drept rezultat al cercetărilor, n-ar trebui să avem sentimentul că acum întreaga plenitudine a lumii exterioare a pălit şi n-a mai rămas decât formularea matematică, ci ar trebui să avem sentimentul că în această formulare matematică avem ceva care de-abia acum este cu adevărat real din punct de vedere interior. Gândiţi-vă numai cât de altfel ar sta lucrurile dacă am avea în faţa noastră întreaga arie de

trăiri a ochiului, cu toată intensitatea trăirilor cromatice, şi dacă, după ce am făcut formulările matematice, am vedea în faţa noastră în această formulare matematică, în mod spiritual, ceea ce primisem în noi mai înainte. În formulele noastre matematice extrase din teoria ondulatorie am vedea străfulgerând, am vedea aprinzându-se culorile, am trăi fenomenele interferenţei ş.a.m.d. Dar nu se întâmplă aşa. Faptul că nu avem aceste trăiri ne dovedeşte că, ce-i drept, noi impregnăm lumea exterioară cu formulările noastre matematice în aşa fel încât ne apropiem mai mult de ea, dar că, în acelaşi timp, o facem pierzând, de fapt, realitatea deplină a lumii exterioare.

Dacă ne-am înălţat de la cunoaşterea obişnuită, care are loc în virtutea obişnuinţei, la cunoaşterea formulată lăuntric sub formă matematică, care trebuie să fi fost precedată de o formulare a formaţiunilor matematice trăite în mod pur interior, trebuie să se ivească întrebarea: Oare această evoluţie nu poate fi dusă mai departe în viaţa umană? – În primă instanţă, avem în faţa noastră o lume exterioară, stăm în faţa ei în aşa fel încât regulile şi legile pe care ni le formăm despre ea pe baza observaţiilor noastre aici sunt nişte formaţiuni absolut străine. Mergem mai departe, dar o putem face numai prin faptul că vieţuim lăuntric formulările matematice, în mod cu totul izolat de lumea exterioară. Apoi, impregnăm această lume exterioară cu formulările matematice. În mod evident, ele nu sunt impregnate cu realitate în interior, căci altfel am avea şi realitatea. Dacă ne propunem apoi să le studiem, dacă le privim în mod special, dacă reflectăm asupra lor: ele nu pot fi reale, fiindcă, dimpotrivă, ele sting realitatea asupra căreia le-am aplicat. În acest punct al reflecţiilor noastre ia naştere întrebarea: Ar fi posibil ca noi să ne fortificăm în privinţa a ceea ce formulăm matematic în

planul interior, în privinţa a ceea ce facem mai întâi, pentru a pătrunde mai intim lumea senzorială exterioară? Există oare posibilitatea ca ceea ce, în primă instanţă, ca trăire matematic-interioară, este o abstracţiune atât de palidă, încât sub influenţa ei şi realitatea păleşte pentru noi, oare putem face ceva pentru ca ceea ce trăieşte omul în formaţiunile matematice să devină o prezenţă interioară mai viguroasă? Cu alte cuvinte: S-ar putea oare ca forţa pe care trebuie s-o aplicăm pentru ca, pregătind o cunoaştere matematică a naturii, să ajungem la ea, s-ar putea ca această forţă să fie aplicată într-un grad mult mai înalt, în aşa fel încât noi să nu plăsmuim în interior numai abstracţiuni matematice, ci şi realităţi spirituale concrete? Atunci, ce-i drept, în ceea ce am plăsmuit în interiorul nostru, noi n-am vedea reapărând lumea exterioară senzorială, dar am avea în faţa noastră ceva care, desigur, nu ar fi o formaţiune matematică, fiindcă formaţiunile matematice sunt, bineînţeles, abstracte, ci ceva care trebuie să fie modelat altfel. Am avea în faţa noastră ceva care a fost dobândit în acelaşi fel ca şi formaţiunile matematice, dar având caracter real. Şi în faţa noastră s-ar afla, privit în mod spiritual, ceva despre care ne putem spune că ne străluceşte în mod real, exact la fel ca realitatea senzorială exterioară, dar care a fost dobândit de noi prin faptul că am făcut să se ridice la suprafaţa fiinţei noastre nu numai nişte formaţiuni matematice abstracte, ci nişte formaţiuni reale. Am făcut mai puternică forţa matematizantă şi datorită acestui lucru am ajuns să scoatem la suprafaţă din noi înşine o realitate lăuntrică. Ar fi o a treia treaptă a cunoaşterii noastre.

Prima treaptă ar fi aceea pe care luăm în mod obişnuit lumea exterioară reală aşa cum este. Treapta a doua ar fi pătrunderea cu matematică a acestei lumi

exterioare, după ce am elaborat mai întâi matematică pură. A treia ar fi o trăire a spiritului, tot în interior, tot ca necesitate lăuntric-intimă, ca trăirea matematică, dar având caracter de realitate spirituală. Şi astfel s-ar afla în faţa noastră cunoaşterea empirică exterioară a naturii, cunoaşterea matematizantă şi cunoaşterea spirituală, acea cunoaştere în cadrul căreia, datorită faptului că am devenit creativi lăuntric, avem în faţa noastră nişte lumi spirituale.

Avem deja o pregătire în vederea obţinerii dreptului de a considera că aceste lumi sunt reale în faptul că ceea ce găsim în cunoaşterea elaborată pe cale matematică, în orice caz, încă sub formă de imagini abstracte, este aplicat de noi la o realitate exterioară şi că noi ne şi spunem: Când construim ceva în mod matematic, desigur, acest ceva încă nu are în sine nici o realitate, nu scoate la suprafaţă din străfundurile noastre sufleteşti nici o realitate, totuşi, scoate la suprafaţă ceva care este imaginea unei realităţi. În ştiinţa spirituală, scoatem la suprafaţă din străfundurile noastre sufleteşti ceva care nu este doar imaginea unei realităţi exterioare, ci este el însuşi o realitate. Există trei trepte ale cunoaşterii umane: În primul rând, cunoaşterea fizică a naturii, în al doilea rând, cunoştinţele matematizante şi în al treilea rând, ştiinţa spirituală. Şi metoda spiritual-ştiinţifică n-a fost construită ca o necesitate, pe baza unor simple supoziţii, ci vedeţi deja că tocmai pentru cel ce înţelege cum provine activitatea matematizantă din cercetarea pur empirică, acesteia i se alătură în mod firesc, drept un pas mai departe, o cunoaştere a spiritului, cu toate că nu se ajunge astfel la o lume matematică, ci la cu totul altceva, la o lume spirituală reală. Şi trebuie să spunem, desigur, că acela care înţelege cum ia naştere matematica, se va putea înălţa şi la

înţelegerea felului cum ia naştere ştiinţa spirituală orientată antroposofic.

Acestea sunt lucrurile pe care am vrut să vi le spun astăzi, în introducere. Am vrut să vă arăt că ştiinţa spirituală antroposofică ştie unde îi este locul în cadrul întregului sistem al ştiinţelor. Ea nu s-a născut dintr-o dorinţă arbitrar-subiectivă oarecare, nici pe baza unui diletantism oarecare, ci s-a născut dintr-o teorie a cunoaşterii temeinică, ea s-a născut din acea cunoaştere care trebuie aplicată mai întâi spre a înţelege dreptul de existenţă al matematicii înseşi. Nu degeaba Platon le cerea discipolilor săi [Nota 6] – în orice caz, pe baza unei cunoaşteri ştiinţifice mai vechi, instinctive – să treacă mai întâi printr-o bună şcoală pregătitoare, constând din studiul geometriei sau al matematicii. Prin aceasta, el nu voia să le dea discipolilor săi accesul la diferite cunoştinţe particulare de aritmetică sau geometrie, ci o înţelegere temeinică a ceea ce se petrece în om când el matematizează ori geometrizează. Şi pe acest lucru se bazează, în fond, afirmaţia aparent paradoxală, dar de o profundă importanţă, a lui Platon: Dumnezeu geometrizează [Nota 7]. – El nu voia să spună că Dumnezeu creează, pur şi simplu, în mod matematic, poligoane cu cinci şi şase laturi, ci voia să arate că el creează cu o forţă lăuntrică de felul aceleia pe care o facem să fie deja prezentă în noi, dar numai în mod abstract-imaginativ, în gândirea matematică. De aceea, eu cred că tocmai acela care înţelege în mod temeinic unde se situează, în aria ştiinţelor, matematica, va înţelege, de asemenea, unde se situează ştiinţa spirituală.

Această ştiinţă spirituală îşi va cuceri dreptul la existenţă, orice vor face adversarii ei, fiindcă ea nu vrea să clădească nicidecum pe nişte temelii uşuratice sau

diletante, ea vrea să se înalţe tocmai pe baza unei exactităţi reale şi a unei temeinicii istorice. De aceea, îmi este îngăduit să spun: Acei eventuali adversari care se adâncesc cu adevărată seriozitate în ceea ce ştiinţa spirituală prezentată aici are de spus pentru justificarea ei, îi vor fi întotdeauna bineveniţi ştiinţei spirituale, căci cu ei va discuta bucuros. Ea nu se teme de asemenea oameni, fiindcă este dotată cu toate armele ştiinţifice existente în celelalte ştiinţe şi poate lupta folosindu-se de ele. Dar n-ar vrea să fie oprită mereu în loc tocmai de aceia care nu înţeleg nimic din ea şi care o atacă exact pornind de la simplul lor diletantism şi de la modul lor inferior de a gândi şi simţi, căci ştiinţa spirituală, aşa cum este concepută aici, crede că ea constituie o necesitate pentru celelalte ştiinţe speciale şi că, de fapt, nu are timp de pierdut, fiindcă e necesar ca limitele între care se văd puse peste tot ştiinţele speciale să fie depăşite cu ajutorul acestei ştiinţe spirituale. De aceea, în primă instanţă, noi trebuie să ne hotărâm puţin să-i abordăm uneori într-un mod nu tocmai blând pe aceia care atacă ştiinţa spirituală fără nici un fel de motive, îndemnaţi de nişte mobiluri la care poate că ne vom referi [Nota 8], pe alocuri, în cele ce urmează. Fiindcă, de fapt, tocmai astăzi ar trebui să i se vorbească omenirii despre ştiinţa spirituală cât mai curând posibil, în mod serios, foarte serios şi exact din punct de vedere ştiinţific, şi acest lucru chiar se poate întâmpla, dacă oamenii vor căuta s-o înţeleagă cu adevărat.

CONFERINŢA a II-a

Stuttgart, 17 martie 1921

Am atras atenţia deja ieri, în cadrul conferinţei introductive, asupra faptului că, dacă studiem felul cum cunoaşterea umană trece de la cunoaşterea obişnuită a lumii exterioare la cunoaşterea matematică, rezultă prima etapă a acelei căi care dacă se merge în continuare pe ea, duce apoi şi la înţelegerea şi recunoaşterea metodei spiritual-ştiinţifice, aşa cum o înţelegem noi aici. Tocmai în cadrul acestor conferinţe mă voi strădui să caracterizez metoda spiritual-ştiinţifică şi să arăt dreptul ei de a exista. Aşa ceva poate să apară de-abia ca rezultat a ceea ce am de expus în aceste şapte conferinţe [Nota 9].

Astăzi aş vrea să mă ocup încă o dată, ceva mai exact, de prima etapă. Aş vrea să aduc în faţa dvs. nişte consideraţii de felul celor care poate că mai apar, ici-colo, în cadrul gândirii ştiinţifice, sub formă fragmentară, dar care nu există sub o formă sintetizatoare; şi din cauză că ele nu există sub o formă sintetizatoare, oamenii nu sunt în stare să se ridice din punct de vedere metodic de la transformarea unei ştiinţe încă lipsite de matematică până la ştiinţa matematicii şi de a înainta apoi de la această transformare la cealaltă, despre care ne vom da seama că decurge în mod absolut obiectiv din ea, de la pătrunderea matematică a realităţii obiective la o pătrundere spiritual-ştiinţifică a existenţei reale. După cum am dat de înţeles, voi căuta, în mod foarte treptat şi metodic, să ating în cursul expunerii noastre această ultimă etapă.

Vom porni astăzi, pentru a ne atinge scopul propus, de la o studiere a omului, aşa cum se vieţuieşte el pe sine însuşi când percepe, când observă lumea exterioară. Din conferinţele care au fost prezentate aici sau măcar din

referatele de seminar ori mai ales din lectura cărţii mele ***Despre enigmele sufletului*** [Nota 10], vă va fi cunoscut faptul că putem ajunge la o studiere completă şi suficientă a omului numai dacă înţelegem că organizarea totală a fiinţei umane se împarte în trei sectoare clar distincte unul de altul. Noi avem de-a face, firește, cu omul unitar. Dar acest om unitar acţionează ca organismul cel mai complicat care ne este cunoscut, în primă instanţă, prin faptul că este împărţit, aş zice, în trei organizări parţiale, care au o anumită independenţă, dar care, tocmai prin faptul că tot ceea ce există în ele este dezvoltat în condiţiile acestei independenţe şi pe urmă reunit într-un întreg, reuşesc să dea naştere unităţii concrete a organizării umane. Avem de-a face aici cu ceea ce în cartea ***Despre enigmele sufletului*** am numit "omul neuro-senzorial" , acea parte componentă a organizării umane care, în primă instanţă, îşi are expresia cea mai adecvată în capul uman, dar care de aici se extinde, la rândul său, asupra întregii organizări umane. Dar din cauză că o asemenea parte constitutivă a organizării umane pătrunde, la rândul său, întreaga organizare, nu avem voie să uităm că, totuşi, o asemenea parte constitutivă independentă există. Putem distinge foarte exact de restul organizării umane – şi vom mai avea de vorbit despre aceasta – un om neuro-senzorial, adică cel care mijloceşte viaţa noastră de reprezentare. Noi suntem oameni care desfăşoară o activitate de reprezentare prin faptul că suntem în măsură să ne mijlocim noi înşine ceea ce este viaţă de reprezentare prin acel organ care cuprinde, dacă e să folosim o expresie sintetizatoare, organele de simţ şi sistemul nervos, prelungindu-se de la organele de simţ în organizarea internă.

Suntem legaţi prin viaţa noastră de sentiment de acest sistem neuro-senzorial, la fel cum suntem legaţi de el

prin viaţa de reprezentare. Numai modul inexact în care sunt observate fenomenele psihice în epoca modernă ne face să trecem cu vederea acest lucru. Viaţa de sentiment nu este legată de sistemul neuro-senzorial în mod direct, ci numai în mod indirect. Viaţa de sentiment este legată în mod direct de tot ceea ce, în organizarea umană, poate fi numit sistem ritmic, care trăieşte cel mai mult în respiraţie, în bătaia pulsului şi în circulaţia sanguină. Iluzia că şi viaţa noastră de sentiment este legată în mod direct, ca parte a vieţii noastre sufleteşti, de sistemul neuro-senzorial, ia naştere din cauză că noi însoţim mereu cu reprezentări tot ceea ce are loc în interiorul nostru drept viaţă de sentiment. Şi după cum, din punct de vedere sufletesc, viaţa noastră sufletească este însoţită în permanenţă de reprezentări, sistemul nostru ritmic, care se întinde în tot organismul uman, este în legătură, din punct de vedere organic, cu sistemul nostru neuro-senzorial. În corp există, între sistemul ritmic şi sistemul neuro-senzorial, o relaţie asemănătoare aceleia care există în suflet între viaţa de sentiment şi viaţa de reprezentare. Viaţa noastră de sentiment se exprimă însă în mod indirect şi prin sistemul neuro-senzorial numai datorită faptului că în organismul nostru este mijlocită mai întâi trăirea de sentiment, care are drept instrument al său, în organism, sistemul ritmic, apoi acesta acţionează asupra sistemului neuro-senzorial, astfel luând naştere impresia că viaţa de sentiment este direct legată de sistemul neuro-senzorial. În cartea mea “Despre enigmele sufletului”, eu am atras atenţia în mod deosebit asupra faptului că, de exemplu, dacă studiem ce se întâmplă în interiorul omului când ascultă muzică, ne putem da seama foarte uşor în ce fel există în om raportul caracterizat adineaori.

În afară de cele două sisteme, sistemul neuro-senzorial, care mijloceşte viaţa de reprezentare, şi sistemul ritmic, care mijloceşte viaţa de sentiment, mai avem şi sistemul metabolic. În cele trei sisteme, sistemul neuro-senzorial, sistemul ritmic şi sistemul metabolic, avem întreg organismul uman, în ceea ce priveşte funcţiunile sale. Sistemul metabolic corespunde în mod nemijlocit vieţii sufleteşti a voinţei, şi vom avea o studiere reală a legăturii dintre voinţă şi organismul uman numai când problema va fi urmărită în sensul de a se cerceta cum au loc schimbările metabolice în momentul în care are loc un act de voinţă sau, cel puţin, un impuls de voinţă. Fiecare schimb metabolic este, în mod conştient sau inconştient, baza fizică a unui act de voinţă sau a unui impuls de voinţă. Au legătură cu metabolismul, de asemenea, mişcările noastre; din cauză că mişcările noastre au legătură cu metabolismul, şi mobilitatea noastră sufletească are legătură cu activitatea voinţei. Trebuie să ne fie clar faptul că, dacă facem o mişcare în spaţiu, aceasta este cel mai elementar act de voinţă. Dar – ca să folosim acest cuvânt al lui Goethe –, în cazul unui act de voinţă ca fenomen originar [Nota 11], acel schimb metabolic care stă la baza unei mişcări din noi este, ca atare, expresia fizică a elementului sufletesc existent într-un act de voinţă. Şi numai prin faptul că noi urmărim actele noastre de voinţă cu reprezentările noastre, aceste acte de voinţă au legătură, în mod indirect, şi cu sistemul neuro-senzorial. Putem privi astfel – vreau s-o spun ca pe un fel de pregătire – viaţa sufletească şi, de asemenea, viaţa fizică a omului, aşa cum sunt ele împărţite în trei componente organice şi sufleteşti independente.

Vom încerca astăzi să vedem cum se comportă, dintr-un anumit punct de vedere, aceste trei componente ale

organizării fizice şi sufleteşti umane, în raport cu omul care le observă. Aş vrea să aduc în faţa dvs., spre a fi studiată, percepţia spaţiului tridimensional. Trebuie să ne adâncim în aceste aspecte mai exacte, mai minuţioase, aş zice, deoarece tocmai conferinţele ce urmează vor să arate în mod exact cum cercetarea spiritual-ştiinţifică a lucrurilor este o continuare a cercetării ştiinţifice obişnuite. Să studiem mai întâi ceea ce am numit organism neuro-senzorial. În principal, acest organism neuro-senzorial este cuprins, după cum am spus deja, în organizarea capului, care conţine, în esenţă, viaţa nervilor şi a organelor de simţ; viaţa nervilor şi a organelor de simţ se ramifică apoi în restul organismului uman, impregnându-l peste tot, într-un anumit sens. S-ar putea spune că, pentru un mod de a privi lucrurile care nu se opreşte asupra aspectelor exterioare, capul îşi extinde existenţa în întreaga fiinţă umană. Dacă, de exemplu, în cadrul organizării senzoriale, percepţia calorică e răspândită asupra întregului organism, asta nu înseamnă altceva decât că acea organizare care este localizată mai ales în cap, drept partea cea mai importantă a activităţii organelor de simţ, se extinde, în ceea ce priveşte această percepţie particulară a căldurii, asupra organismului întreg, aşa că, dintr-un anumit punct de vedere, în ceea ce priveşte percepţia căldurii, întreg omul este cap.

Astăzi, asemenea expuneri îţi sunt luate în nume de rău extraordinar de mult. Fiindcă oamenii s-au obişnuit atât de mult cu modurile exterioare de a privi lumea, încât au ajuns să creadă că, dacă se vorbeşte despre trei părţi constitutive ale organismului uman, ni le putem reprezenta aşezate una lângă alta, cu totul separate în spaţiu, iar un profesor de anatomie [Nota 12], care tindea să facă asemenea separări în spaţiu, a avut prostul gust de a spune

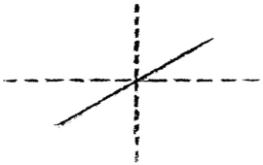
că antroposofia împarte omul într-un sistem al capului, un sistem al pieptului şi un sistem al burţii. Ei bine, cu asemenea lucruri poţi defini antroposofia într-un mod neadecvat. Dar, cu siguranţă, nu despre aceasta este vorba, ci este vorba de a aborda aceste lucruri într-un mod adecvat şi de a învăţa să ştim că în realitate lucrurile nu sunt separate în spaţiu, aşa cum îşi reprezintă unii în mod diletant, să ştim că ele se întrepătrund, se revarsă unele într-altele – de acest lucru trebuie să ţinem seama în special, dacă vrem să înţelegem în mod just cum conlucrează cele trei părţi constitutive ale organismului social tripartit.

Ei bine, organizarea capului este, în mod absolut sigur, acea organizare care – în primă instanţă, ne-o arată starea de lucruri pur empirică – are cel mai mult de-a face cu cunoaşterea, cel puţin cu cunoaşterea matematică, acea cunoaştere care se apropie, în lumea exterioară, de om. Putem constata, în mod pur empiric, că la această organizare a capului, ceea ce putem numi dimensionalitate ne întâmpină, la început, doar sub o formă foarte vagă. Vom înţelege cel mai bine despre ce este vorba aici dacă vom avea în vedere trei activităţi ale omului; prima este cea pe care aş numi-o actul total de a vedea, văzul, observarea lumii cu ajutorul ochilor. Dar, după cum veţi vedea imediat, este vorba de actul *total*, adică de observarea obiectelor exterioare cu ajutorul celor doi ochi ai noştri. În al doilea rând, braţele şi mâinile omului, deşi sunt fixate pe trunchi şi deşi, dintr-un anumit punct de vedere, fac parte din sistemul membrelor, se află totuşi într-o legătură strânsă cu sistemul ritmic. Prin faptul că sunt fixate de trup în apropierea sistemului ritmic, ele au fost modificate de către viaţa şi funcţiile fiinţei umane. Ca membre, ele sunt adaptate acelei vieţi pe care o putem

numi viaţă ritmică şi, prin faptul că braţele şi mâinile sunt situate spre exterior, ne putem lămuri, privindu-le, unele dintre lucrurile pe care nu ni le putem lămuri atât de uşor studiind părţile interne ale sistemului ritmic. Aşadar, nota bene, esenţialul constă în faptul că, ce-i drept, mâinile şi braţele sunt membre, firește, dar că aceste membre, prin poziţia deosebită pe care o au în organismul uman, au fost adaptate sistemului ritmic de către viaţă, de către aspectul funcţional. Puteţi urmări această activitate a sistemului ritmic în braţe, în mâini, dacă vă gândiţi cât de puternic se exprimă ceea ce trăieşte în sentiment, adică ceva care are legătură cu sistemul ritmic, în gesturi, în mişcările libere ale braţelor şi mâinilor. In viaţa umană, aceste membre au fost ridicate cu totul şi cu totul pe o treaptă de trăire mai înaltă. Ele au fost create ca membre, dar nu sunt puse, ca la animal, în slujba în care se află de obicei membrele, ci au fost eliberate de slujba lor ca membre şi ele devin, aş zice, ca vorbire invizibilă, o expresie a vieţii de sentiment umane, fiind adaptate, deci, sistemului ritmic. Ca o a treia funcţie, aş vrea să aduc în faţa dvs. ceea ce putem studia drept mers, adică o activitate care se bazează în cel mai exact sens al cuvântului pe sistemul membrelor umane.

Vom aduce acum în faţa sufletelor noastre, într-un mod cu adevărat ştiinţific, văzul, mişcarea membrelor şi mersul. Văzul, prin cei doi ochi: Dacă-l privim în totalitatea sa, ne vom da seama că, în primă instanţă, în mod independent de orice activitate a intelectului, cele văzute cu ochii ni se prezintă în două dimensiuni. Dacă vreau să vă descriu ceea ce percepe omul prin văz, conform cu dimensionalitatea, pot să desenez, pur şi simplu, aici pe tablă, cele două dimensiuni (vezi desenul), sub forma a două coordonate perpendiculare una pe cealaltă. Aş vrea să desenez aceste două linii, pentru ca ele să concorde cu

nişte consideraţii ulterioare care decurg de aici, doar în mod punctat. Desenându-le numai punctat, aş vrea să arăt că, de fapt, când avem o percepţie vizuală, această bidimensionalitate nici nu intră în conştienţa noastră intelectuală.

Altfel stau lucrurile cu cea de a treia dimensiune. Cea de a treia dimensiune, pe care am putea s-o numim adâncime, deci adâncimea văzută din direcţia ochilor noştri, acea dimensiune care este situată pe direcţia faţă-spate, nu stă gata făcută în faţa sufletului nostru, în acelaşi sens, într-un mod cu totul independent de intelectul nostru. Ea stă în faţa noastră drept activitatea pe care noi o desfăşurăm ca operaţiune interioară a intelectului, când lucrurile pe care de obicei le vedem în plan sunt întregite de noi prin dimensiunea adâncimii, sub formă de corpuri. În orice caz, la o observaţie mai grosieră, ceea ce facem noi aici se sustrage activităţii noastre conştiente. Dar dacă ne cufundăm într-un mod mai subtil în activitatea conştientă, ne vom da seama foarte bine că dimensiunea adâncimii este vieţuită de noi într-un alt mod decât celelalte două, pe care le-aş numi dimensiunea înălţimii şi dimensiunea lăţimii. Putem sesiza foarte bine felul în care apreciem, în raport cu această dimensiune a adâncimii, la ce distanţă de noi se află un obiect oarecare. Percepţiei obişnuite, percepţiei vizuale, i se adaugă ceva, când întregim în conştienţă dimensionalitatea de pe o suprafaţă plană până la dimensionalitatea spaţială de corp, astfel încât putem spune: Cât timp rămânem în interiorul conştienţei noastre, nu putem spune cum iau naştere dimensiunea înălţimii şi

cea a lăţimii. Trebuie să luăm înălţimea şi lăţimea aşa cum ne sunt date. Ele ne sunt date, pur şi simplu, prin percepţia vizuală. Nu tot aşa este cu dimensiunea adâncimii, deci cu a treia dimensiune. O desenez aici, în perspectivă, ca linie continuă, vrând să dau astfel de înţeles că această linie continuă, ca dimensiune a adâncimii, are la bază o activitate care intră măcar uşor în conştienţă, o activitate conştientă, hai să zicem semiconştientă, aşa că putem spune: Când studiem actul de a vedea, ne sunt date, în primă instanţă sub o formă pur ideatică, şi anume, de-abia când pătrundem cu gândirea actul de a vedea, dimensiunea înălţimii şi dimensiunea lăţimii. Dimensiunea adâncimii are deja la bază o activitate a conştienţei, o punere în activitate semiconştientă a intelectului. De aceea, după cum veţi fi auzit deja, explicarea anatomo-fiziologică a actului total al vederii trebuie să-i atribuie văzului – adică acelei activităţi care este văzul, înainte să înceapă activitatea intelectuală – numai procesul extinderii în plan văzute de noi. În schimb, ea trebuie să atribuie deja activităţii corticale – deci nu activităţii desfăşurate de fascicolul piramidal, acest organ din corpul uman de care depinde activitatea vizualizantă a ochiului – comportamentul corporal în cadrul actului de a vedea; în ceea ce priveşte adâncimea, procesele anatomo-fiziologice trebuie să fie atribuite creierului mare, care este şi mijlocitorul operaţiunilor de voinţă ale intelectului. Noi putem studia într-un anumit fel adâncimea, chiar dacă, aş zice, uşor sesizată de către conştienţă, în mod sintetic şi analitic. Ea intră în sfera a ceea ce aş numi activitatea conştientă desfăşurată de capul uman.

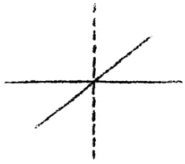
Dacă trecem acum de la actul de a vedea la acel act care ia naştere prin mişcarea braţelor şi a mâinilor, se cere să ne cufundăm într-un element şi mai greu de sesizat cu

ajutorul conştienţei. Dar, oricum, putem deveni atenţi la ceea ce se întâmplă când ne urmărim viaţa de sentiment sub forma activităţii libere desfăşurate de braţele şi mâinile noastre şi a gesturilor, şi putem deveni atenţi şi aici la ceea ce face omul, de fapt, aşa cum devenim atenţi la activitatea desfăşurată de cei doi ochi ai omului, în ceea ce priveşte adâncimea. Ce ne face să percepem, propriu-zis, dimensiunea adâncimii? Poziţia luată de ochiul stâng şi de cel drept. Intersectarea dintre axa oculară dreaptă şi cea stângă. Aprecierea cu intelectul – bazată pe activitatea capului – a adâncimii, depinde de faptul că această intersectare are loc la o distanţă mai mare sau mai mică de noi înşine. Acea activitate care, propriu-zis, ne face să apreciem adâncimea, nu prea poate fi văzută din punct de vedere exterior. Dacă trecem de aici la activitatea braţelor şi a mâinilor umane, vom constata că putem distinge deja în mod clar, chiar la o încordare destul de mică a conştienţei, că atunci când ne mişcăm braţele într-un cerc orizontal, această mişcare a braţelor are loc în mod conştient în dimensiunea stânga-dreapta, deci în dimensiunea pe care aş vrea s-o numesc lăţime. Cine este în măsură să analizeze mai exact viaţa umană, va şti că tot ceea ce omul apreciază în privinţa acestei dimensiuni, lăţimea, are legătură cu acea simţire pe care o avem prin faptul că ne ştim un om care măsoară întreaga dimensiune a lăţimii cu un braţ stâng şi cu un braţ drept. Avem o trăire bazată pe sentiment a ceea ce numim simetrie, trăire care are loc, firește, mai ales în dimensiunea lăţimii. Avem o asemenea trăire în special prin sentimentul pe care ni-l transmit braţul nostru stâng şi braţul nostru drept. În orice caz, această percepţie bazată pe sentiment a propriei noastre simetrii se traduce în special prin mişcările corespunzătoare ale braţului stâng şi ale celui drept, pe

care noi le simţim, astfel încât simţim că suntem simetrici în această mişcare unitară a braţului stâng şi a celui drept. Percepţia, bazată pe sentiment, a lăţimii, ni se traduce, în special prin simetrie, într-o viaţă de reprezentare, şi noi apreciem apoi simetria şi în viaţa de reprezentare. Dar nu veţi putea trece cu vederea faptul că această apreciere pe bază de reprezentare a simetriilor din dimensiunea lăţimii este, de fapt, un aspect secundar, şi că un om care ar putea doar să perceapă ceva simetric, dar n-ar avea nici un sentiment cauzat de simetrie, cauzat de corespondenţa dintre stânga şi dreapta, ar vieţui simetria doar într-un mod palid şi sec şi lucid şi intelectual. Trăieşte în mod just în tot ceea ce ne poate spune simetria, acela care poate să şi simtă simetria. Dar noi putem simţi, ca oameni, simetria, numai dacă, uşor de tot, suntem conştienţi în permanenţă de faptul că mişcările braţului stâng şi ale braţului drept, respectiv ale mâinii stângi şi ale mâinii drepte, constituie o unitate. Pe ceea ce vieţuim aici prin sentiment se bazează, de fapt, tot ceea ce putem vieţui noi cu privire la dimensiunea lăţimii.

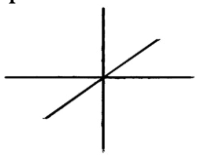
Dar şi de ceea ce, în legătură cu actul văzului, a fost desemnat de noi drept dimensiune a adâncimii, devenim totuşi conştienţi, într-un anumit mod, prin ceva care ia naştere tot datorită braţelor noastre. La fel cum intersectăm liniile vizuale, liniile văzului, tot aşa ne încrucişăm şi braţele, şi aş putea spune că dacă ne încrucişăm braţele undeva, avem traducerea mai grosieră a actului de a vedea. Tocmai prin succedarea punctelor pe care le obţinem când ne încrucişăm braţele, putem să ne transpunem în dimensiunea adâncimii, astfel încât, dacă vieţuim complet ceea ce avem în organizarea braţelor noastre, nu avem deloc în faţa noastră, gata făcută, cea de-a doua dimensiune, dimensiunea lăţimii, aşa cum o avem în

faţa noastră, gata făcută, în cazul actului de a vedea, ci dacă vrem să exprimăm în mod simbolic ceea ce ia naştere, cu privire la dimensionalitate, în organismul braţelor şi al mâinilor, ar trebui să desenez în felul următor:

dimensiunea lăţimii, dimensiunea adâncimii (liniile neîntrerupte). Şi numai dimensiunea înălţimii, ea este gata pentru ceea ce eu vieţuiesc prin organizarea braţelor mele (linia punctată). Când ne facem gesturile, când impregnăm în mod conştient, aş zice, cu gesturile noastre, acea suprafaţă care se compune din dimensiunea adâncimii şi dimensiunea lăţimii, noi lăsăm cu totul în inconştient dimensiunea înălţimii, cea de a treia dimensiune. Când intră în conştienţa clară această a treia dimensiune? De-abia când mergem. Când ne mişcăm din loc, linia situată în această a treia dimensiune, în dimensiunea înălţimii, devine mereu alta, şi chiar dacă această a treia dimensiune, care apare când mergem, intră doar foarte puţin în conştienţa intelectuală, noi totuşi nu putem trece cu vederea faptul că, în realitate, în cadrul operaţiunilor intelectuale are loc lăuntric, într-un mod semiconştient, şi aceea de a reflecta la cea de-a treia dimensiune. Bineînţeles, în conştienţa exterioară grosieră, noi nu ţinem seama de modificarea acestei linii din dimensiunea înălţimii. Dar, prin faptul că pur şi simplu mergem şi exercităm mersul drept act de voinţă, noi modificăm necontenit această linie din dimensiunea înălţimii şi trebuie să ne spunem: Ceea ce se petrece în a treia dimensiune, pentru mers, este conştientizat într-un grad la

fel de mic ca şi ceea ce se petrece, pentru actul văzului, în dimensiunea adâncimii. Dacă vrem deci să desenăm acum dimensionalitatea în privinţa a ceea ce are loc cu ajutorul membrului propriu-zis, care nu e adaptat la nimic altceva decât la activitatea de membru, dacă studiem dimensionalitatea ocupându-ne de actul mersului, care este legat de picioare şi de laba piciorului, vom putea spune: în acest act al mersului, noi simţim cu intelectul că acolo, înăuntru, are loc o activitate în cadrul tuturor celor trei dimensiuni, aşa că trebuie să desenez actul mersului prin trei linii neîntrerupte.

Trăim deci – dacă reflectaţi încă o dată la cele spuse mai înainte, veţi ajunge să aveţi o conştienţă clară a acestui lucru – în actul văzului, care ţine în cea mai largă măsură de organizarea capului, o bidimensionalitate gata făcută şi o activitate de producere a celei de a treia dimensiuni: adâncimea. Trăim dimensionalitatea în ceea ce am spus că este expresia sistemului ritmic, adică în mişcarea braţelor şi a mâinilor, în aşa fel încât în propriul nostru act vieţuim complet două dimensiuni, iar cea de-a treia dimensiune se află tot gata făcută în conştienţă, cum se află, de obicei, cele două dimensiuni care formează o suprafaţă, în organizarea capului, în actul de a vedea. De-abia în organismul propriu-zis al membrelor, care ţine deci de sistemul al treilea, de sistemul metabolic al omului – pe acesta îl cunoaştem numai dacă studiem schimburile de substanţe care însoţesc mersul –, în acest al treilea sistem ni se dezvăluie tot ceea ce străbate spaţiul în cele trei dimensiuni ale sale.

Acum nu mai e nevoie decât să faceţi următoarea reflecţie, pentru a ajunge la nişte constatări extraordinar de importante. Tot ceea ce conţine viaţa noastră de reprezentare este, de fapt, singurul conţinut al conştienţei noastre deplin treze. Ceea ce este conţinut în viaţa noastră de sentiment nu intră însă în conştienţa noastră la fel de clar, cu aceeaşi claritate luminoasă. Vom mai vedea în cursul acestor expuneri că sentimentele propriu-zise nu au în conştienţă o intensitate mai mare decât visele şi că, întocmai ca şi visele, ele sunt reproduse de viaţa diurnă, de viaţa de reprezentare deplin trează, că ele devin astfel reprezentări clare, intrând deci în conştienţa clară; tot astfel şi în viaţa trează de zi, sentimentele sunt însoţite necontenit de reprezentările care le exprimă. Aceasta face ca sentimentele noastre, care de obicei apar numai cu intensitatea vieţii de vis, să intre în conştienţa clară, limpede, a vieţii de reprezentare.

Conform cu entitatea lor, impulsurile de voinţă propriu-zise rămân cu totul în subconştient. Cum ştim noi ceva despre voinţă? De fapt, în cunoaşterea obişnuită, noi nu ştim absolut nimic despre voinţa însăşi, conform cu esenţa ei, şi această afirmaţie chiar a fost făcută în mod documentat într-o psihologie cum este aceea a lui *Theodor Ziehen* [Nota 13], care, în cartea sa “Psihologie fiziologică”, vorbeşte propriu-zis numai despre viaţa de reprezentare. Faptul pe care el nu-l cunoaşte şi pe care eu vi l-am prezentat adineaori, acela că viaţa de sentiment este legată de organismul ritmic şi că ea doar se aprinde în viaţa de reprezentare, este exprimat de Theodor Ziehen în mod abstract, în felul următor. El spune: Noi, ca psihologi, putem urmări de fapt numai viaţa de reprezentare şi constatăm că anumite reprezentări sunt subliniate prin diferite sentimente. – Prin urmare, după părerea lui,

sentimentele sunt doar nişte însuşiri ale vieţii de reprezentare. Toate acestea sunt cauzate de faptul că un asemenea psiholog nu înţelege organizarea umană propriu-zisă, care este întru totul aşa cum am arătat mai înainte. Pentru că sunt legate de organismul ritmic, sentimentele rămân în starea de semiconştienţă a visului, şi rămâne cu totul în subconştient esenţa propriu-zisă a actelor de voinţă. Din acest motiv, ele nu mai sunt descrise deloc de către psihologii obişnuiţi. Citiţi expunerile bizare făcute de Theodor Ziehen însuşi în legătură cu activitatea voinţei şi veţi vedea că activitatea interioară a voinţei – vom mai arăta în ce constă aceasta – scapă cu totul puterii de observare a acestor psihologi. Observaţiei exterioare nu i se arată decât ceea ce noi putem vedea, adică rezultatul unui act de voinţă. Nu cunoaştem procesul interior, nu ştim ce s-a petrecut pentru ca un impuls de voinţă să ne pună braţul în mişcare. Noi vedem doar braţul mişcându-se, aşadar, observăm numai după aceea fenomenul exterior. Astfel, noi însoţim de reprezentări manifestările voinţei noastre şi considerăm că aceste manifestări ale voinţei – care de altfel nu se sprijină decât pe ceva organic, pe sistemul metabolic şi pe sistemul, legat de el, al membrelor – ţin tot de reprezentare.

Dar de-abia în această parte a organismul uman, în sistemul metabolic, care corespunde din punct de vedere corporal vieţii sufleteşti a actului de voinţă, ni se dezvăluie tridimensionalitatea, care, de aceea, este intim legată de un sistem al fiinţei umane a cărui activitate are loc, în esenţă, în inconştient. Aşadar, în cunoaşterea obişnuită, această tridimensionalitate nu ni se poate înfăţişa în realitatea ei. Ea poate fi dezvăluită, aşa cum vom vedea, numai dacă ajungem să privim în viaţa noastră de voinţă cu aceeaşi claritate luminoasă cu care privim de obicei în viaţa

noastră de reprezentare. Acest lucru nu se poate face prin cunoaşterea obişnuită, ci, după cum vom vedea, numai prin cunoaşterea spiritual-ştiinţifică. Dar pe aceasta, pe întreaga activitate a omului, pe tot ceea ce trăieşte în sistemul membrelor şi al metabolismului, se bazează tridimensionalitatea, ca trăire subconştientă. Şi ce se întâmplă? Mai întâi, ea e ridicată din subconştient, din sfera voinţei şi a membrelor, în sfera ritmică. Aici, ea nu mai e vieţuită decât ca bidimensionalitate, iar a treia dimensiune, pe care omul o vieţuieşte încă în mod nemijlocit, în realitatea ei, în activitatea de voinţă, această a treia dimensiune, înălţimea, a devenit deja abstractă.

Vedeţi cum aici, în organizarea umană, realitatea devine abstractă prin activitatea omului însuşi. Dvs. vieţuiţi în subconştient dimensiunea înălţimii. Organizarea umană face ca această dimensiune a înălţimii să devină deja abstractă în organizarea ritmică, să devină o simplă linie trasată, un simplu gând. Şi ce se întâmplă în organizarea neuro-senzorială? Amândouă dimensiunile devin abstracte. Ele nu mai sunt vieţuite. Nu mai pot fi decât gândite cu intelectul, care se poate apropia de lucrul respectiv ulterior, astfel că în organul cunoaşterii noastre obişnuite, în cap, noi nu mai avem decât posibilitatea de a exprima cele două dimensiuni în mod abstract, intelectual. Numai despre cea de-a treia dimensiune, adâncimea, mai avem o conştienţă foarte slabă încă şi în capul nostru. Vedeţi deci, datorită faptului că avem în capul nostru această conştienţă slabă a adâncimii, suntem în măsură să mai ştim ceva, în starea de conştienţă obişnuită, despre realitatea dimensiunilor. Dacă organizarea noastră ar face ca adâncimea, pe care de fapt o putem studia bine numai studiind actul de a vedea, să devină la fel de abstractă, atunci n-am mai avea decât trei linii abstracte. Nu ne-ar

veni deloc gândul de a căuta realităţile corespunzătoare acestor trei linii abstracte.

V-am atras astfel atenţia asupra realităţii a ceea ce în kantianism iese la lumina zilei într-un mod neconform cu realitatea. Acolo se spune că spaţiul, cu cele trei dimensiuni ale sale, e conţinut în mod aprioric în organizarea umană [Nota 14], şi că, de fapt, organizarea umană îşi transpune trăirile ei subiective în spaţiu. De ce a ajuns Kant la această unilateralitate? Deoarece nu ştia că acel ceva pe care noi îl vieţuim numai în uşorul ecou al dimensiunii adâncimii prin organizarea noastră neuro-senzorială, dar pe care, de altfel, îl vieţuim în mod abstract, este vieţuit în mod real în subconştient, apoi este trimis sus, în conştienţă, fiind transformat astfel într-o abstracţiune, cu excepţia acestui mic rest, care este dimensiunea adâncimii. Noi vieţuim tridimensionalitatea prin propria noastră organizare umană. Ea există în realitatea ei în sistemul voinţei şi – din punct de vedere fiziologic-fizic – în sistemul metabolismului şi al membrelor. În primă instanţă, ea este inconştientă pentru conştienţa obişnuită şi devine conştientă pentru această conştienţă obişnuită numai în abstractismul spaţiului matematic-geometric.

Am vrut să dau, pentru început, un exemplu despre felul în care ştiinţa spirituală se poate adânci în activitatea fiinţei umane, arătând că ea nu se opreşte la nişte abstracţiuni de felul apriorismului kantian referitor la spaţiu şi timp, că ea se adânceşte într-un mod cu adevărat concret în realitatea fiinţei umane şi ajunge astfel să afle cum se desfăşoară de fapt lucrurile în om. Am vrut să vă dau tocmai acest exemplu, pentru că exemplul care ilustrează importanţa propriu-zisă a spaţiului, aşa cum voi mai arăta, ne duce la o cunoaştere mai exactă, multilaterală, a esenţei matematicii.

CONFERINŢA a III-a

Stuttgart, 18 martie 1921 **[Nota 15]**

Ieri am încercat să arăt câteva lucruri care ne pot conduce spre originea reprezentării aspectelor dimensionale ale entităţii umane. Voi lăsa acum deoparte, pentru început, ceea ce mi-am permis ieri să aduc în faţa dvs. Fiindcă în cazul expunerilor de ştiinţă spirituală, când se pune problema ca ele să fie puse în lumină din direcţia cealaltă, din direcţia fizic-empirică, e necesar să ne apropiem de ele din diverse direcţii, şi aşa mi-am propus să fac şi în cadrul acestor expuneri, dar astăzi vreau să adaug la cele spuse ieri alte câteva lucruri, pentru ca, în cele din urmă, să putem aduna într-un întreg diferitele expuneri izolate şi să le ridicăm la nivelul unor expuneri spiritual-ştiinţifice.

Se spune extrem de des că expunerile spiritual-ştiinţifice îl privesc numai pe acela care ştie să facă ceva cu forma specială de a privi lucrurile care stă la baza prezentării unor asemenea rezultate spiritual-ştiinţifice. Putem admite, într-un anumit sens foarte restrâns, dar numai într-un sens foarte restrâns, că cineva poate să aibă acest sentiment. Dar întotdeauna esenţialul este dacă ceea ce se spune pe baza cercetărilor spiritual-ştiinţifice poate să fie înţeles sau nu, în conţinutul său, de toată lumea, fără ca auditorii să se ridice pe treapta unei anumite clarvederi, şi tocmai acesta este lucrul pe care aş dori să-l pun în lumină, până la un anumit punct, prin aceste conferinţe: faptul că rezultatul cercetărilor spiritual-ştiinţifice poate să fie înţeles foarte bine de mintea umană sănătoasă. Dar pentru aceasta e necesar să ne adâncim în mod real în ceea ce ştiinţa spirituală are de spus pentru justificarea ei, din cele mai diferite direcţii. Şi printre lucrurile care pot fi

spuse pentru a se respinge ştiinţa spirituală nu se numără obiecţia prin care s-ar spune: Dacă privim natura din jurul nostru, aşa cum ne este dată în experienţa exterioară, ea poate fi explicată prin sine însăşi, şi nu avem nici o nevoie să ne ridicăm de la această posibilitate de explicare a ei la cine ştie ce alte premise reale, care de-abia ele ar face să devină inteligibile lucrurile care ne înconjoară şi în lumea senzorială. – Fiindcă eu însumi voi fi întotdeauna cel dintâi care va sublinia că, dintr-un anumit punct de vedere, lumea senzorială din jurul nostru poate fi explicată din ea însăşi. Eu am arătat cândva, folosind, o mărturisesc eu însumi, o comparaţie ce nu depăşeşte decât foarte puţin banalul, cum înţeleg eu aceasta. Am spus atunci: Dacă un om înţelege modul de funcţionare al unui ceas, el nu are nevoie să apeleze la cine ştie ce cauze explicative din lumea aflată în afara ceasului, dacă vrea să-şi explice mecanismul ceasului din acesta însuşi. Dintr-un anumit punct de vedere, mecanismul ceasului se explică perfect din el însuşi. Dar aceasta nu înseamnă că, dintr-un alt punct de vedere, pentru explicarea completă a ceea ce avem de fapt în mână când ţinem în ea un ceas, nu mai avem nevoie de intelectul celui care a făcut ceasul şi de alte asemenea lucruri, adică de ceva aflat cu totul în afara ceasului. Pur şi simplu, anumite probleme nu pot fi rezolvate aşa repede cum se crede în general şi de aceea, dacă vrem să ne formăm o părere despre întreaga alcătuire, despre esenţa propriu-zisă a cercetărilor spiritual-ştiinţifice, e necesar să ne adâncim în detaliile descrierii, să studiem felul cum ştiinţa spirituală însăşi aplică ceea ce crede că trebuie să scoată la lumină pe tărâmul ei spiritual în aria observaţiei senzoriale obişnuite, date în mod empiric. Pe această temă aş vrea să vă spun astăzi câte ceva.

Trebuie să stabilesc aici, mai întâi, o premisă, pe care în zilele următoare o voi explica mai exact, în ceea ce priveşte modul său de apariţie. Trebuie să presupun, pentru început, că cercetarea propriu-zisă a tărâmului spiritual-ştiinţific duce, în primă instanţă, la un alt mod de cunoaştere, aş putea spune, la o altă dispoziţie sufletească faţă de realitate, decât este cea din viaţa diurnă obişnuită sau din ştiinţa obişnuită. Am dat primei trepte a acestei – dacă vreţi, puteţi să folosiţi acest termen – cunoaşteri suprasensibile numele de treaptă imaginativă. Am de gând să arăt mai târziu cum se ajunge, prin anumite exerciţii practicate de sufletul uman, pe această treaptă imaginativă a cunoaşterii. Dar astăzi aş vrea să explic, deocamdată, ce este cunoaşterea imaginativă în esenţa ei şi pentru aceasta e necesar să ne întoarcem iarăşi la ceea ce am explicat ieri în legătură cu esenţa, nu atât a matematicii, cât mai ales a activităţii matematice.

Am încercat să caracterizez deosebirea care există, în ceea ce priveşte conţinutul conştienţei noastre, între situaţia în care, pe de-o parte, ne cufundăm într-un fenomen oarecare, oferit de lumea senzorială exterioară, pe care noi îl împânzim apoi în interior cu operaţiunile noastre intelectuale, pe care-l împânzim, de asemenea – o spun ca să fie ceva complet – cu impulsuri de sentiment şi de voinţă şi, pe de altă parte, situaţia când cunoaştem matematic. Uşor ne putem da seama că ceea ce are loc, în primă instanţă, în sufletul omului, este, exprimat în mod pur exterior, un fel de interacţiune, o interacţiune nemijlocită între om şi o lume exterioară, de o natură oarecare. Vă rog să luaţi ceea ce vă spun acum numai conform conţinutului său real. Nu vreau să emit nici un fel de ipoteze. Nu vreau să fac nici o afirmaţie despre vreo realitate aflată în dosul obiectului, ci vreau doar să arăt,

pentru început, ce anume există în conştienţa noastră foarte obişnuită când ne situăm în acest fel în faţa lumii exterioare, încercând să o cunoaştem. Această cunoaştere n-ar avea nici un sens, dacă n-am presupune că ne aflăm într-o interacţiune nemijlocită cu o lume exterioară oarecare.

În cunoaşterea matematică, în cunoaşterea matematică de rangul întâi, aş zice, adică în activitatea matematică pură, situaţia e alta. Spun "alta", gândindu-mă la cazul în care, fără a ne ocupa de un conţinut concret, exterior, senzorial oarecare, trăim în mod pur în domeniul geometriei sau în domeniul aritmetic-algebric şi facem deducţii pure în acest domeniu. Ceea ce aşezăm în faţa sufletului nostru, în domeniul activităţii aritmetic-algebric-geometrice, în concreteţe interioară – absolut indiferent că e vorba de domeniul elementar al teoremei lui Pythagora sau de o problemă legată de teoria funcţiilor superioare – este ceva care, la început, trăieşte cu totul şi cu totul în activitatea de urzire sufletească, dacă pot să mă exprim astfel, deci ceva care este vieţuit printr-o activitate permanentă şi prin contemplarea propriei activităţi. Această activitate matematică de prim ordin – cum am spus, dacă-mi daţi voie să mă exprim astfel –, care se desfăşoară în întregime în cadrul trăirii sufleteşti, noi o aplicăm apoi, în ştiinţele matematizante ale naturii, sau poate şi în alte domenii ale existenţei, asupra lumii exterioare, şi constatăm, pur şi simplu, în cadrul acestei activităţi, că ceea ce am trăit mai întâi pur lăuntric, poate fi aplicat asupra lumii noastre exterioare senzoriale. Deja din faptul că ceea ce am trăit astfel poate fi aplicat lumii senzoriale exterioare, reiese că cele trăite de noi trebuie să aibă doar un caracter de imagine, un caracter care poate fi caracterizat în felul următor: Ceea ce noi vieţuim în

matematică, încă nu are, ca atare, nici un conţinut, nimic din conţinutul pe care-l găsim afară, în lumea din jurul nostru. Din acest punct de vedere, ceea ce există în activitatea matematizantă este cu totul lipsit de conţinut, adică este o simplă imagine. – În ce măsură spaţialitatea, care în activitatea matematică este o simplă imagine, se încadrează totuşi într-o realitate, am arătat ieri, când am vorbit despre dimensionalitate. Dar ceea ce dezvoltăm noi în domeniul matematicii este o simplă imagine. Dacă n-ar fi o simplă imagine, noi n-am putea proceda aşa cum procedăm atunci când, de exemplu, aplicăm matematica asupra ştiinţelor naturii. Fiindcă atunci în actul cunoaşterii ar trebui să se reverse o realitate şi nu o simplă imagine. Dar noi devenim conştienţi de faptul că ceva real nu se contopeşte cu actul cunoaşterii, noi devenim conştienţi de aceasta atunci când săvârşim acest act al cunoaşterii, când desfăşurăm o activitate reală.

Ei bine, dacă, pe de-o parte, cunoaştem acest caracter de imagine al matematicii, fiindu-ne însă clar pe de altă parte că noi vieţuim aceste imagini matematice, atunci avem totuşi un conţinut al conştienţei, chiar dacă, ce-i drept, la început, lipsit de un conţinut real anume, care poate fi foarte bine vieţuit de noi în caracterul său de imagine, ba chiar poate fi vieţuit în caracterul său de imagine tocmai datorită faptului că noi înţelegem şi pătrundem în întregime, aş zice, cum rămân ascunse anumite lucruri, a căror existenţă trebuie s-o presupunem totuşi în ceea ce se oferă simţurilor noastre, în comparaţie cu ceea ce noi vieţuim când facem matematică. Când facem matematică, noi ne aflăm de fapt, cu totul în interiorul a ceea ce se petrece. Când facem matematică, putem spune că suntem total uniţi cu ceea ce se petrece. Acest lucru, împreună cu caracterul de imagine al matematicii, ne

permite să dobândim în cadrul conştienţei noastre o reprezentare absolut clară a ceea ce vieţuim propriu-zis în matematică şi acesta este motivul pentru care, în cadrul activităţii matematice, avem o certitudine atât de extraordinar de mare, încât, atunci când facem matematică, ştim într-adevăr că ne mişcăm pe un teren în care domnesc nişte certitudini ale cunoaşterii. Poate că unora dintre aceia care se ocupă de aceste lucruri li s-a întâmplat să observe deosebirea dintre studierea realităţilor senzoriale exterioare şi studierea a ceea ce există în domeniul matematicii pure. Înainte de toate, când desfăşurăm o activitate matematică putem fi siguri că urmărim în permanenţă tot ceea ce facem cu o conştienţă luminoasă, clară, şi cred că nu spun prea mult dacă afirm că putem aprecia claritatea conştienţei luând matematica drept domeniul în care această claritate a conştienţei se manifestă în modul cel mai clar. Nu ne putem îndoi nicidecum de faptul că fiecare mişcare – dacă mă pot folosi, la figurat, de această expresie – pe care o săvârşim când facem matematică este însoţită – acest lucru fiind ceva ce poate fi perceput în interior – şi de activitatea pe care noi o desfăşurăm în mod voit. S-ar putea spune că atunci când facem matematică ne avem cu totul în mână pe noi înşine.

Vedeţi dvs., ceea ce trăieşte în dispoziţia sufletească a matematicianului este şi ţelul eforturilor depuse de cel ce vrea să se înalţe la activitatea de reprezentare imaginativă. Când facem matematică, noi avem drept conţinut sufletesc tot ceea ce are legătură cu numerele – lucru despre care vom mai vorbi – şi ceea ce ţine de spaţiu şi altele asemenea. Prin urmare, noi avem în interiorul sufletului nostru un anumit teren al unui conţinut de imagini absolut precis. Evoluţia spirituală care duce la cunoaşterea imaginativă caută să aibă un alt conţinut de imagini, într-o

dispoziţie sufletească absolut asemănătoare, şi aici ajung la următoarele.

Când aplicăm matematica asupra naturii exterioare, nu putem face altfel – şi aşa vom face dacă am lucrat mult în această direcţie – decât să aplicăm acest mod matematic de a aborda natura, în primă instanţă, numai asupra a ceea ce, în sânul naturii exterioare, poartă numele de lume minerală. Lumea minerală ne oferă ceea ce, într-un anumit sens, poate fi abordat în mod pur matematic. În momentul în care ne înălţăm de la lumea pur minerală la cea vegetală, la celelalte regnuri ale naturii, modul de abordare matematic obişnuit nu ne mai poate fi de nici un folos. Ei bine, cel ce vrea să se înalţe la modul de reprezentare imaginativ ar vrea să dobândească în sufletul lui ceva care să nu mai cuprindă doar nişte formaţiuni pur geometrice sau nişte combinaţii de numere, ci el ar vrea să aibă nişte formaţiuni care să trăiască în suflet exact în acelaşi fel ca şi formaţiunile matematice, dar care, în conţinutul lor, să depăşească sfera matematicii. El ar vrea să aibă în sufletul lui nişte formaţiuni pe care să le poată aplica la regnul vegetal exact la fel cum poate aplica formaţiunile matematice la regnul mineral. De aceea – aşa cum am mai spus deja, despre diferitele metode care duc la cunoaşterea imaginativă voi vorbi mai târziu – trebuie să facem în aşa fel încât tot ceea ce duce la o cunoaştere imaginativă să se desfăşoare într-o dispoziţie a sufletului care să aibă aceeaşi valoare ca şi cunoaşterea matematică. Vreau să spun că cea mai bună cale de a ne pregăti pentru dezvoltarea cunoaşterii imaginative este aceea de a ne fi ocupat înainte cât mai mult de matematică, nu atât pentru a ajunge la diferite cunoştinţe matematice particulare, ci pentru a ajunge să ştim printr-o trăire proprie clară ce face sufletul uman, propriu-zis, când se mişcă în lumea formaţiunilor

matematice. Această activitate a sufletului uman, această activitate deplin conştientă a sufletului uman trebuie să fie aplicată acum într-un alt domeniu, ea trebuie aplicată în aşa fel încât, exact aşa cum facem în matematică din formaţiunile noastre interioare – dacă mă pot folosi acum de această expresie într-un sens lărgit –, să construim alte formaţiuni, prin care să putem pătrunde în viaţa vegetală, sau să impregnăm viaţa vegetală, exact la fel cum putem impregna cu formaţiunile matematice entitatea minerală, entitatea chimic-fizică ş.a.m.d.

Trebuie să subliniez acest lucru în mod cu totul deosebit, fiindcă, folosindu-se, în sens grosolan, expresia de "clarviziune" pentru a se desemna ceea ce în ştiinţa spirituală se manifestă drept clarvedere spirituală, prin expresia "clarviziune" se înţeleg lucruri destul de confuze şi pentru că, foarte adesea, ceea ce poate fi desemnat, desigur, drept clarvedere – cuvintele nu contează – este confundat prea uşor cu toate acele fenomene care apar în constituţia umană atunci când funcţiile conştienţei sunt diminuate, astfel încât, aş zice, ele cad sub nivelul a ceea ce este conştienţa de toate zilele, cum se întâmplă în hipnoză, sub influenţa unor reprezentări cu putere de sugestie şi altele de acest fel. Ceea ce înţelegem noi aici prin dobândirea vieţii imaginative nu are nimic comun cu o asemenea diminuare a conştienţei, cu o asemenea pătrundere într-o zonă subconştientă; în cazul cunoaşterii imaginative este vorba de o ridicare a conştienţei la un nivel mai înalt, de o deplasare cu conştienţa tocmai în direcţia opusă aceleia spre care se tinde prin ceea ce se numeşte clarvedere în sensul grosolan al cuvântului. În cazul clarvederii înţelese în sens grosolan este vorba întotdeauna, propriu-zis, de o "neclar-vedere" [În germană, *Hellsehen* = a vedea clar, luminos; *Dunkelsehen* = a vedea

neclar, întunecat (cuvânt creat de Rudolf Steiner, nota trad.)], şi ar fi bine dacă am putea spune, fără a fi înţeleşi greşit, că tendinţa de a ne înălţa la cunoaşterea imaginativă este un efort real de a ajunge la clarvedere. Nu e nevoie decât să comparaţi ceea ce eu am numit „neclar-vedere" cu cele ce v-am caracterizat aici în câteva cuvinte. La tot ceea ce vă întâmpină în cazul unei dispoziţii sufleteşti mai mult sau mai puţin mediumnice, veţi vedea o diminuare a conştienţei, fie prin faptul că diminuarea conştienţei a fost obţinută pe cale artificială, fie că omul care e folosit ca medium este din capul locului cam slab de minte, astfel încât conştienţa sa poate fi diminuată fără nici o greutate. Este întotdeauna ceva pe care în mod absolut sigur nu-l puteţi compara cu o dispoziţie sufletească a cărei viaţă se desfăşoară într-o claritate atât de luminoasă cum poate fi dispoziţia sufletească în care facem matematică. Ceea ce mulţi numesc astăzi clarvedere – veţi fi constatat deja acest lucru – are foarte puţin de-a face cu efortul de a-ţi cuceri o dispoziţie sufletească de o claritate matematică, dimpotrivă, în aceasta există de obicei tendinţa de a te cufunda cât mai mult în întunericul unor lucruri confuze. Ceea ce voi descrie aici în continuare drept vedere imaginativă vrea să lucreze într-un mod diametral opus.

Ei bine, vederea imaginativă este, fără îndoială, ceva care trăieşte în suflet în aşa fel încât poate deveni prezent în acest suflet numai dacă este dezvoltat prin efort conştient. La urma urmelor, nici copilul de cinci ani încă nu este matematician. Imaginativitatea matematică trebuie şi ea dezvoltată mai întâi şi nu trebuie să ne mire faptul că ceea ce duce de la starea prematematică la starea sufletească pe care o manifestăm în activitatea matematică poate fi continuat, într-un anumit sens, că, aşadar, ceea ce, prin matematică, a fost adus deja la o anumită claritate

luminoasă a trăirii interioare poate fi dezvoltat şi mai departe. Acum se pune însă întrebarea dacă are dreptate acela care spune: Da, dar trebuie stabilite legăturile cu ceea ce este observaţia senzorială obişnuită. Într-un anumit sens, el are perfectă dreptate, şi se pune problema de a urmări într-adevăr aceste legături în mod real, în aspectele lor concret-individuale.

Să mai privim o dată, în acest scop, ceea ce am numit ieri organizarea neuro-senzorială a omului. Organizarea neuro-senzorială a omului este concentrată mai ales în capul uman, deşi am spus deja ieri că ea îşi are sediul numai în principal în capul uman, că ea se răspândeşte, la rândul ei, în întreaga organizare umană. Numai că această organizare a capului poate fi privită şi în felul următor. Să pornim de la ceva care mult timp a făcut anumite greutăţi ştiinţei moderne. Am discutat despre aceste greutăţi în cartea mea ***Enigmele filosofiei***, în capitolul pe care l-am intitulat "Lumea ca iluzie". Gândirea modernă, în general, întâmpină mari greutăţi când e vorba să stabilească o legătură între impresia pe care o face asupra omului lumea senzorială exterioară şi ceea ce e vieţuit apoi de fapt în interiorul omului, ca reprezentare, sau deja, să zicem, în conţinutul senzaţiei. Din cauza acestor greutăţi, s-a ajuns să se spună: Ceea ce se petrece afară, în exteriorul nostru, nu poate să devină nicidecum conţinutul conştienţei noastre, ci ceea ce devine un conţinut al conştienţei noastre izvorăşte de fapt din suflet, ca reacţie la impresia făcută de lumea exterioară. Fiindcă impresia făcută de lumea exterioară rămâne, propriu-zis, în afara sferei perceptibilului. În sfera perceptibilului este conţinut de fapt numai ceea ce iese din suflet ca reacţie la ceva perceptibil. – O vreme, oamenii şi-au reprezentat situaţia într-un mod cam grosolan, spunându-şi – şi mulţi mai spun

aşa şi în ziua de azi -: Afară, în lume, există vibraţiile unui mediu oarecare, nişte vibraţii având viteză foarte mare, şi ceea ce există afară sub formă de vibraţii face o impresie asupra noastră într-un anumit mod, sufletul reacţionează şi noi proiectăm din suflet, ca prin vrajă, întreaga lume plină de culori, întreaga lume pe care o putem numi lumea ochilor noştri. Ceea ce am răspândit de jur împrejurul nostru, pentru conştienţa noastră, întreaga lume de culori, reprezintă de fapt numai reacţia sufletului la ceea ce există afară în necunoscut, sub forma unor vibraţii oarecare ale unui mediu care umple spaţiul. – Prin aceasta, am vrut doar să arăt cum îşi reprezintă oamenii asemenea lucruri iar acum aş vrea să vă prezint ceva care, în primă instanţă, vă va înfăţişa un alt mod de a privi problema.

Dacă vă întoarceţi mai întâi la punctul de plecare al conferinţei de ieri, la studierea actului total al văzului, a actului de a vedea în general, veţi avea o bază pentru studierea aceluiaşi proces şi la celelalte simţuri. Cu ce avem de-a face, propriu-zis, când încercăm să înţelegem ce reprezintă pentru om percepţia senzorială exterioară? Să ne gândim întâi, ca să ne facem o imagine concretă, la lumea ochiului. Nu se va putea ignora faptul că – acuma procedez în mod pur descriptiv –, dacă studiem ochiul, deşi trebuie să considerăm că el este un mădular viu în întreg organismul nostru viu, trebuie să consemnăm în interiorul acestui ochi, în timp ce are loc actul de a vedea, nişte procese de felul celor pe care le putem urmări în lumea exterioară, care poate fi numită, în sensul cel mai larg al cuvântului, lume minerală. Deşi ochiul este ceva viu, noi putem construi felul cum lumina intră în ochi, cum, datorită unei anumite organizări a ochiului, se întâmplă apoi ceva asemănător cazului în care facem ca lumina să cadă printr-o fantă oarecare pe un perete şi să apară o

imagine... Într-un cuvânt, putem construi în continuare, până foarte departe, în interiorul ochiului, lucruri pe care ne considerăm îndreptăţiţi să le construim în cadrul lumii exterioare mecanic-minerale. Putem continua, într-un anumit sens, în interiorul organismului uman această activitate de construire care are loc în aria lumii exterioare mecanic-minerale. Chiar dacă la celelalte simţuri situaţia e puţin diferită în raport cu aceea a ochiului, putem privi ochiul ca pe reprezentantul şirului de fenomene care intră aici în considerare. Procesele care au loc aici şi pe care noi le urmărim prin construcţiile noastre se petrec exclusiv în interiorul ochiului şi deci în interiorul organismului nostru; se pune problema dacă suntem în stare să aflăm cumva ce se petrece de fapt în interiorul organismului nostru. Dacă rămânem la un mod absolut exterior de a privi lucrurile, ne vom spune cam aşa: Ei bine, o lume exterioară necunoscută oarecare face o impresie asupra ochiului. În interiorul ochiului are loc ceva care, la rândul său, face o impresie asupra nervului vizual ş.a.m.d. – până la organele noastre centrale. Apoi, pe o anumită cale, necunoscută nouă, ia naştere reacţia în suflet. Noi facem să apară în suflet întreaga lume multicoloră, ca reacţie la această impresie.

Toate acestea constituie un mod de a privi lucrurile care ne duc spre un abis, şi numeroşi cercetători din epoca noastră recunosc deja în mod hotărât că printr-o asemenea metodă de cercetare, prin faptul că, în primă instanţă, studiem în mod pur exterior ceea ce se află în faţa ochilor, apoi procesele din ochi, apoi – în măsura în care acest lucru este posibil în zilele noastre – procesele care au loc mai departe, în creier ş.a.m.d. – asemenea cercetători recunosc că, de fapt, chiar dacă am putea să ajungem până la aspectele ultime, n-am ajunge decât la nişte procese sau

percepţii materiale şi că pe această cale nu va putea fi găsit niciodată punctul în care se produce de fapt reacţia unei vieţi sufleteşti la această impresie exterioară; astfel încât, printr-un asemenea mod de a studia lucrurile, nu vom putea să înţelegem niciodată ce trăim de fapt când intrăm în contact cu lumea exterioară. Putem studia problema în acest fel, dar nu vom înţelege niciodată ce trăim când intrăm în contact cu lumea exterioară.

Dacă cercetătorul spiritual dezvoltă însă în interiorul lui ceea ce eu numesc cunoaştere imaginativă, pentru el întreaga problemă se transformă într-o altă problemă. Cercetătorul spiritual nu mai trebuie să vadă în interiorul ochiului doar ceea ce este construit în sensul lumii exterioare fizic-minerale, ci ajunge să perceapă cu adevărat în ochi ceva care poate fi înţeles de el, dacă şi-a dezvoltat facultatea imaginativă. Nu-i aşa, pe de-o parte, în activitatea imaginativă matematică noi procedăm, faţă de lumea exterioară fizic-minerală, în aşa fel încât impregnăm această lume exterioară cu ceea ce este geometric, aritmetic şi simţim că ceea ce am elaborat mai întâi prin activitate matematică, în cadrul ariei conştienţei noastre, se uneşte, în acest mod de a privi lumea, cu procesele exterioare. Dar, pentru cel ce şi-a dezvoltat facultatea imaginativă, nu coincide în mod nemijlocit cu procesele din ochi doar ceea ce a elaborat prin activitate matematică, ci şi ceea ce el îşi pune în faţă în imaginile activităţii de reprezentare imaginativă. Cu alte cuvinte: Privind ochiul, omul care şi-a dezvoltat facultatea imaginativă posedă conţinutul mai larg, şi acest conţinut este de aşa natură, încât omul respectiv ştie acum şi că: cu activitatea mea imaginativă eu percep o realitate, la fel cum, de obicei, în cazul naturii exterioare fizic-minerale, prin activitatea mea matematică, eu percep o realitate.

Aşadar, să ne înţelegem bine: În primă instanţă, în cercetarea spirituală aplicăm asupra ochiului acele metode care de obicei sunt folosite în mod exterior, cu ajutorul matematicii, în cercetarea naturii. Constatăm însă, dacă ne-am dezvoltat mai întâi facultatea reprezentării imaginative, că în raport cu ochiul avem o realitate pe care n-o avem când ne aflăm numai în faţa lumii exterioare fizic-minerale. Căci, la început, pentru acela care a avansat până acolo unde poate să-şi formeze reprezentări imaginative, materia fizică exterioară nu devine altceva decât este ea pentru conştienţa obişnuită. Să reţinem bine acest lucru: Puteţi să fi dezvoltat într-un mod oricât de ager în dvs. facultatea de reprezentare imaginativă; dacă aţi dezvoltat-o în mod just şi dacă ştiţi care este dispoziţia sufletească justă în activitatea de reprezentare imaginativă, nu veţi putea afirma că în ceea ce vedeţi drept proces fizic sau chimic sau chiar drept alt proces, care se desfăşoară în sfera pur mecanică, vedeţi mai mult, în primă instanţă, decât vede acela care are simţurile lui sănătoase şi mintea lui sănătoasă. Cine afirmă, referindu-se la clipa următoare, că în aria lumii anorganice vede altceva decât un neclarvăzător, se află pe o cale greşită în cunoaşterea spirituală, nu se află pe calea justă a cunoaşterii spirituale. Un asemenea om va vedea, probabil, tot felul de fantasme, dar entităţile spirituale ale lumii nu i se vor dezvălui în adevărata lor înfăţişare. Dimpotrivă, în momentul în care implicăm în aria observaţiei noastre ochiul uman, avem în activitatea noastră imaginativă exact aceeaşi trăire pe care o avem de obicei când desfăşurăm o activitate matematică în raport cu natura exterioară. Cu alte cuvinte: Dacă privim ochiul uman viu, dacă facem din el un obiect al observaţiei, dacă-l luăm în sfera observaţiei noastre, de-abia după ce ne-am dezvoltat facultatea imaginativă vom şti că ne aflăm

în faţa unei realităţi depline, dacă putem extinde asupra ochiului nu numai activitatea de construire matematică, ci dacă putem extinde asupra acestui ochi şi activitatea de construire în sfera imaginativă.

Ce rezultă de aici? Rezultă deci că eu pot construi în ochi, să zicem, un proces cu totul după modelul construcţiilor matematice din aria lumii materiale empirice. Eu ştiu că acest proces din ochi trebuie construit exact la fel cum construim ceva într-o cameră obscură în lumea exterioară mineral-mecanică. Dar eu ştiu, şi că această întreagă serie în care eu construiesc mai conţine şi altceva, pe care, dacă vreau să procedez la fel cum procedez cu activitatea matematică faţă de natura anorganică, îl pot pătrunde numai prin cunoaşterea imaginativă. Dar ce înseamnă aceasta? În ochiul uman există ceva care nu există în natura anorganică şi ceea ce există în ochiul uman, ceea ce în natura anorganică nu există, este recunoscut drept realitate numai dacă ne unim cu el exact la fel cum în matematică ne unim cu lumea anorganică. După ce am săvârşit acest act, ne spunem: am ajuns până la corpul eteric uman. Am sesizat prin activitatea imaginativă natura eterică a omului, aşa cum de obicei sesizăm prin matematică natura anorganică din exterior.

Se poate indica deci în mod absolut precis ce avem de făcut pentru a descoperi într-un organ de simţ, prin facultatea imaginativă, etericul. Nu ajungem nicidecum la reprezentarea unui corp eteric uman pe o cale confuză, fantasmagorică, ajungem la această reprezentare dacă dezvoltăm mai întâi facultatea imaginativă şi dacă arătăm apoi, în cazul unui obiect potrivit – în primă instanţă, ne arătăm nouă înşine – că conţinutul activităţii de reprezentare imaginativă se poate uni cu realitatea

obiectivă corespunzătoare, la fel cum, de obicei, activitatea matematică se uneşte cu realitatea sa obiectivă.

Ce rezultă însă de aici pentru constituţia omului? Rezultă că putem face în aşa fel încât ceva care trăieşte în noi, care există în noi, corpul eteric uman, să avanseze într-un anumit sens, astfel încât să coincidă cu natura anorganică exterioară. Şi ceea ce putem afirma în legătură cu ochiul este valabil şi pentru celelalte simţuri, deci: Propriu-zis, în cazul unuia dintre simţurile noastre, avem următorul fenomen: pentru început, trebuie să ţinem seama de existenţa, în organismul nostru, a unei cavităţi, dacă-mi daţi voie să folosesc o expresie grosolană. – În cazul ochiului, organismul ar fi acela care se asociază în creier, în părţile feţei, cu ochiul. – În acest organism, lumea exterioară a creat nişte golfuri, dacă-mi îngăduiţi să mă exprim astfel. La fel cum marea înaintează în uscat, formând golfuri, lumea exterioară introduce asemenea golfuri în organismul nostru şi lumea exterioară îşi continuă, pur şi simplu, procesele ei, procesele anorganice, în aceste golfuri. Acolo noi putem reconstrui ceea ce are loc sub formă de procese anorganice. Noi nu construim procesele anorganice doar afară, în exteriorul ochiului, ci le construim, la drept vorbind, în ochi. Prin urmare, în ochiul nostru se disociază ceva, ceva ce noi putem reconstrui tot aşa de bine cum o facem prin matematică, în sfera anorganicului. Dar ceea ce sesizăm acum prin imaginaţie se suprapune într-adevăr cu aceasta până la limita exterioară a ochiului şi chiar mai departe – dar nu vreau să vorbesc astăzi despre acest lucru. Aşa că ceea ce năvăleşte înăuntru, ca într-un golf, din natura adevărată a lumii exterioare, se întâlneşte aici cu o parte constitutivă a organizării umane, care, desigur, nu conţine în primă instanţă carne şi sânge, dar care ţine întru totul de

organismul uman şi poate fi cunoscut, poate fi văzut prin percepţie imaginativă. În ochi şi în celelalte simţuri, organizarea noastră eterică impregnează ceea ce năvăleşte din lumea exterioară în aceste golfuri. Are loc cu adevărat o întâlnire între o realitate suprasensibilă mai înaltă – vreau să folosesc deocamdată această expresie, voi explica totul mai exact –, între ceea ce poate fi numit organizare eterică şi ceea ce pătrunde în noi din lumea de afară pe cale exterioară. În ochiul nostru, noi devenim una cu acest proces, pe care-l putem reconstrui în mod pur geometric. Vieţuim cu adevărat în noi anorganicul în sfera simţurilor noastre.

Acesta este lucrul important la care ne conduce mai întâi cunoaşterea imaginativă. Ea ne duce la rezolvarea unei probleme care este o adevărată piatră de încercare pentru fiziologia modernă şi pentru ceea ce ne place să numim teorie a cunoaşterii pentru că în cadrul cercetărilor de fiziologie şi de alt fel, nu se ştie că în om mai există şi un organism eteric, care nu poate fi cunoscut însă decât prin cunoaşterea imaginativă, şi că acest organism iese în întâmpinarea a ceea ce lumea exterioară introduce cu adevărat în noi şi impregnează total ceea ce este introdus astfel în noi. Aceasta dă întregii probleme un alt aspect. Imaginaţi-vă că omul ar fi în stare să-şi dirijeze corpul eteric printr-un aparat fotografic; în acest caz, el ar privi ceea ce se petrece în aparatul fotografic în legătură cu propria sa fiinţă, în mod asemănător felului în care el priveşte, în legătură cu propria sa fiinţă, ceea ce se petrece în ochi.

Problemele cu care se ocupă o ştiinţă spirituală orientată antroposofic nu sunt deloc nişte fantasmagorii, ci sunt tocmai problemele din cauza cărora poţi sângera lăuntric, într-un anumit sens – dacă-mi daţi voie să folosesc

această expresie – dacă ai la dispoziţie numai ceea ce este în măsură să ofere în acest domeniu ştiinţa modernă. Cine a trecut cu adevărat în sufletul său prin acele trăiri prin care poate să treacă omul după ce şi-a adus în faţa sufletului felul cum, în actul cunoaşterii, lumea se transformă în iluzie, cine a suferit din cauza nesiguranţei care se instalează în suflet de îndată ce vrei să înţelegi, pe baza cunoaşterii pur fizice, ceea ce are loc în procesul percepţiei senzoriale, cine a trăit vreodată cu adevărat în sufletul lui această problemă a cunoaşterii, numai acela ştie ce forţe puternice îl atrag pe un asemenea om spre ceea ce aş numi şi aş vrea să prezint mai exact în conferinţele următoare: năzuinţa spre o dezvoltare superioară a facultăţii de cunoaştere.

Am vorbit astăzi despre prima treaptă a acestei activităţi imaginative, dar şi despre ea numai în măsura în care am vrut s-o caracterizez în ceea ce priveşte asemănarea, dar şi deosebirea sa, faţă de activitatea matematică. Ceea ce omul trăieşte în acest mod se imprimă însă clar în lucrurile care ne întâmpină azi în ştiinţa obişnuită drept limite ale cunoaşterii. Dacă ne apropiem în mod real, cu conştiinciozitate interioară, de existenţă şi de întreaga lume, în măsura în care ea ne dă nişte enigme spre dezlegare, dacă ne-am dat seama cât este de neputincioasă totuşi logica obişnuită, matematica obişnuită, faţă de ceea ce se petrece în noi înşine în fiecare clipă în care vedem, auzim ş.a.m.d., dacă ne dăm seama cât de neputincioşi rămânem cu această cunoaştere obişnuită, în raport cu ceea ce, de fapt, este mereu prezent în conştienţa noastră trează, atunci poate să se nască dorul adânc după o extindere şi aprofundare a cunoaşterii noastre. Şi după cum, la urma urmelor, în cadrul civilizaţiei noastre moderne, nu orice om are pretenţia de a fi cercetător într-

un domeniu oarecare, străin propriului său domeniu, şi acceptă ceea ce-i oferă cercetătorul pregătit în acest sens, tot aşa, pentru o vreme – afirmaţia e valabilă numai într-un sens limitat –, această atitudine ar putea fi adoptată şi faţă de cercetătorul spiritual.

Dar trebuie să spunem mereu şi tot mereu că, înainte de toate, omenirea are dreptul de a-i pretinde cercetătorului spiritual să-i spună în ce fel ajunge la rezultatele sale. Acest lucru, felul cum ajunge la rezultatele sale, el îl poate descrie în toate detaliile. Şi dacă privesc în urmă la felul în care eu însumi am încercat, de peste douăzeci de ani, şi într-un limbaj pur antroposofic, să descriu lumii acest lucru, atunci, fără îndoială, îmi este îngăduit să spun: Dacă într-adevăr, în ceea ce mă priveşte, n-am reuşit încă să găsesc mai mult ecou în lume cu această ştiinţă spirituală orientată antroposofic, dacă a apărut iar şi iar necesitatea să vorbesc pentru aceia care se pot adânci mai puţin în aspectele de amănunt, din cauză că nu au o pregătire ştiinţifică, şi dacă a existat prea puţin posibilitatea de a le vorbi celor cu pregătire ştiinţifică, atunci cauza trebuie căutată, în principal, după cum ne-a arătat experienţa, la aceşti oameni cu pregătire ştiinţifică. Până acum, ei n-au vrut să asculte decât într-o măsură foarte moderată ceea ce are de spus cercetătorul spiritual despre căile pe care merge el. Să sperăm că în viitor va putea fi altfel. Fiindcă este absolut necesar să ajungem pe un drum ascendent prin nişte forţe mai adânci decât acelea care arată în mod clar că nu sunt în stare de aşa ceva, fiindcă, în fond, ele sunt acelea care au dus la o decădere a culturii şi civilizaţiei noastre. Vom continua mâine.

CONFERINŢA a IV-a

Stuttgart, 19 martie 1921

M-am străduit ieri să arăt că prin dezvoltarea activităţii de reprezentare imaginative poate fi creată posibilitatea de a înţelege entitatea percepţiei senzoriale umane în alt mod decât o putem face când abordăm această sarcină numai cu rezultatele percepţiei senzoriale obişnuite şi cu intelectul combinatoriu. Am subliniat în mod deosebit faptul că activitatea de reprezentare imaginativă, a cărei dezvoltare, după cum am spus deja, va mai fi descrisă în cele ce urmează, trebuie să se desfăşoare în cadrul trăirilor sufleteşti în aşa fel încât să fie constituită după modelul activităţii de reprezentare matematice: dezvoltarea, analizarea etc. a unor formaţiuni matematice.

De aici vă va fi devenit limpede şi ceea ce am descris apoi: că exact în acelaşi mod în care abordăm realitatea senzorială exterioară din regnul mineral-fizic cu ajutorul rezultatelor unei activităţi matematice dezvoltate în interiorul nostru, putem aborda, cu ajutorul a ceea ce este dat activităţii de reprezentare imaginative, sfera simţurilor umane, să zicem, pentru a cunoaşte ce se petrece în aceste golfuri – cum m-am exprimat ieri – pe care lumea exterioară fizic-senzorială le trimite în organismul uman. Dar esenţialul este acum faptul că acela care şi-a dezvoltat o asemenea facultate de reprezentare imaginativă ajunge, totodată, prin cunoaşterea naturii simţurilor umane, adică a organizării propriu-zise a capului uman, şi la alte lucruri. El ajunge, de exemplu, să-şi poată forma reprezentări despre natura vegetalelor. Am dat de înţeles acest lucru încă de ieri. Nu-i aşa, dacă ne apropiem de fenomenul creşterii plantelor, de felul cum apar formele vegetale etc., doar cu rezultatele matematicii spaţiale şi ale algebrei, nu

putem ajunge să avem sentimentul că ceea ce ne este dat în conştienţa matematică s-ar putea cufunda într-un fel oarecare în lumea vegetală, la fel cum se poate cufunda în lumea minerală. Dar în momentul în care dezvoltăm – mai întâi în mod pur interior – facultatea de reprezentare imaginativă, ajungem să aducem în faţa noastră natura vegetalului la fel cum, de obicei, o facem cu lumea minerală, aşa cum am arătat.

Dar atunci survine un fenomen ciudat: Ne apropiem de lumea vegetală în aşa fel încât fiecare plantă izolată ne apare, totodată, drept parte a unui mare tot. De-abia pe această cale ajungem să avem o reprezentare despre ceea ce este planta în sânul lumii pământeşti. Ajungem să avem reprezentarea că întregul regn vegetal din lumea pământească constituie de fapt, împreună cu această lume pământească, o mare unitate. Acest lucru rezultă, pentru privirea imaginativă, în mod pur empiric. Bineînţeles, cu existenţa noastră fizică noi nu putem cuprinde niciodată mai mult decât o anumită parte din lumea vegetală a Pământului. Privim lumea vegetală a unei anumite regiuni geografice; chiar dacă suntem botanişti, cunoaşterea noastră empirică despre lumea vegetală rămâne întotdeauna ceva foarte parţial, în raport cu lumea vegetală a Pământului luată în ansamblu. Dar acest lucru îl ştim tot prin percepţie nemijlocită. Ne spunem: Aici tu nu ai un tot, ai doar o parte dintr-un tot, care formează întregul împreună cu multe altele. – În raport cu o asemenea lume vegetală parţială avem o impresie cam de felul aceleia pe care am avea-o dacă ne-am apropia de un om acoperit în întregime, cu excepţia unui singur braţ sau a unei singure mâini. Am şti în acest caz că nu avem în faţa noastră un tot închegat, ci o parte a unui tot, a cărei posibilitate de existenţă este numai aceea de a fi o parte a unui asemenea

tot. Dar mai ajungem atunci şi la reprezentarea că nu putem gândi lumea pământească, în general, aşa cum o concepe fizicianul, mineralogul sau geologul, ci că de lumea pământească aparţin în aceeaşi măsură forţele care se manifestă în lumea vegetală, ca şi ceea ce se manifestă în domeniul geologiei sau al mineralogiei. Pământul devine pentru noi – nu în sensul unei analogii vagi, ci în sensul unei sesizări reale a situaţiei – un fel de fiinţă organică. În orice caz, o fiinţă organică vie, care, de-a lungul diferitelor stadii din evoluţia ei, a expulzat din ea regnul mineral şi, pe de altă parte, a diferenţiat din sine regnul vegetal.

Ceea ce dezvolt eu aici în faţa dvs. poate fi obţinut foarte uşor, aşa cum s-a întâmplat, de exemplu, în cazul lui *Gustav Theodor Fechner* [Nota 16], pe baza unor simple deducţii analogice. Dar ştiinţa spirituală pe care o avem în vedere aici nu dă doi bani pe asemenea deducţii analogice, ci ea acordă importanţă numai percepţiei nemijlocite. De aceea, trebuie să subliniem mereu că, înainte de a vorbi despre ceva cum ar fi, de exemplu, organismul Pământului, trebuie să fi vorbit mai întâi despre activitatea de reprezentare imaginativă, fiindcă faptul că Pământul este o mare fiinţă, care le cuprinde pe toate celelalte i se dezvăluie numai facultăţii imaginative, nu însă raţiunii combinatorii cu analogiile sale.

Ne mai însuşim cu această ocazie şi un alt lucru, pe care aş vrea neapărat să-l amintesc aici, pentru că el are o importanţă metodologică foarte mare şi pentru că, înainte de toate, eu am în vedere faptul că spusele mele sunt pentru studenţi. De fapt, în controversele purtate astăzi în legătură cu gândirea şi cu celelalte modalităţi sufleteşti de a înţelege lumea, domneşte o mare neclaritate. Se spune astfel că privim, de exemplu, un cristal, poate un cub de sare, şi studiind acest cub de sare vrem să ne clarificăm un

anumit lucru, legătura dintre el şi capacitatea de cunoaştere umană sau locul său în ansamblul naturii ş.a.m.d. Cam la fel cum se vorbeşte despre acest cristal de sare, se vorbeşte adeseori – am putea spune că azi se vorbeşte aproape exclusiv aşa – şi despre un trandafir, de exemplu, şi avem sentimentul că e voie să atribuim cubului de sare existenţă obiectivă în acelaşi fel în care o atribuim trandafirului. Şi totuşi, cine nu tinde prin cunoaşterea sa la ceva formal, ci caută să pătrundă prin cunoaşterea sa în realitate, cine vrea să perceapă cu adevărat realitatea, trebuie să-şi aducă în mod foarte clar în faţa ochilor următorul lucru: El trebuie să-şi spună: Cristalul de sare există între limitele existenţei sale. Trandafirul nu are nici un sens între acele limite între care eu îl văd aici, drept trandafir, cu o tulpină. Fiindcă el nu poate să se dezvolte drept un asemenea trandafir în acelaşi grad de independenţă – vă rog să fiţi atenţi la acest cuvânt – ca şi cubul de sare. El trebuie să se dezvolte pe tufa de trandafiri, tufa face parte din dezvoltarea acestui trandafir şi el nu este un obiect real în afara tufei sale. Când îl privesc drept trandafir izolat, el are pentru mine o existenţă aparentă.

Spun aceasta ca să fiu bine înţeles. De aici trebuie să reiasă numai atâta, că la toate observaţiile pe care le facem este necesar să ne abţinem de la orice teoretizare asupra celor observate înainte de a fi cuprins lucrul observat în contextul său general corespunzător. Numai tufei de trandafiri, luată în întregime, putem să-i atribuim o existenţă independentă, în acelaşi sens ca şi cubului de sare. Prin urmare, nu avem voie să vorbim despre trandafir în sensul teoriei cunoaşterii sau în vreun alt sens, aşa cum vorbim despre cubul de sare. Ne dobândim un simţ puternic de a voi să vieţuim realitatea sub o anumită formă

unitară dacă înaintăm până la activitatea de reprezentare imaginativă şi, înarmaţi cu acest simţ, trebuie să primim apoi şi ceea ce am spus mai înainte cu privire la lumea plantelor. Lumea pământească a plantelor, ca unitate, stă în faţa noastră, într-un anumit sens, ca realitate, numai dacă o percepem cu conştienţa ca pe o unitate şi dacă privim exemplarele particulare care ne ies în cale, clasele şi speciile regnului vegetal, numai drept părţi ale întregului organism vegetal, care acoperă suprafaţa Pământului, care, mai bine zis, cresc din sol.

Aşadar, prin activitatea de reprezentare imaginativă ajungem să înţelegem nu numai lumea senzorială, ci şi lumea vegetală exterioară. Dar primim şi cunoştinţe interioare importante. Aş vrea să vorbesc, pentru început, despre aceste cunoştinţe interioare în aşa fel încât să vă comunic în legătură cu ele numai aspectele empirice. Ca oameni, noi suntem în măsură să ne întoarcem privirile, prin facultatea obişnuită a amintirii, până la un eveniment care a avut loc într-un anumit an din copilăria noastră, în existenţa noastră de veghe, şi, prin puterea amintirii, din curentul trăirilor noastre noi putem să scoatem, sub formă de imagini, un eveniment sau altul. Dar noi avem o conştienţă clară a faptului că pentru a scoate la suprafaţă aceste imagini trebuie să ne punem în activitate forţa amintirii, că trebuie să scoatem diferitele imagini din curentul în permanentă curgere al timpului. Dacă dezvoltăm însă din ce în ce mai mult facultatea de percepţie imaginativă, atunci, treptat, timpul devine spaţiu. Fenomenul acesta se instalează treptat, şi nu trebuie să credem că rezultatele unei activităţi de felul celei imaginative vin dintr-o dată. Nu trebuie să ne închipuim nicidecum că a-ţi însuşi metoda imaginativă e mai uşor decât a-ţi însuşi metodele din laborator sau din clinică, din

observatorul astronomic ş.a.m.d. Şi una, şi alta, au nevoie de o muncă ce durează ani şi ani, în cel din urmă caz, de o muncă de gândire, în celălalt, de o muncă sufletească interioară. Dar rezultatul acestei intense munci sufleteşti este atunci acela că rezultatele izolate se unesc între ele, că noi vedem, aş zice, cum timpul, pe care-l privim în ansamblu ca pe ceva în permanentă curgere, dacă scoatem din curentul trăirilor noastre o amintire sau alta, acest timp – cel puţin aproximativ – parcă devine spaţiu, vedem că trăirile pe care le-am avut în viaţă, de la naştere şi până în momentul respectiv, se unesc sub forma unui mare tablou ţesut din amintiri. Prin activarea vieţii imaginative, această retrospectivă, care acum este altceva decât o simplă aducere-aminte, se iveşte în faţa sufletului nostru sub formă de momente izolate. În realitate, la început avem acest element subiectiv, apare retrospectiva vieţii trăite de noi pe Pământ până în acel moment. După cum am spus, acesta este un rezultat empiric al activităţii de reprezentare imaginative.

Ce trăire interioară sau, aş zice mai bine, ce fel de trăire interioară se instalează în paralel cu această percepere, cu această panoramă a trăirilor noastre? Se instalează faptul că, ce-i drept, avem în faţa noastră aceste trăiri sub formă de imagini, dar ne este totuşi absolut clar următorul lucru: Forţa sufletului nostru, care aşează aceste imagini-amintire în faţa conştienţei noastre, este absolut înrudită cu forţa obişnuită, luminoasă şi clară, a intelectului. Nu este ea însăşi această forţă, dar e înrudită cu forţa luminoasă şi clară a intelectului. Putem spune foarte bine: Lucrul pe care l-am urmărit, acela ca în toate situaţiile în care desfăşurăm activitatea de reprezentare imaginativă să ne facem conştienţa la fel de luminoasă cum este ea de obicei când facem matematică, acest lucru ne

rămâne când ajungem la imaginile-amintire. Avem nişte imagini, dar le avem în mână la fel de sigur cum avem în mână de obicei conţinuturile intelectului. Dar în acest fel ajungem să avem într-un mod absolut precis o percepţie a modului cum lucrează intelectul însuşi, ajungem să sesizăm importanţa pe care o are activitatea intelectului pentru om şi cunoaşterea sa. Căci nu privim înapoi doar viaţa noastră, ci această viaţă, care ni se înfăţişează ca printr-o imagine de oglindă, ni se arată în aşa fel încât se poate folosi într-adevăr comparaţia cu o oglindă. După cum în cazul unei oglinzi spunem că obiectele care se oglindesc pot fi înţelese în imaginile lor de oglindă, prin faptul că aplicăm în scopul înţelegerii lor legi optice, tot astfel, dacă avem asemenea percepţii interioare, ajungem să cunoaştem felul de a lucra al acelei forţe sufleteşti pe care o vieţuim aici aşa cum vieţuim de obicei intelectul. Percepem, aş zice, intelectul ajuns pe o treaptă superioară, un intelect care nu poate să lucreze doar cu noţiuni abstracte, ci face să ia naştere aceste imagini foarte concrete ale trăirilor noastre.

În orice caz, apare un lucru care, în primă instanţă, constituie un fel de dificultate subiectivă, dar care trebuie doar înţeleasă, ca să ne transpunem în mod just în această situaţie. Când trăim în aceste imagini, noi trăim deja în ele în climatul unei clarităţi matematice depline, dar nu mai avem senzaţia existenţei libere – nu a comportării libere, ci a existenţei libere – pe care o avem când desfăşurăm o activitate intelectuală. Când desfăşurăm o activitate imaginativă de acest fel nu mai avem o asemenea senzaţie de libertate. Să nu mă înţelegeţi greşit: Întreaga activitate imaginativă se desfăşoară într-un mod exact la fel de arbitrar [Rudolf Steiner foloseşte adeseori cuvântul *arbitrar* în sensul de *voit, intenţionat, efectuat în mod liber*.

În continuare, pentru evitarea unor confuzii, vom înlocui cuvântul *arbitrar* cu celelalte formulări. (nota trad.)] ca şi activitatea obişnuită a intelectului, totuşi, în cazul activităţii intelectuale avem întotdeauna trăirea subiectivă – spun trăire, fiindcă e mai mult decât o simplă senzaţie: de fapt, tu înoţi în imagine, înoţi în ceva care, în raport cu lumea exterioară, este un nimic. Acest sentiment, această trăire, n-o avem faţă de conţinutul lumii imaginative, ci avem întru totul trăirea că ceea ce producem drept imaginaţii există totodată aici, că trăim în sânul a ceva care există în mod real, că trăim şi urzim deci în sânul unei realităţi, în orice caz, în primă instanţă, în sânul unei realităţi care nu ne ţine legaţi într-un mod extraordinar de puternic, dar despre care totuşi putem simţi foarte bine că ne ţine legaţi.

Şi prin ceea ce descojim astfel din realitate, dacă pot să mă exprim astfel, prin ceea ce facem să fie prezent în interiorul nostru întorcându-ne de la panorama vieţii la activitatea interioară care creează această panoramă a vieţii, ajungem din nou să cunoaştem, pe cale lăuntric-matematică, ceea ce acum iarăşi putem face să coincidă – la fel cum, de obicei, putem face să coincidă reprezentările matematice cu realitatea exterioară fizic-minerală – cu ceea ce e conţinut în forţa creatoare de forme a omului – şi, de asemenea, în forţa creatoare de forme a altor fiinţe, dar despre asta nu vreau să vorbesc acum –, cu ceea ce e conţinut în forţa de creştere a omului. Ajungem să avem o reprezentare despre o anumită înrudire interioară a ceea ce trăieşte în activitatea imaginativă sub o formă pur sufletească, fiindcă este o trăire pur sufletească, şi ceea ce împânzeşte fiinţa umană drept forţa sa de creştere şi care va face să crească de când era copil şi până la maturitate, care face ca membrele sale să crească, care, drept forţă de

creştere, îi organizează lăuntric întreaga fiinţă. Într-un cuvânt, dobândim astfel o cunoaştere directă a ceea ce acţionează în om ca principiu de creştere real. Şi anume, ajungem să ştim acest lucru, în primă instanţă, într-un cu totul alt domeniu, acela al nervilor. Datorită faptului că avem în faţă panorama vieţii noastre, cu ceea ce am vieţuit în ea, în felul descris datorită acestui lucru, vedem, la început – despre celelalte aspecte voi vorbi mai târziu –, principiul creşterii din organismul nervilor, care continuă organismul simţurilor în interiorul fiinţei noastre. Şi ajungem la reprezentarea : În organele tale de simţ îţi este dat ceva ce tu poţi înţelege puţin, în primă instanţă, prin imaginaţie. Dar aceasta conţine acum şi posibilitatea de a privi în ansamblu întregul organism al nervilor ca pe un organ de simţ în devenire, sintetic, aş zice, care cuprinde în mod sintetic celelalte organe de simţ. Ajungem să ştim că, la naşterea noastră, simţurile nu sunt ceva care şi-a încheiat dezvoltarea în întregul rezultat al creşterii lor, dar că, în forţele lor interioare, ele sunt ceva încheiat – acest lucru rezultă din felul cum v-am vorbit despre locul imaginaţiei în raport cu lumea senzorială –, că ceea ce trăieşte în organismul nervilor noştri este impregnat de aceeaşi forţă ca şi organele de simţ, dar că este ceva în devenire, un mare organ de simţ în devenire. Ajungem să avem – ca percepţie reală – reprezentarea că diferitele simţuri se deschid spre exterior şi că ele se continuă spre interior în organismul nervilor, aşa că pe parcursul vieţii noastre, până la o anumită vârstă, acest organism al nervilor este încă organizat de către forţa pe care am cunoscut-o prin imaginaţie, în felul descris.

Vedeţi, aşadar, ce căutăm să facem aici. Căutăm să facem în aşa fel încât ceea ce ne întâmpină la omul însuşi drept ceva netransparent din punct de vedere spiritual – ce

ştie omul, de fapt, despre el însuşi, ce ştie despre felul cum lucrează forţele în interiorul propriei sale fiinţe? – să devină treptat transparent. Ceva care poate fi numit realitate spiritual-sufletească netransparentă, ceva care nu poate fi înţeles de cunoaşterea obişnuită, începe să devină transparent din punct de vedere spiritual-sufletesc. Dobândim posibilitatea de a pătrunde, cu o matematică mai înaltă, calitativă, dacă pot folosi această expresie, mai întâi lumea simţurilor şi apoi lumea organizării noastre nervoase. Şi acum, când ajungem la aceste lucruri, nu începem să devenim trufaşi, lipsiţi de modestie, ci, de fapt, de-abia acum începem să devenim cu adevărat modeşti, tocmai faţă de cunoaşterea omului. Fiindcă lucrurile pe care eu vi le-am descris aici în relativ puţine cuvinte ni le însuşim de fapt în cursul unei perioade de timp foarte lungi, şi, chiar dacă la unul apare mai devreme, la altul mai târziu, dacă vrea să aplice în mod real asupra sa metoda cercetării spirituale, putem spune: Desigur, nişte rezultate care ne par pe urmă extraordinar de fundamentale şi importante ne surprind adeseori de-abia după ce am lucrat lăuntric asupra noastră timp de mulţi ani. Ceea ce iese la lumina zilei printr-o asemenea muncă interioară, dacă e descris cât de cât într-un mod adecvat, poate să-i pară întotdeauna cu totul de înţeles minţii umane sănătoase. Dar a scoate din străfundurile existenţei sufleteşti asemenea rezultate, aceasta cere desigur o muncă sufletesc-lăuntrică perseverentă şi energică. Şi învăţăm acum să devenim modeşti, fiindcă aflăm că nu putem să înaintăm decât pas cu pas spre o cunoaştere de sine relativă a omului. Fiindcă, prin ceea ce ne cucerim în activitatea de reprezentare imaginativă, vedem foarte exact: În acest fel tu ajungi să cauţi, propriu-zis, numai organismul neuro-senzorial al omului şi de-abia acum îţi

poţi da seama în ce întuneric stă în faţa ta ceea ce există în restul organizării umane.

Apoi se pune însă problema de a ne cuceri o treaptă superioară – cuvântul "superioară" nu este decât un termen tehnic în cunoaşterea suprasensibilă –, pentru a înainta puţin mai mult decât numai până la simpla cunoaştere de sine privitoare la sistemul neuro-senzorial. Dar aici trebuie să atrag mai întâi atenţia asupra faptului că – voi descrie lucrurile şi mai exact – cucerirea cunoaşterii imaginative se bazează, în esenţă, pe faptul că aşezăm mereu şi mereu în faţa sufletului nostru, în cadrul unei meditaţii care nu este confuză, ci este condusă într-un mod metodic-tehnic – expresie aleasă de mine în cartea ***Cum dobândim cunoştinţe despre lumile superioare?*** –, nişte reprezentări uşor controlabile. Esenţialul este ca ele să fie uşor controlabile, să nu fie cine ştie ce amintiri, reminiscenţe ş.a.m.d. – prin aceasta am fi ispitiţi să împingem prea mult în ultimul plan trăirea matematică –, aşadar, reprezentări uşor controlabile; cel mai bine, fiindcă sunt cel mai uşor controlabile, nişte reprezentări simbolice. Important este ce trăiri sufleteşti avem cu aceste reprezentări. Căutăm să introducem aceste reprezentări în conştienţa noastră în aşa fel încât ele să fie în conştienţă aşa cum sunt de obicei reprezentările-amintire. Prin urmare, nişte reprezentări produse de noi înşine sunt introduse printr-o activitate voită în sufletul uman, aşa cum, trăiesc în el de obicei reprezentările-amintire. Într-un anumit sens, imităm ceea ce are loc în procesul amintirii. În procesul amintirii, anumitor trăiri li se conferă durată sub formă de imagini. În dosul acestei activităţi a sufletului uman căutăm noi să pătrundem; în ce fel, o să mai vedem. Căutând să aflăm cum are loc de fapt procesul amintirii, vom ajunge apoi şi în situaţia de a menţine în mod voit în

conştienţă, pentru o perioadă de timp destul de lungă, asemenea reprezentări uşor controlabile, cu totul după modelul reprezentărilor pe care ni le amintim – ne obişnuim tot mai mult şi mai mult să extindem această perioadă de câteva secunde până la mai mult minute. Nu reprezentările sunt esenţialul, ci esenţialul este că printr-o asemenea activitate de reprezentare a unor reprezentări alese de noi înşine, se dezvoltă o anumită forţă sufletească lăuntrică. Exact la fel cum, dacă îmi încordez muşchii braţului, aceşti muşchi se dezvoltă datorită efortului, tot aşa se fortifică şi anumite forţe sufleteşti, dacă au de-a face cu nişte reprezentări de felul celor descrise, care sunt introduse în conştienţă în mod voit, de nenumărate ori. Sufletul trebuie să depună efort pentru a provoca şi reţine acest proces, şi acest efort al trăirii sufleteşti este esenţialul. Exersându-ne astfel mereu cu reprezentările construite de noi înşine, în noi apare cu timpul ceva care este forţa imaginaţiei, dezvoltată după modelul forţei amintirii, fără a putea fi confundată însă cu această forţă a amintirii. Fiindcă urmează să mai arătăm cum ceea ce noi percepem sub formă de imaginaţii – am descris deja, în parte, acest lucru – sunt nişte lucruri exterioare absolut reale, nu doar propriile noastre trăiri, ca în cazul reprezentărilor-amintire. De fapt, aceasta este deosebirea dintre imaginaţii şi reprezentările-amintire: reprezentările-amintire nu fac decât să redea sub formă de imagini propriile noastre trăiri, pe când imaginaţiile, cu toate că, în primă instanţă, apar la fel ca reprezentările-amintire, ne arată, prin conţinutul lor, că nu se referă la propriile noastre trăiri, ci se pot referi, cel puţin, la nişte revelaţii ale lumii absolut obiective, în raport cu noi.

Vedeţi, aşadar, că, dezvoltând în continuare facultatea amintirii, formăm forţa imaginativă a sufletului. Ei bine,

exact aşa cum dezvoltăm în continuare facultatea amintirii, putem dezvolta în continuare şi o altă forţă. Vi se va părea aproape comic dacă vă voi spune numele acestei forţe. Şi totuşi, dezvoltarea în continuare a acestei forţe este mai dificilă decât aceea a forţei amintirii. În viaţa obişnuită, anumite puteri ale existenţei au grijă ca noi nu doar să ne amintim – prea stimaţii tineri studenţi vor fi de acord cu mine –, ci să şi uităm, şi uneori nici nu trebuie să facem un efort prea mare ca să putem uita. Situaţia se schimbă puţin dacă ridicăm pe o treaptă mai înaltă, prin meditaţie, forţa amintirii, pe care am dezvoltat-o în continuare. Fiindcă, ciudat lucru, această forţă, prin care reţinem anumite imaginaţii, face ca, în primă instanţă, imaginaţiile să persiste. După ce au apărut în conştienţă, nu pot fi date afară prea uşor, ele îşi fac simţită prezenţa. Aceasta se întâmplă din cauza fenomenului caracterizat mai înainte, din cauză că, de fapt, aici suntem situaţi în sânul unei realităţi. Această realitate se face simţită prin faptul că ea vrea să şi rămână. Ei bine, dacă am reuşit – dar pe o cale construită după modelul activităţii de reprezentare matematice – să dezvoltăm forţa imaginativă, atunci ajungem, printr-un nou efort, să dăm iarăşi afară aceste reprezentări, tot în mod voit, în acelaşi fel cum le-am format. Iar această forţă a uitării dezvoltată în continuare trebuie să fie cultivată în mod cu totul deosebit. Dacă vrem să dezvoltăm aceste forţe de cunoaştere interioare, trebuie să şi aplicăm cu adevărat tot ceea ce este necesar, ca să nu provocăm în suflet adevărate nenorociri. Totuşi, acela care ar atrage atenţia numai asupra anumitor pericole ar semăna cu cineva care ar interzice să se facă în laborator anumite experienţe, din cauză că s-ar putea să aibă loc explozii de un fel sau altul. Am avut eu însumi la facultate un profesor de chimie [Nota 17] care avea un singur ochi,

pe celălalt şi-l pierduse în timpul unei experienţe. Asemenea lucruri, bineînţeles, nu sunt o obiecţie împotriva necesităţii de a dezvolta anumite metode şi îmi va fi îngăduit să spun că, dacă ar fi aplicate toate măsurile de protecţie pe care le-am descris în cărţile mele când am vorbit despre dezvoltarea interioară a forţelor sufleteşti, în mod sigur n-ar putea surveni nici un fel de pericole pentru viaţa sufletească. Problema este că, dacă nu dezvoltăm şi metodele prin care ne debarasăm iarăşi de reprezentări, există pericolul să fim duşi de lesă, într-un anumit sens, de către ceea ce am făcut să apară prin meditaţiile noastre. Dar, în primul rând, nu e voie ca acest lucru să se întâmple, iar, în al doilea rând, dacă s-ar întâmpla, el nu ne-ar lăsa să înaintăm mai departe pe calea cunoaşterii suprasensibile. Fiindcă dezvoltarea în continuare a uitării este, în acelaşi timp, o etapă nouă pe calea noastră.

Există un anumit mijloc pe care-l putem folosi pentru a realiza cu adevărat această dezvoltare în continuare a forţei uitării. Ajung aici la un lucru care poate că tocmai acelora care se situează pe o poziţie sau alta a teoriei actuale a cunoaşterii le va părea un pur diletantism. Cunosc toate obiecţiile care pot fi ridicate împotriva unor asemenea lucruri, dar datoria mea este să descriu faptele aşa cum sunt. Şi astfel trebuie să spun că putem găsi un ajutor, când încercăm să fortificăm în noi uitarea, dacă dezvoltăm în continuare, printr-o anumită autodisciplinare, printr-o disciplinare a sinei proprii, ceea ce în viaţa obişnuită apare drept putere de a iubi. Se poate replica, desigur: Dar iubirea nu este o forţă de cunoaştere. – Aşa cum e înţeleasă astăzi cunoaşterea, poate că nici nu este. Dar aici nici nu se pune problema de a menţine puterea de a iubi aşa cum se manifestă ea în viaţa obişnuită, pentru această viaţă obişnuită, ci se pune

problema de a dezvolta în continuare puterea de a iubi, printr-o anumită autodisciplinare. Şi vom reuşi s-o facem, dacă ţinem seama de următoarele.

Nu-i aşa, când cineva trăieşte aşa, ca om, de-a lungul vieţii sale, el trebuie să-şi mărturisească de fapt că în fiecare an el s-a schimbat puţin şi, comparând ceea ce este el la o anumită vârstă cu ceea ce era, să zicem, în urmă cu zece ani, un asemenea om va constata, dacă procedează în mod cinstit cu această autoobservaţie, că în privinţa conţinutului vieţii sale sufleteşti sau şi a ceea ce nu este un conţinut doar conturat de gânduri, de sentimente sau de voinţă, ci ceea ce, aş zice, este tempoul, întreaga constituţie a vieţii sufleteşti, va constata că în decursul timpului unele lucruri s-au schimbat. El a devenit lăuntric un altul şi, dacă vrem să ne îndreptăm privirile spre factorii care l-au făcut să se schimbe lăuntric, el poate să-şi spună: În primul rând, aici intră în considerare ceea ce s-a petrecut cu organismul meu fizic, acesta se schimbă mereu. În prima jumătate a vieţii, el se schimbă prin procesele de creştere care înaintează, iar în a doua jumătate a vieţii, el se schimbă şi devine mereu un altul prin procesele de descompunere ş.a.m.d., dar şi prin trăirile exterioare, ceea ce ne întâmpină, în primul rând, drept lume de reprezentări, dar apoi şi drept ceea ce se aşterne asupra sufletului nostru sub formă de dureri, suferinţe, plăceri şi bucurii, ceea ce am căutat să dezvoltăm în noi şi să manifestăm drept forţe ale voinţei, toate acestea fac din fiecare om, în cursul vieţii, un altul. Dacă vrem să ne mărturisim cinstit ce se petrece aici, trebuie să ne spunem: Ei bine, noi înotăm aşa, la întâmplare, în fluviul vieţii. – Cine vrea să devină cercetător spiritual trebuie să ia în propriile sale mâini şi această dezvoltare a sa, printr-o anumită muncă de autoeducaţie. Trebuie să dezvolte în el, printre altele, şi

următorul lucru: îşi propune ca, într-o anumită perioadă de timp, să-şi transforme prin muncă proprie un obicei sau altul – obiceiurile mărunte au aici, uneori, o importanţă decisivă –, aşa că, în cursul vieţii, el se metamorfozează. Nu numai sub influenţele exercitate de curentul vieţii înseşi, ci prin ceea ce facem din noi, în modul cel mai conştient şi voit, putem vedea apoi, dintr-un punct oarecare al vieţii, cu ajutorul facultăţii dezvoltate deja mai înainte, privind retrospectiv panorama propriei vieţi, ce anume s-a schimbat în cursul vieţii prin autoeducaţia realizată. Această muncă se repercutează apoi într-un mod remarcabil asupra propriei vieţi sufleteşti. Nu se repercutează în sensul unei creşteri a egoismului, ci, dimpotrivă, în sensul unei creşteri a puterii de a iubi. Omul respectiv devine din ce în ce mai capabil să îmbrăţişeze lumea exterioară cu o anumită iubire, să se cufunde cu iubire în lumea exterioară. Poate să emită o părere în legătură cu ceea ce înseamnă acest lucru numai acela care a făcut el însuşi eforturi în sensul unei asemenea autoeducaţii. Acum el îşi poate da seama cu adevărat ce înseamnă să însoţeşti reprezentările intelectuale pe care ţi le faci, în legătură cu un proces sau un lucru oarecare, de rezultatele unei asemenea autoeducaţii. Omul respectiv pătrunde cu o participare personală mult mai intensă acolo unde se scufundă reprezentările noastre, el pătrunde cu o anumită iubire chiar în lumea fizic-minerală, care, de obicei, cu rezultatele matematicii, ne lasă indiferenţi, şi observăm clar deosebirea dintre cazul în care pătrundem acolo cu simpla activitate de reprezentare palidă sau cu forţa iubirii dezvoltată pe o treaptă mai înaltă.

Veţi găsi că este inacceptabilă ideea pe care am expus-o aici despre forţa dezvoltată a iubirii, numai dacă vreţi să proclamaţi de la bun început dogma: Forţa iubirii

nu trebuie să fie prezentă când pătrundem în lumea exterioară. – Da, o asemenea dogmă poate fi proclamată. Se poate spune că este o cunoaştere justă, obiectivă, numai aceea care e cucerită prin simpla activitate de reprezentare logică. Sigur, avem foarte multă nevoie şi de acea facultate care, excluzând orice altă forţă, se poate transpune prin simplul intelect lucid în viaţa lumii exterioare. Dar această lume exterioară nu ni se dă întreagă, dacă vrem s-o înţelegem în acest mod, lumea ni se dă întreagă numai dacă o abordăm cu o putere de a iubi care fortifică reprezentările. Şi nu se poate ca noi să ne comandăm cunoaşterea, să spunem că natura trebuie să ni se dezvăluie prin nişte forţe sau altele, să stabilim nişte dogme de teoria cunoaşterii, aş zice; problema este să întrebăm: În ce fel ni se dezvăluie natura? Cum ni se dăruie? – Ea ni se dăruie numai dacă impregnăm forţele reprezentării cu forţele iubirii.

Dar, în primă instanţă, eu nu spun altceva decât că încercăm să facem exerciţiile pentru uitare cu o forţă mai mare şi în mod mai sigur *cu* forţa iubirii, decât fără ea. Dezvoltând în acelaşi timp prin autoeducaţie, forţa care ne face mai capabili de iubire, ajungem să putem vieţui cu adevărat în noi, într-un mod la fel de liber şi voit de noi înşine, uitarea extinsă, uitarea fortificată, tot aşa cum vieţuim amintirea dezvoltată, fortificată. Şi dacă suntem în stare să punem, în mod lăuntric-sufletesc, în locul care de obicei este sfârşitul trăirii noastre – căci dacă am uitat ceva, în raport cu un anumit şir de trăiri, această uitare e sfârşitul –, ceva absolut anume, ceva pozitiv, dacă punem în locul unui zero, aş zice, elementul pozitiv al forţei fortificate a uitării, dezvoltând astfel în mod activ un lucru care de obicei se desfăşoară în mod pasiv, dacă am ajuns până aici, este ca şi cum am fi trecut în interiorul nostru

peste o prăpastie, este ca şi cum am fi pătruns cu adevărat într-o regiune de trăiri prin care spre noi se revarsă o existenţă nouă. Şi chiar aşa este. Am avut până atunci imaginaţiile noastre. Dacă suntem nişte oameni înzestraţi, într-adevăr, cu o dispoziţie sufletească matematică, în cadrul acestor imaginaţii, şi nu nişte nerozi, atunci ne vom da seama în mod clar: În lumea imaginativă avem imagini. Poate să tot discute fiziologia, întrebându-se dacă ceea ce ne este transmis de simţurile noastre este dat ca imagini, aşa cum se crede în general – am descris acest lucru în ***Enigmele filosofiei*** –, dacă sunt nişte imagini sau o realitate. Că, în primă instanţă, sunt nişte imagini care indică desigur prezenţa unei realităţi, fiind însă imagini, asta se ştie şi tocmai pe acest lucru se întemeiază trăirea sănătoasă într-o asemenea regiune: pe faptul că ştim, în primă instanţă, că avem de-a face cu nişte imagini. Dar în momentul în care apare un anumit rezultat al forţei fortificate de a uita, aceste imagini se umplu, într-un anumit sens, din cealaltă direcţie a vieţii, cu ceea ce este realitate spirituală şi acum ne unim cu realitatea spirituală, concreştem cu ea. Percepem acum, ca să zicem aşa, la celălalt capăt al vieţii. La fel cum percepem prin simţuri la un capăt al vieţii, şi anume la cel fizic-senzorial, învăţăm să privim în cealaltă direcţie şi aflăm că în imaginile vieţii imaginative se revarsă o realitate spirituală. Această pătrundere a unei realităţi spirituale, această revărsare a unei realităţi spirituale, pe marginea abisului existenţei sufleteşti, în ceea ce am pregătit temeinic în sfera forţelor noastre de cunoaştere, a fost numit de mine, în cartea ***Cum dobândim cunoştinţe despre lumile superioare?*** şi în alte cărţi, inspiraţie. Nu trebuie să vă poticniţi auzind acest cuvânt, trebuie să aveţi în vedere numai ceea ce am spus pentru a caracteriza asemenea cuvinte. Nu trebuie să

scormonim printre reminiscenţele unde se mai întâlneşte acest cuvânt. Trebuie, firește, să avem cuvinte pentru a exprima ceea ce vrem să spunem, şi adeseori suntem nevoiţi să alegem nişte cuvinte mai vechi; pentru ceea ce se prezintă în felul descris mai înainte, eu am ales cuvântul inspiraţie.

Ceea ce am descris astfel drept cucerire a inspiraţiei ne face mai întâi să dobândim cunoaşterea a ceea ce am numit sistemul ritmic din cadrul organismului uman, care, într-un anumit sens, este legat de lumea simţirii. Şi aici ajungem în punctul unde trebuie să subliniem foarte energic faptul că metoda care duce la inspiraţie, aşa cum am descris-o, poate fi elaborată în acest fel numai de omul modern. În fazele mai vechi din evoluţia omenirii, ea era dezvoltată într-un mod mai mult instinctiv şi găsim o asemenea formă a ei în sistemul yoga al indienilor, care nu poate fi reînviat. Este ceva anistoric şi, din punctul de vedere al ştiinţei spirituale, groaznic de diletant, să vrei să reînvii vechiul sistem yoga. El lucrează în mod nemijlocit cu dezvoltarea anumitor procese ritmice, cu dezvoltarea metodică a unor procese de respiraţie. Când yoghinul respiră într-un anumit fel, el vrea să dezvolte mai mult prin fiinţa fizic-corporală ceea ce omul modern trebuie să dezvolte prin fiinţa sufletesc-spirituală, aşa cum am arătat. Totuşi, putem spune că inspiraţia instinctivă care străbate filosofia Vedanta sau altele de acest fel era, pentru o treaptă anterioară din evoluţia omenirii, ceva asemănător cu ceea ce realizăm noi din nou prin inspiraţia deplin conştientă, care trebuie să aleagă calea ce duce prin trăirile descrise.

Ca oameni moderni, noi ajungem, aş zice, să dezvoltăm în noi de sus în jos, prin exerciţii pur spiritual-sufleteşti, forţa care se transpune apoi, drept forţă a

inspiraţiei, în organizarea ritmică a omului, după cum indianul voia să se transpună în mod direct, prin respiraţia yoga, în organizarea ritmică a omului. El pornea de la realitatea fizică, noi pornim de la cea spiritual-sufletească. Amândouă au scopul de a-l percepe pe om în sistemul median al fiinţei sale, în sistemul ritmic, şi vom vedea că, într-adevăr, ceea ce ne întâmpină în cunoaşterea imaginativă drept o percepere a sistemului simţurilor şi a sistemului neuro-senzorial, poate fi întregit cu o bună bucată dacă pătrundem în sistemul ritmic din punctul de vedere al inspiraţiei. Şi vom vedea totodată că trebuie să reînvie unele modalităţi ale cunoaşterii superioare vechi, mai copilăreşti, că ele au existat în sistemul yoga al indienilor şi că ele trebuie să reînvie în omul integral, care şi-a cucerit o conştienţă liberă.

Despre raportul dintre dezvoltarea sistemului ritmic prin filosofia yoga a vremurilor vechi şi ceea ce rezultă astăzi prin munca interioară spiritual-sufletească, până pe treapta inspiraţiei, îmi voi permite să vorbesc data viitoare.

CONFERINŢA a V-a

Stuttgart, 21 martie 1921

Am încercat să arătăm cum ne putem înălţa până la cunoştinţele suprasensibile şi cum, prin aceste cunoştinţe suprasensibile, ne deschidem, într-un anumit sens, înţelegerea pentru ceea ce se revelează complet numai acestor modalităţi de cunoaştere suprasensibile. Am arătat cum poate fi dezvoltată cunoaşterea imaginativă şi cum, cu ajutorul acestei cunoaşteri imaginative, putem înţelege, pe de-o parte, ceea ce se petrece cu procesul senzorial uman, dar şi cum, tot de-abia prin cunoaşterea imaginativă, învăţăm să ne transpunem în esenţa vegetalului, a lumii

vegetale de pe Pământ, ca întreg, la fel cum, de obicei, învăţăm să ne transpunem cu ajutorul matematicii în fenomenele fizic-minerale. Şi apoi am atras atenţia asupra faptului că, printr-un anumit fel de a continua exerciţiile care duc la cunoaşterea superioară, putem înainta de la activitatea de reprezentare imaginativă la activitatea de reprezentare inspirată şi că prin aceasta ni se deschide posibilitatea unei trăiri interioare deosebite, prin care putem să înţelegem acum ceea ce eu numesc sistemul ritmic al omului.

Aş vrea să caracterizez încă o dată întreaga problemă din direcţia următoare. Cine încearcă să se transpună în ceea ce cuprinde activitatea ritmică a omului îşi va da seama, tocmai dacă lucrează în mod cinstit şi sincer cu sine însuşi, că procesele care au loc aici nu pot fi înţelese în acelaşi fel ca procesele fizice, prin înţelegere matematică, dar că ele nu pot fi înţelese nici prin ceea ce am numit activitate de reprezentare imaginativă. Fiindcă tot ceea ce există în sistemul simţurilor, tot ceea ce se dezvoltă apoi de-a lungul vieţii în sistemul nervos, aşa cum am descris data trecută, toate aceste lucruri care, în cazul unei cunoaşteri evoluate, imaginative, fac să apară panorama vieţii, nu explică, de fapt, decât organizarea senzorială şi organizarea nervoasă.

Organizarea simţurilor poate fi înţeleasă cu adevărat dacă posedăm facultatea de reprezentare imaginativă. Ştiinţele exterioare ale naturii şi-au dat seama deja că un simţ oarecare nu poate fi explicat cercetându-se organizarea umană sau, în general, organizarea. Veţi constata, dacă studiaţi lucrurile spuse de diverşi cercetători cu privire la această problemă, că faptele înseşi, atât fenomenele filogeniei exterioare [Nota 18], cât şi fenomenele embriologiei, ontogeniei, ne spun că ochiul, de

exemplu, ar trebui considerat ca o formaţiune din exterior, astfel că morfologia, forma, structura ochiului nu pot fi înţelese prin studierea organismului uman, ca morfologia, forma ficatului sau a stomacului, ci trebuie să considerăm că ochiul a apărut sub influenţa, sub acţiunea unor factori exteriori. Dar ceea ce ne face să înţelegem această muncă de plăsmuire a unor organe în fiinţa umană sau, în general, într-o fiinţă, muncă efectuată din afară în lăuntru, exact la fel cum matematica ne face să înţelegem fenomenele fizicii, este cunoaşterea imaginativă.

Pe baza acestor reflecţii, veţi găsi acum şi că este de înţeles de ce în ştiinţa exterioară nu avem decât o fiziologie a organelor de simţ deficitară. Înainte de a fi putut să elaborez această fiziologie a simţurilor la care se poate ajunge prin cunoaşterea imaginativă, mi-a fost întotdeauna dezagreabilă încercarea de a studia lumea simţurilor umane aşa cum se întâmplă în fiziologia noastră modernă şi, de asemenea, în psihologie. Am fost întotdeauna de părere că ceea ce reuşesc să arate fiziologia şi psihologia noastră pentru a explica organele de simţ este aplicat, propriu-zis, doar într-un mod foarte imperfect asupra auzului sau asupra văzului, să zicem. Fiindcă reflecţiile psihologice sunt deficitare în această privinţă. De fapt, se întreabă întotdeauna: Cum este construit, în general, un organ de simţ uman? – Şi după ce a fost caracterizat organul de simţ în general, constatările făcute sunt particularizate puţin pentru fiecare simţ în parte. Dar nimeni nu-şi dă seama că ceea ce se spune aici de obicei în psihologia noastră poate fi aplicat în mod foarte pregnant numai la simţul tactil, nu şi la un alt simţ oarecare. Mereu e ceva care nu se potriveşte, în aceste teorii, dacă se încearcă aplicarea lor asupra unui alt simţ în afară de simţul tactil. Putem înţelege imediat această situaţie dacă ştim că,

pentru a sintetiza faptele ce rezultă din cercetarea empiric-exterioară, o asemenea fiziologie şi psihologie a organelor de simţ folosesc numai intelectul logic obişnuit. Dar dacă pornim la treabă într-un mod cu adevărat exact, ni se revelează faptul că nu putem ajunge la nici un rezultat sintetizând în mod logic fenomenele vieţii simţurilor. Numai dacă încercăm să înţelegem fiecare simţ în parte, prin cunoaştere imaginativă – şi, prin aceasta, am fost nevoit să extind numărul simţurilor la douăsprezece [Nota 19], fiindcă aşa mi-a spus percepţia pe care am avut-o –, numai dacă înţelegem fiecare simţ în parte încercând să-l sesizăm nu numai pe cale intelectuală, ci pe cale imaginativă, numai atunci vom ajunge la forma individuală a fiecărui simţ. Înţelegem atunci că fiecare simţ a fost construit şi integrat fiinţei umane din anumite entităţi, din anumite calităţi ale lumii exterioare. Ne aflăm aici într-un punct unde se vede – în orice caz, numai pentru cel care vrea să vadă – cum are loc trecerea sau cum este clădită puntea de trecere de la ceea ce am numit aici cercetare clarvăzătoare spre ceea ce ne este dat în observaţia empirică exterioară.

Se poate spune foarte bine că, în primă instanţă, dacă mintea sănătoasă nu vrea să ajungă decât până la un anumit punct de vedere, nu există nici un motiv ca ea să se ocupe de cercetarea spirituală. Totuşi, trebuie să ne ridicăm împotriva unei asemenea afirmaţii: că în cazul unei analize şi examinări conştiincioase a realităţilor date o scoatem la capăt, pur şi simplu, dacă aplicăm numai observaţia senzorială obişnuită şi folosim apoi numai mintea obişnuită, raţiunea combinatorie obişnuită. – În acest fel nu rezolvăm problemele. Rămâne un rest neelucidat. De aceea, raţiunea combinatorie trebuie dezvoltată în continuare, până când ea devine facultate de

percepţie imaginativă. Şi o parte a ceea ce se deschide de-abia prin percepţia imaginativă este forma individuală a diferitelor simţuri umane, şi mai este ceva ce se deschide aici, procesul formării treptate a sistemului nervos uman.

Dar aici mai este vorba şi de altceva. Aş vrea să mă fac înţeles cu ajutorul unei mici povestiri. Am fost odată la o întrunire a unei asociaţii care purta pe atunci numele de "Giordano Bruno" [Nota 20]; la început, un gânditor solid ancorat în materialism a explicat fiziologia creierului, şi el era convins acum, explicând fiziologia crierului, că a explicat deja în suficientă măsură modul de a se asocia al reprezentărilor, ceea ce se petrece în viaţa de reprezentare în general. El a desenat la tablă reprezentările pe care şi le formase în legătură cu diversele părţi ale creierului, aşa cum sunt ele repartizate, una văzului, alta auzului etc., şi apoi a căutat să arate că, în sensul lui *Meynert*, vechi cercetător al proceselor cerebrale [Nota 21], putem ajunge ca prin legăturile din creier să sesizăm formele exterioare ale unirii diferitelor senzaţii şi a diferitelor reprezentări ş.a.m.d. – Cine vrea să se informeze în legătură cu această concepţie poate să citească relatările extraordinar de importante încă şi astăzi, ba, aş zice, importante chiar şi pentru zilele noastre, ale psihiatrului Meynert. – Ei bine, după ce creierul a fost prezentat, într-o nuanţă materialistă, dar într-un mod extraordinar de inteligent, nu drept mijlocitorul, ci drept producătorul vieţii de reprezentare, a apărut un om, un herbartian la fel de solid ancorat în concepţia sa ca şi antevorbitorul său, fiziologul materialist. Acest om a spus aproximativ următoarele: Da, dvs. ne-aţi desenat aici diferitele părţi ale creierului, legăturile dintre ele ş.a.m.d. Noi, herbartienii [Nota 22], adepţii filosofiei lui Herbart, am putea face, propriu-zis, aceleaşi desene. Dar eu n-aş afirma niciodată

că acestea sunt nişte părţi ale creierului şi nişte căi nervoase, ci eu aş desena reprezentările exact aşa, şi aş desena apoi forţele sufleteşti care desfăşoară o pură activitate de reprezentare, care trec de la o masă de reprezentări la altă masă de reprezentări, aşa. Desenul iese exact la fel, a spus el, când eu, ca herbartian, desenez procesele sufleteşti, şi când dvs., ca fiziolog, desenaţi părţile creierului şi conexiunile dintre ele. – Şi era cu adevărat interesant să vezi cum unul desena acolo aceleaşi lucruri – ei bine, eu desenez acum schematic –, şi cum celălalt desena apoi lucrurile în viziunea sa. Între cele două desene nu exista nici o deosebire. Atâta doar că unul înţelegea prin aceasta direct viaţa sufletească, pe care o simboliza în acest fel, iar celălalt înţelegea procesele cerebrale, pe care şi el le simboliza în acest fel.

A fost o trăire extraordinar de semnificativă, fiindcă ajungi într-adevăr, dacă încerci să ilustrezi viaţa de reprezentare în mod simbolic, prin desene, în felul lui Herbart, să zicem – de altfel, se poate face asta şi în alte feluri –, să obţii ceva asemănător cu desenul ce rezultă dacă desenezi procesele cerebrale şi părţile creierului. Cum de este posibil aşa ceva? Vedeţi dvs., totul devine limpede de-abia prin activitatea de reprezentare imaginativă, când vedem, în panorama retrospectivă asupra vieţii, cum ia naştere independenţa vieţii sufleteşti; când vedem că, într-adevăr, de-abia ceea ce percepem în aşa-numitul corp eteric organizează – şi, până la un punct, a organizat la naştere – ceea ce este creierul. Şi atunci nu ne mai mirăm aflând că, în forma şi structura sa, creierul devine asemănător cu entitatea care îşi creează acolo o locuinţă şi

intră apoi în ea. Dar ajungem la o înţelegere reală a acestor lucruri numai dacă putem vedea cum lucrează sufletul asupra creierului, structurându-l şi organizându-l. Şi după cum, dacă ştie cât de cât să picteze, fiecare va găsi că ceea ce pictează el este asemănător cu modelul, fiindcă activitatea sa de reprezentare acţionează mai departe în pictura sa şi face să apară asemănarea, tot astfel, şi ceea ce apare în creier, respectiv în sistemul nervos, ca rezultat al activităţii sufleteşti creatoare de imagini, va fi asemănător cu activitatea sufletească creatoare de imagini, respectiv cu conţinutul sufletesc însuşi. Dar noi putem înţelege activitatea care are loc aici, ceea ce se imprimă în sistemul nervos, numai dacă ne spunem: De fapt, în naşterea sa reală, în devenirea sa, întregul sistemul nervos este expresia unei realităţi care se desfăşoară în mod plenar în activitatea imaginativă.

Prin urmare, ni se întâmplă, pur şi simplu, următorul lucru, ni se întâmplă că trebuie să ne spunem: Creierul sau sistemul nervos, în totalitate, sunt, ce-i drept, nişte formaţiuni fizice exterioare. Dar, aşa cum există ele, noi le înţelegem numai dacă le concepem drept imaginaţii care au luat formă fizică. Nu trebuie să credem că ceea ce, în primă instanţă, e numit de către cercetătorul spiritual imaginaţie nu există în lumea dată nouă pe cale empirică, ci există cu adevărat în lumea dată pe cale empirică, sub formă de copie, şi acest lucru se vede uneori, aş zice, într-un mod atât de grotesc, de bizar, ca în cazul celor doi oameni, dintre care unul era fiziolog, celălalt filosof, şi care au desenat lucrurile aproape în acelaşi fel.

Dar mai e şi altceva. Am atras deja atenţia asupra cercetărilor făcute de psihiatrul, fiziologul şi psihologul *Theodor Ziehen* [Nota 23]. Theodor Ziehen se străduia să explice viaţa de reprezentare în aşa fel încât, de fapt, s-o

înlocuiască pretutindeni prin viaţa cerebrală. Explicaţia sa nu constă, propriu-zis, decât în faptul că el studiază viaţa de reprezentare, apoi creierul, din punct de vedere anatomic şi fiziologic, că el cercetează sistemul nervos şi, în măsura în care lucrul este posibil la nivelul actual al cercetării empirice, arată ce procese crede el că au loc în creier când se derulează un şir oarecare de reprezentări sau şi în cazul amintirii etc. Dar eu am atras atenţia asupra faptului că Theodor Ziehen este nevoit să se oprească cu această explicaţie – care este într-adevăr foarte importantă pentru viaţa de reprezentare şi cerebrală – înainte de a aborda viaţa afectivă şi, de asemenea, viaţa voinţei. Puteţi urmări ceea ce am spus acum în cartea "Psihologie fiziologică" de Theodor Ziehen. În această psihologie există, în orice caz, o deficienţă. Dacă Theodor Ziehen s-ar gândi că, deşi teoria care explică viaţa de reprezentare prin procesele din creier pare atât de convingătoare, noi nu reuşim să înţelegem complet formele creierului ş.a.m.d., ci suntem nevoiţi, aş zice, să introducem aici un principiu artistic, care nu este însă altceva decât expresia exterioară a sferei imaginative, atunci nici el nu s-ar mai putea simţi deplin mulţumit explicând viaţa de reprezentare prin procesele din creier. Iar acolo unde vrea să facă trecerea spre lumea sentimentelor, toate îl lasă, aş zice, în pană. Aici el nu mai spune deloc că mai poate explica ceva, într-un fel sau altul. De aceea, el agaţă de coada reprezentărilor aşa numita lor nuanţă afectivă. Acesta nu este decât un cuvânt, dacă nu se poate înainta decât până la acest cuvânt. El spune: Ei da, în anumite cazuri, noi nu avem nişte simple reprezentări, ci reprezentări cu nuanţă afectivă. – El ajunge aici pentru că totuşi nu este de părere că locul sentimentului este în creier, în viaţa de reprezentare, şi, pe de altă parte, pentru

că nu are nimic care să-i dea posibilitatea de a asocia acum şi vieţii de sentiment ceva de natură organic-trupească, aşa cum vieţii de reprezentare îi asociază viaţa creierului şi a nervilor.

Când studiem viaţa creierului şi a nervilor este mai uşor, pentru că, la urma urmelor, cercetătorii de felul lui Theodor Ziehen sunt, în general, în ceea ce priveşte înţelegerea intelectuală, şi în ceea ce priveşte înţelegerea matematică a naturii ca întreg, extraordinar de inteligenţi. Spun aceasta, bineînţeles, fără ironie, chiar cred ceea ce spun. Azi, în ştiinţă se aplică în această direcţie o agerime de minte extraordinară şi, dacă aţi lua hotărârea de a face cunoştinţă mai îndeaproape cu întreaga evoluţie a mişcării antroposofice, v-ar deveni clar faptul că eu însumi nu încurajez deloc vorbăria diletantă a celor care folosesc tot felul de reprezentări antroposofice nebuloase, abscons-abstracte, respingând cu trufie ceea ce ne este dat de ştiinţa actuală, fără a cunoaşte ceea ce oferă ştiinţa actuală atât de bine încât să poată recunoaşte întreaga ei importanţă. Eu mă situez cu totul pe această poziţie: Cineva poate să emită o părere antroposofică despre ştiinţa actuală numai dacă o cunoaşte. Eu ştiu, în orice caz, cât a trebuit să sufăr de-a lungul anilor din cauza acelor antroposofi care, fără a avea nici cea mai mică idee despre importanţa şi misiunea ştiinţei actuale, s-au năpustit mereu, fără încetare, asupra acestei ştiinţe, închipuindu-şi că sunt în măsură să emită o judecată asupra a ceea ce fusese elaborat prin metode aplicate atent, conştiincios – şi aceasta numai fiindcă îşi însuşiseră câteva expresii antroposofice. Acest stadiu trebuie să fie neapărat depăşit, bineînţeles.

Iată cu ce avem de-a face aici: Se ajunge să se construiască, în primă instanţă, cel puţin corelaţiile care

există între viaţa de reprezentare şi viaţa neuro-senzorială. Dar rămâne ceva, un rest. Într-un anumit sens, acest rest se sustrage atenţiei. Fiindcă aici navigăm ieşind încetişor din apele activităţii intelectuale, logice şi matematice de construire şi intrăm în apele unde lucrurile devin vagi, adică ne lămurim asupra următorului lucru: aşa sunt simţurile, aşa se prelungesc simţurile până în sistemul nervos – şi pe urmă ar trebui să mergem mai departe, să intrăm în activitatea de reprezentare imaginativă. Orice om are însă, până la un anumit punct, un sentiment obscur al transformării unor figuri riguros conturate, care pot fi construite în mod matematic, în ceva care nu poate fi sesizat în matematică, dar care iese clar la lumină în creier şi în structura nervilor; şi pentru că are acest sentiment, el îşi spune: Vom pătrunde cândva şi în acele sectoare ale vieţii simţurilor şi ale vieţii cerebrale care se sustrag construcţiei pur matematice nemijlocite. El pune, aş zice, un ideal îndepărtat, în locul a ceea ce poate fi însă realizat foarte bine deja acum, dacă ne mărturisim: În principiu, cu cunoaşterea pur intelectuală nu ne putem cufunda în lumea simţurilor şi a nervilor, aici trebuie să aibă loc pur şi simplu transformarea a ceea ce este o asemenea activitate de construire matematică în perceperea a ceva imaginativ, la care se poate ajunge într-un mod la fel de conştient şi voit ca şi figura matematică, dar care nu ne răsare în sfera matematicii. Mă refer la activitatea imaginativă.

Măcar unii dintre dvs. ar putea găsi, eventual, un anumit ajutor, dacă ar încerca să-şi facă o reprezentare exactă despre felul cum se raportează geometria analitică obişnuită la aşa-numita geometrie sintetică. Aş vrea să spun doar câteva cuvinte despre aceasta. În geometria analitică noi facem de fapt următorul lucru. Discutăm o ecuaţie oarecare y = f(x) sau o altă ecuaţie şi, dacă

rămânem în cadrul sistemului de coordonate obişnuit, ne spunem că fiecărui x îi corespunde un y şi căutăm punctele finale ale ordonatelor drept acele puncte ce rezultă din ecuaţia noastră. – Ce se întâmplă aici, de fapt? Trebuie să ne spunem: Dacă ne ocupăm de ecuaţie, ne ocupăm de ea în aşa fel încât în cadrul a ceea ce operăm în ecuaţie să avem mereu în vedere ceea ce se află în afara ei, adică ceea ce căutăm noi, în final. În final, noi căutăm curba. Dar curba nu este în ecuaţie. În ecuaţie sunt ordonatele şi abscisele. Ne mişcăm în aşa fel încât construim în afara curbei şi privim ceea ce avem la capetele ordonatelor drept punctele care aparţin curbei. În geometria analitică nu ajungem nicidecum, cu ecuaţia noastră, în curba însăşi, în formaţiunea geometrică. E un lucru extrem de important, dacă-l înţelegem în sensul teoriei cunoaşterii, în faptul că, dacă facem geometrie analitică, facem nişte operaţii pe care le căutăm apoi iarăşi în spaţiu, dar că, prin tot ceea ce calculăm aici, rămânem, de fapt, în afara formaţiunii geometrice. E un lucru pe care trebuie să-l înţelegem, pentru că ajungem pe urmă la o cu totul altă reprezentare când trecem de la geometria analitică la geometria proiectivă sau sintetică. Aici, după cum cei mai mulţi dintre dvs. vor fi ştiind deja, nu se mai lucrează cu calculele, aici nu mai lucrăm, propriu-zis, decât cu intersectarea unor linii şi cu proiectarea unor formaţiuni, şi prin aceasta ajungem, cel puţin într-o oarecare măsură, părăsind simplele calcule făcute în jurul formaţiunii geometrice, să intrăm puţin în formaţiunile geometrice înseşi. Aceasta se arată dacă încercaţi să vedeţi cum se dovedeşte în geometria sintetică, de exemplu, că o linie dreaptă nu are două puncte aflate la distanţe infinite, ci numai un singur punct aflat la o distanţă infinită, aşa că, dacă mergem mereu mai departe, într-o direcţie, ne întoarcem “pe din

dos", aş zice – aşa ceva poate fi înţeles foarte bine din punct de vedere geometric –, în acelaşi punct, astfel că în cazul unei drepte avem doar *un singur* punct aflat la o distanţă infinită. Apoi, în cazul unei suprafeţe, avem numai *o singură* linie de demarcaţie aflată la o distanţă infinită. Iar în cazul spaţiului întreg, avem o singură suprafaţă de demarcaţie aflată la o distanţă infinită.

La asemenea reprezentări – aici vreau doar să amintesc în treacăt acest lucru – nu se ajunge pe calea geometriei analitice. Aşa ceva nu se poate face deloc. Când avem deja câteva reprezentări de geometrie sintetică, poate că ne închipuim că e posibil s-o facem. Dar numai geometria sintetică ne oferă această posibilitate. Geometria sintetică ne arată că putem pătrunde cu adevărat în formaţiunile geometrice, lucru imposibil în geometria analitică. Şi dacă ne eliberăm astfel de reprezentările simplei geometrii analitice şi ajungem la geometria proiectivă sau sintetică, vom dezvolta în noi un sentiment care ne face să ne dăm seama: curba are în ea însăşi elementele încovoierii, ale curbării etc., lucru care în geometria analitică este dat numai în mod exterior. Pătrundem deci, părăsind ambianţa liniei şi ambianţa formaţiunii spaţiale, în structura internă a formaţiunii spaţiale şi avem astfel posibilitatea de a ne forma o primă treaptă pentru trecerea de la activitatea de reprezentare pur matematică, ce este dată în sensul cel mai eminent al cuvântului în geometria analitică, spre activitatea de reprezentare imaginativă. Bineînţeles, în geometria sintetică, proiectivă, nu avem încă activitatea de reprezentare imaginativă, dar ne apropiem de ea, şi aceasta este o trăire extraordinar de importantă, dacă cineva trece prin ea, o trăire care poate să devină de-a dreptul decisivă pentru recunoaşterea elementului

imaginativ şi, de asemenea, a faptului că în acest fel ne convingem noi înşine de justeţea căii pe care merge cunoaşterea spirituală, în sensul că avem cu adevărat o reprezentare despre acest element imaginativ. Aş putea spune că am avut un sentiment de compasiune profundă atunci când, la un naturalist şi medic foarte bun al epocii prezente, la *Moritz Benedikt*, am găsit în "Amintirile" [Nota 24] sale atât de antipatice, fiindcă sunt blazate şi pline de trufie, pasajul care mie mi-a părut că redă ceva foarte just, pasajul în care spune că unui medic îi lipseşte atât de mult pregătirea pe care o dă studiul matematicii. Ar fi, bineînţeles, extraordinar de bine dacă medicii ar avea mai multă pregătire matematică, dar în privinţa acestor lucruri pot fi consemnate azi multe alte deficienţe în sistemul de pregătire şi cultivare a tinerilor pentru diferitele domenii de specialitate. Dar, pe de altă parte, când am citit "Amintirile" lui Moritz Benedikt, n-am putut face altfel, de pe propria mea poziţie, decât să spun: Oricât de bune ar fi reprezentările matematice pe care medicii şi le-ar însuşi, numai cu aceste reprezentări ei n-ar fi deloc în stare să înţeleagă, de exemplu, formele sistemului organelor de simţ şi formele sistemului nervos. Pentru aceasta trebuie să se înainteze până la transformarea descrisă a activităţii matematice, până la cunoaşterea imaginativă. De-abia atunci formaţiunea corespunzătoare a nervilor sau a organelor de simţ rezultă pentru activitatea de reprezentare, exact la fel cum, de obicei, formaţiunile fizic-minerale rezultă pentru activitatea de reprezentare matematică.

Toate acestea sunt nişte lucruri care vă pot arăta că, de fapt, pretutindeni, aş spune, vă stau deschise uşile, în ştiinţa actuală, pentru a intra în sfera a ceea ce ştiinţa spirituală vrea să vă ofere, şi dacă ne vom putea adânci

puţin, în zilele următoare, în problematica medical-terapeutică propriu-zisă, veţi vedea că aici aceste uşi vă stau deschise larg de tot, pentru a se intra cu cercetarea spirituală în problemele care nu se dezvăluie cercetării obişnuite. Dar dacă mergem mai departe pe această cale şi nu vrem să trecem dincolo de activitatea de reprezentare imaginativă, în felul pe care vreau să-l descriu mâine, dacă nu vrem să înaintăm până la activitatea de reprezentare inspirată, nu vom ajunge la nici o posibilitate de a recunoaşte în organismul uman, măcar pe departe, o copie, o realizare a unei realităţi spiritual-sufleteşti, într-o asemenea măsură, încât doi oameni care gândesc în două moduri diametral opuse să deseneze aceste formaţiuni în mod asemănător. De-abia activitatea de reprezentare inspirată ne atrage atenţia asupra sistemului ritmic al omului, care cuprinde în principal procesul respirator şi procesul circulaţiei sanguine. De-abia atunci suportăm, dacă mă pot exprima astfel, acea neasemănare exterioară aproape totală dintre formaţiunea fizică şi spiritualul-sufletesc. Viaţa de simţire ţine de sistemul ritmic exact la fel cum viaţa de reprezentare ţine de sistemul nervos. Dar în sistemul nervos noi avem, într-un anumit sens, o copie fizică exterioară a activităţii de reprezentare. În sistemul ritmic, ceea ce se oferă cercetării senzorial-empirice aproape că nu mai prezintă nici o asemănare cu elementul sufletesc al simţirii. Pentru că aşa stau lucrurile, cercetarea exterioară nu-şi dă seama deloc că asemănarea există totuşi, dar că ea se dezvăluie de-abia când înaintăm până la un alt mod de reprezentare decât cea imaginativă. Şi aici ajungem, după cum am dat de înţeles deja ieri, în preajma unei năzuinţe spre cunoaştere care a fost practicată într-un mod mai primitiv, instinctiv, în sistemul yoga al vechilor indieni.

La toţi cei ce cultivă sistemul yoga – care, aşa cum am arătat, nu trebuie reînviat în nici un caz, pentru că nu mai e deloc potrivit pentru omul modern, cu organizarea lui schimbată –, vedeţi încercarea pe parcursul scurtelor intervale de timp ale exerciţiului de a aşeza, în locul respiraţiei normale, obişnuite, dar care în cea mai mare parte se desfăşoară în mod inconştient, un proces respirator reglementat, ridicat în conştienţă mai mult decât de obicei. Discipolul yoga respiră altfel decât respirăm în mod obişnuit, normal şi inconştient. El îşi reţine respiraţia, în aşa fel încât ştie cât timp o reţine. Expiră într-un anumit fel. Viaţa noastră spirituală modernă poate fi cel mult ajutată printr-un asemenea proces respirator. Dar noi nu mai putem executa astăzi acest proces, care, în vechea Indie, era executat într-un mod deosebit de către cei ce voiau să ajungă la ceva de felul minunatei, impresionantei filosofii Vedanta sau de felul bazelor filosofice ale Vedelor. Aşa ceva ar fi în contradicţie cu ceea ce este, de fapt, organizarea umană actuală. Totuşi, cu ajutorul acestui proces ritmic, pe care-l facem să ne devină conştient în mod voit, putem studia modificarea respiraţiei normale. Un proces care de obicei se desfăşoară în viaţă într-un mod de la sine înţeles este ridicat în sfera vieţii de voinţă conştiente. Respirăm deci, adică facem să devină conştient, într-un anumit fel, tot ceea ce are loc în cursul vieţii când respirăm. Prin faptul că respirăm în mod conştient, se modifică însă, de fapt, întregul conţinut al conştienţei. La fel cum prin respiraţie implicăm în propria noastră organizare chiar şi ceea ce există în lumea exterioară, noi implicăm ceva spiritual-sufletesc în propria noastră organizare atunci când procesul respiraţiei are loc în felul descris.

Reflectaţi la următorul lucru. Dacă privim organizarea umană în totalitatea ei, dacă nu ne oprim la nişte simple abstracţiuni, ci vrem să trecem la realitatea totală, nu putem spune: Între limitele date de pielea noastră suntem doar noi înşine. În noi există procesul respirator, la începutul lui sau în plină desfăşurare, transformarea oxigenului ş.a.m.d. Dar ceea ce se află acum în noi, se afla înainte în exterior, făcea parte din lume iar ceea ce se află acum în noi va face iarăşi parte din lume, după ce vom fi expirat. De îndată ce trecem la sistemul ritmic, nu mai suntem ceva individualizat din punct de vedere organic, aşa cum ne închipuim când luăm în considerare doar ceea ce, în structura noastră organică, între limitele date de pielea noastră, nu are de-a face cu aerul. Când omul devine pe deplin conştient de faptul că el îşi schimbă extrem de repede organizarea aerică – aerul este când afară, când înăuntru ş.a.m.d. –, el nu se mai poate simţi decât aşa cum s-ar simţi degetul ca mădular al organismului său, dacă ar putea avea o conştienţă. El nu poate spune: Sunt ceva de sine stătător –, el nu se poate simţi decât ca un mădular al organismului uman. Aşa trebuie să ne simţim, ca organism al respiraţiei. Suntem integraţi în ambianţa cosmică tocmai prin organizarea respiraţiei, şi dacă nu luăm în seamă această integrare a noastră, acest lucru se întâmplă numai din cauză că exercităm activitatea de organizare ritmică ca pe ceva de la sine înţeles, aproape inconştient. Când, prin procesul yoga, ea este ridicată în conştienţă, vom observa că nu respirăm doar aer material, unindu-ne cu el, că odată cu aerul inspirăm şi ceva spiritual-sufletesc, unindu-l cu noi. Expirând, redăm iarăşi lumii exterioare ceva spiritual-sufletesc. Ajungem să cunoaştem nu numai legătura noastră materială cu ambianţa cosmică, ci şi legătura

noastră sufletesc-spirituală cu ambianţa cosmică. Transformăm întreg procesul ritmic în ceva căruia i se integrează o realitate spiritual-sufletească. Exact la fel cum procesului de reprezentare i se integrează ambianţa cosmică, tot astfel integrăm procesului respirator, care de obicei este un proces fizic-organic intern, ceva de natură spiritual-sufletească. În acest fel, în orice caz, procesul transformat al respiraţiei yoga devine o cunoaştere de nuanţă mai mult panteistă, care individualizează prea puţin diferitele formaţiuni individuale, şi în indian se formează o altă conştienţă decât cea obişnuită. El se simte într-o altă stare de conştienţă, în care este dăruit lumii. El ajunge să aibă o relaţie obiectivă cu ceea ce, de obicei, este viaţa sa de reprezentare obişnuită, prin faptul că se scufundă cu conştienţa sa în sistemul ritmic-respirator. Înainte, el trăia în sistemul neuro-senzorial, dat ca o sumă de percepţii. Acum, el se vieţuieşte pe sine – despre ceea ce vieţuim, nu ştim nimic, dar de îndată ce devine obiectiv, apare sub formă de percepţie şi aşa ajunge el să cunoască elementul în care, de obicei, trăieşte drept percepţie –, acum el se vieţuieşte pe sine cu o treaptă mai jos, aş zice, în sistemul ritmic. Dacă ajungem să cunoaştem acest proces de trăire interioară vom înţelege într-un mod nou ceea ce respiră prin Vede, ceea ce nu numai că este plăsmuit de filosofia Vedanta sub o altă formă decât cea pe care o oferă cultura occidentală, dar care este vieţuit în mod direct, din experienţa dată acelei conştienţe care s-a transpus în procesul respirator.

Ajungem acum şi la un alt aspect, coborând în procesul respirator. Dar vreau să-l amintesc numai după ce voi fi precizat mai mult ceea ce am spus ieri. Am spus că procesul yoga nu mai înseamnă nimic pentru noi şi că, între timp, organizarea umană a avansat. În epoca noastră

nu mai este posibil să ne cufundăm în procesul yoga, pur şi simplu pentru că astăzi noi suntem atât de puternic organizaţi din punct de vedere intelectual, pentru că reprezentările noastre au atâta duritate lăuntrică, aş zice – mă exprim acum la figurat –, încât noi am revărsa mult mai mult forţă în sistemul respirator decât revărsa indianul, cu viaţa sa de reprezentare mai atenuată. Dacă omul actual ar face cu procesul yoga ceea ce făcea indianul, el s-ar ameţi, într-un anumit sens, s-ar zăpăci sau şi-ar deregla într-un alt fel sistemul ritmic, dacă ar proceda cu procesul yoga la fel ca indianul. Noi putem înainta – după cum am arătat deja şi cum voi descrie mai exact – de la remodelarea facultăţii amintirii la dezvoltarea procesului uitării. Prin faptul că ajungem în acest abis, în procesul uitării, noi luăm în stăpânire respiraţia, de sus în jos, pe care o putem lăsa apoi aşa cum este. Nu e necesar s-o transformăm. O putem lăsa aşa cum este, şi aşa e just pentru omul modern. Dar, printr-o uitare artificială, noi radiem în jos, spre sistemul respirator. Mutăm acolo conştienţa, în aceeaşi regiune, dar într-un mod mult mai conştient, străbătut de voinţă într-o măsură mai largă decât îi era posibil vechiului indian.

Prin aceasta avem posibilitatea de a recunoaşte că sistemul ritmic este corelat cu viaţa de sentiment umană. Apoi, după ce ne cucerim în această regiune posibilitatea de a avea reprezentări inspirate, nu mai există necesitatea ca formaţiunea senzorială exterioară să semene cu formaţiunea sufletească, aşa cum creierul este asemănător, în structura sa, cu conexiunile reprezentărilor, formaţiunea senzorială exterioară poate să fie atât de diferită de viaţa sufletească, încât fiziologul obişnuit nu observă deloc acest lucru, cum e cazul lui Theodor Ziehen. – Dar dacă privim lumea într-un mod mult mai spiritual, dacă privim lumea pe o cale pur spirituală, ne dăm seama, bineînţeles, că

tocmai cu viaţa de sentiment ne putem cufunda în mod conştient în sistemul ritmic, şi observăm atunci că există o legătură nemijlocită între viaţa de sentiment şi acest sistem ritmic. Dar de aici – şi ajung astfel la ideea pe care am atins-o în treacăt adineaori – vă va părea de înţeles că, pur şi simplu, în epocile vechi – la urma urmelor, indienii nu sunt decât poporul cel mai reprezentativ pentru ceea ce se întâmplă în stadiile mai vechi din evoluţia omenirii –, cunoaşterea spre care omul năzuia, pentru a depăşi înţelegerea nemijlocită a lumii din viaţa cotidiană, se cufunda în viaţa de sentiment. Era întru totul o viaţă de reprezentare, dar ea se cufunda în viaţa de sentiment, era străbătută de sentiment. Cercetătorul modern vorbeşte numai despre nuanţa afectivă a reprezentărilor. Ceea ce vieţuia vechiul yoghin sau, în general, oricine a trăit în sânul vechilor civilizaţii, era o cufundare în viaţa de sentiment, dar nu în aşa fel încât să apară caracterul vag, difuz, al vieţii de sentiment, ci aşa încât exista claritatea deplină proprie vieţii de reprezentare, în timp ce simţirea nu numai că nu era stinsă, ci se manifesta chiar cu mult mai intens decât în viaţa cotidiană obişnuită şi ea îmbiba tot ceea ce, în viaţa cotidiană, era considerat sec, prozaic. Prin faptul că, totodată, reprezentările se metamorfozau, câştigau în profunzime, ele luau alte forme şi astfel aceste reprezentări transformate se îmbibau cu un conţinut afectiv de aşa natură încât din acest conţinut afectiv voinţa era stimulată în mod direct şi acest om vechi săvârşea un lucru pe care noi, cei de astăzi, îl facem într-o formă mai abstractă când folosim ceva ce trăieşte în sufletul nostru pentru a desena sau a picta. Un asemenea lucru, luat în stăpânire prin sistemul yoga, era vieţuit în interior într-un mod atât de intens, încât era de la sine înţeles că nu te mulţumeai doar să-l desenezi ori să-l pictezi, ci îl

transformai în nişte simboluri exterioare, realizate cu ajutorul unor obiecte exterioare.

Aveţi aici originea psihologică a tot ceea ce a apărut sub formă de acte cultice în vechile civilizaţii. Trebuie să înţelegem în mod lăuntric imboldul care i-a determinat pe oameni să-şi oficieze actele cultice, şi înţelegem că omul vremurilor vechi a ajuns, nu dintr-o tendinţă copilărească, ci dată fiind natura cunoaşterii sale, să oficieze acte cultice şi să vadă în ele ceva real, fiindcă ştia: ceea ce integrez în oficierea cultului este ceva modelat din lăuntru în afară – ceva izvorât dintr-o cunoaştere caracterizată prin faptul că omul nu mai stă deoparte, ca fiinţă separată, ci este unit cu realitatea. El imprima în cultul său ceea ce lumea imprimase mai întâi în el. Când înainta până la cunoaştere, el îşi spunea: La fel cum în mine trăieşte respiraţia fizică din Cosmosul înconjurător, în mine trăieşte acum, în procesul de conştienţă transformat, fiinţialitatea spirituală a lumii, şi prin faptul că eu imprim, la rândul meu, lucrurilor şi proceselor drept configuraţie exterioară, în actul cultic, ceea ce mai întâi s-a imprimat în fiinţa mea din Cosmosul spiritual, eu efectuez un act, pun în faţa mea un obiect care îşi are legătura lui nemijlocită cu conţinutul spiritual al Cosmosului. Aşa că în faţa acestui om al unei civilizaţii vechi se afla obiectul de cult exterior, cu natura lui simbolică, astfel încât omul simţea în acesta legătura cu fiinţialităţile spirituale ale Cosmosului, pe care o vieţuise mai întâi în cunoaşterea sa. Şi el ştia acum cât este de concentrat, concentrat într-un mod controlabil, în obiectul de cult sau în actul cultic, ceva care are loc în aşa fel încât nu se epuizează în forma exterioară pe care o am aici, în faţa mea, că în actul cultic trăiesc nişte puteri spiritual-sufleteşti, care de obicei trăiesc în Cosmos.

Ceea ce vă povestesc acum se petrecea în sufletele acelor oameni care au creat vechile culte, într-un mod de la sine înţeles, pe baza cunoaşterii lor. Ajunge să aibă o înţelegere psihologică a acestor culte numai acela care se adânceşte în cunoaşterea inspirată. Fiindcă nu e voie ca aceste lucruri să fie explicate în mod exterior, cum se întâmplă de obicei. Trebuie să căutăm adânc în străfundurile entităţii umane şi să ne întrebăm în ce fel s-au dezvoltat, una după alta, diferitele activităţi ale organizării umane totale, pentru ca să poată lua naştere în acele epoci asemenea lucruri, pentru ca, de exemplu, într-o anumită epocă, să poată fi create actele cultice. Fiindcă ceea ce avem noi astăzi drept acte cultice sunt, de fapt, nişte resturi oprite în loc a ceea ce s-a format în vremurile vechi şi omului îi vine greu să mai înţeleagă dreptul de a exista al cultului, din cauză că el, pe bună dreptate, nu-şi mai poate spune că un asemenea mod de a ne raporta la lumea exterioară mai este îndreptăţit în epoca actuală. Dar mai putem vedea şi din altă direcţie în cel fel acţionează sufletescul de-a lungul evoluţiei omenirii. În ceea ce stă la baza producerii unui obiect de cult, la baza oficierii unui act cultic, trăieşte o cunoaştere pătrunsă lăuntric, cucerită în felul descris. Prin faptul însă că omenirea a evoluat în continuare, a apărut altceva. Este ceva care mai trăieşte încă şi astăzi, mai mult sau mai puţin, în inconştient. Dar lucrul pe care l-am descris deja şi care se arată în mod deosebit când înaintăm spre cunoaşterea imaginativă, faptul că din spiritual-sufletesc se dezvoltă viaţa nervilor, organizarea nervoasă, evoluează şi în cursul istoriei omenirii. Şi trebuie să spunem că, mai ales de la mijlocul secolului al XV-lea, omenirea a devenit, în membrii ei cei mai reprezentativi, de aşa natură încât acest proces de imprimare cu totul instinctivă a spiritual-sufletescului în

sistemul nervos a devenit mai puternic decât înainte. Noi avem astăzi, pur şi simplu, un intelect mai puternic. Acest lucru aproape că poate fi pipăit cu mâinile, dacă-i studiem pe *Platon* şi pe *Aristotel* [Nota 25]. Noi avem astăzi un intelect altfel organizat. Am descris acest lucru în cartea ***Enigmele filosofiei***, din istoria filosofiei însăşi. Noi avem un alt mod de a ne folosi mintea. Noi prelucrăm pur şi simplu încă o dată ceea ce s-a fortificat din punct de vedere sufletesc în cursul evoluţiei, ceea ce a luat o formă mai puternică: intelectul. Dar prin faptul că a luat o formă mai puternică, el a devenit şi mai independent. Această independenţă pe care şi-a cucerit-o intelectul faţă de organizarea nervoasă a omului n-a fost prea remarcată de conştienţa omenirii, nici măcar de conştienţa filosofică. Şi pentru că, aş zice, omul a devenit astăzi mai puternic în interior, pentru că îşi organizează mai puternic sistemul neuro-senzorial din direcţia sufletesc-spiritualului, el simte nevoia să aplice această activitate mai intensă a intelectului în lumea exterioară. Exact la fel cum în vremurile vechi cunoaşterea, cunoaşterea cucerită în interior, era aplicată la producerea obiectului de cult şi la oficierea actului cultic, la fel cum omul căuta să ducă afară, în faptele sale, ceea ce cunoscuse, tot aşa, în epoca modernă a apărut dorinţa ca intelectul independent, devenit mai puternic, să-şi găsească mulţumirea tot în lumea exterioară, să ia in interior ceva din lumea exterioară, un lucru asupra căruia intelectul să nu se poată aplica fără a fi susţinut de viaţa interioară. Intelectul vrea să aibă ceva în care să trăiască la fel cum în vremurile vechi spiritualitatea cosmică trăia în obiectul de cult şi în actul cultic, el vrea să aibă în faţa lui ceva pe care să-l prezinte ca fiind cucerit în mod diametral opus actului cultic.

Lucrul spre care se tinde aici – vă rog să suportaţi paradoxul, dar, din punct de vedere psihologic, aşa este –, unde am putea spune că facem să iasă afară ceea ce vieţuim în interior, unde intelectul vrea numai să alăture mişcările una de alta, pentru a trăi în obiect la fel cum odinioară spiritualul cosmic urma să trăiască în obiectul de cult, lucrul spre care se tinde aici este, deci, instrumentul sau aparatul ştiinţific folosit în cadrul experimentului, iar experimentul este actul în care omul modern îşi satisface intelectul, devenit mai puternic, în cealaltă direcţie, exact la fel cum odinioară îşi satisfăcea sentimentul cosmic în obiectul de cult şi în actul cultic. Aceştia sunt cei doi poli diametral opuşi. În cadrul vechii culturi instinctive bazate pe clarvedere, mobilul era dorinţa de a face să fie prezent în obiectul de cult şi în actul cultic ceea ce fusese trăire cosmică interioară. Intelectul modern, devenit mai puternic, vrea să se transpună în mod exterior în anumite mişcări alăturate una de alta, despărţite de orice trăire interioară, în nişte mişcări în care nu mai există nimic subiectiv, dar care, în experiment, sunt asociate tocmai prin subiectivitatea nou cucerită a intelectului. Oricât vi s-ar părea de ciudat să auziţi că atât cultul, cât şi experimentul, izvorăsc din aceleaşi străfunduri, dacă înţelegem fiinţa totală a omului, vom putea ajunge şi la o înţelegere a acestor polarităţi. Pe această bază vom continua mâine.

CONFERINŢA a VI-a

Stuttgart, 22 martie 1921

Am vorbit până acum despre acele facultăţi de cunoaştere suprasensibilă cărora le dau numele de cunoaştere imaginativă şi cunoaştere inspirată. Astăzi aş vrea să spun câte ceva despre felul cum pot fi dobândite aceste facultăţi de cunoaştere. Bineînţeles, pot să ofer doar câteva aspecte de principiu şi câteva detalii. Găsiţi o prezentare amănunţită a acestor lucruri în cartea mea ***Cum dobândim cunoştinţe despre lumile superioare?*** Dar azi voi scoate în evidenţă tocmai acele lucruri care sunt importante în contextul propus pentru conferinţele de faţă. Facultatea pe care v-am descris-o, aşa cum se situează ea în cadrul cunoaşterii lumii, drept imaginaţie, poate fi dobândită dacă, aşa cum am arătat, reconstruim în alt mod procesul amintirii. Esenţial în procesul amintirii este faptul că el fixează ceea ce se apropie de om prin trăirile exterioare. Procesul amintirii fixează toate acestea sub formă de imagini.

Trebuie să ne punem acum de acord asupra anumitor însuşiri, din care trebuie descojită apoi amintirea pură, ceea ce poate fi numit amintire şi în viaţa obişnuită, în cel mai adevărat sens al cuvântului. Amintirea se caracterizează, între altele, prin faptul că tinde să modifice, într-o oarecare măsură, trăirile avute de noi. Poate că nu e nevoie să explic mai departe acest lucru, fiindcă cei mai mulţi dintre dvs. vor fi ştiind foarte bine cum uneori putem fi împinşi până la disperare când vrem să-i povestim unui om ceva şi când din povestirea însăşi se poate auzi ce a devenit trăirea noastră, trecând prin facultatea de amintire. Chiar şi în viaţa obişnuită se cere o anumită autoeducaţie, dacă vrem să ajungem tot mai mult şi mai

mult la o amintire pură, la facultatea de a avea cu adevărat la îndemână lucrurile sub formă de imagini, în aşa fel încât imaginea să fie o redare vie a trăirii. Dar vom putea face foarte bine distincţie între ceea ce, în legătură cu amintirea, este activitate îndreptăţită a fanteziei, care lucrează în direcţia artistică, şi denaturarea trăirilor. E suficient, desigur, să atragem atenţia asupra faptului că deosebirea dintre munca desfăşurată în direcţia fanteziei şi activitatea prin care sunt denaturate amintirile trebuie să fie sesizată printr-o trăire subiectivă, dacă omul vrea să se afle într-o dispoziţie sufletească sănătoasă. Trebuie să fim cu totul conştienţi de felul cum transformăm lucrurile prin fantezie şi cum ceea ce nu se petrece într-un asemenea mod voit, ceea ce are loc, aş zice, într-un mod interior de la sine înţeles, asemănător activităţii sufleteşti, trebuie să devină tot mai adevărat, tot mai fidel. Dar, atât din direcţia bună, din tendinţa de a desfăşura o activitate bazată pe fantezie, cât şi din toate acele forţe care denaturează şi modifică amintirile, din toate acestea, dacă le studiem din punct de vedere psihologic, ne vom putea da seama că, dacă luăm într-o formă ordonată ceea ce trăieşte în forţele amintirii, de aici poate fi modelat ceva care atunci nu mai este neapărat o simplă amintire. Se poate arăta că anumite mistici sunt, de fapt, nişte reprezentări-amintire denaturate, dar că din studierea unor asemenea reprezentări-amintire denaturate, care apar apoi, la rândul lor, drept tot felul de trăiri mistice – se va putea arăta deci, că din studierea unor mistici care se prezintă sub forme absolut serioase, putem câştiga foarte mult. Lucrul care ne interesează în acest moment este următorul: prin ceea ce am dat de înţeles adineaori, putem face ca aceeaşi forţă sufletească ce trăieşte în facultatea amintirii să fie metamorfozată în altceva. Dar metamorfoza trebuie să aibă

loc în aşa fel încât forţa iniţială a amintirii să nu fie îndemnată prin aceasta să denatureze, ci forţa iniţială a amintirii, prin faptul că ştim să facem din ea şi altceva, să fie condusă cu atât mai mult spre fidelitate şi veracitate interioară. Am spus că dacă ne străduim mereu să aducem în conştienţa noastră nişte reprezentări uşor controlabile, pe care le putem compune la fel de uşor, şi de noi înşine voit, din diferitele lor părţi şi pe care le putem privi apoi ca pe cele matematice, dacă păstrăm în conştienţă asemenea reprezentări, dacă zăbovim asupra lor, dar nu lăsându-ne fascinaţi în voia lor, ci provocând în fiecare moment într-un mod lăuntric voit această relaţie de a zăbovi asupra lor, atunci ajungem treptat să transformăm procesul amintirii în altceva, necunoscut nouă înainte. După cum am spus, toate acestea sunt descrise mai exact în cartea amintită şi în ***Ştiinţa ocultă***.

Dacă am persevera destul de mult timp cu asemenea exerciţii – durata este diferită de la individ la individ – şi dacă avem posibilitatea de a aplica asupra lor suficient de multă energie sufletească, atunci vom ajunge să avem nişte imagini care, în ceea ce priveşte trăirea sufletească interioară formală, seamănă foarte bine cu reprezentările-amintire. Şi treptat ne-am însuşi facultatea de a trăi în asemenea imaginaţii, făcute de noi înşine, în primă instanţă – nu în ceea ce priveşte conţinutul. Apoi această facultate se transformă într-o alta, astfel încât în suflet apar imaginaţii, şi, în cazul în care ne păstrăm în continuare, aş zice, dispoziţia sufletească matematică despre care am vorbit, ne poate fi clar în orice moment dacă suntem duşi de nas de vreo reprezentare oarecare, dacă suntem în prada unei sugestii ori autosugestii, sau dacă ne aflăm în acea dispoziţie sufletească, păstrându-ne cu totul independenţa interioară. Ajungem să avem reprezentări

care au caracterul formal al reprezentării-amintire, numai că într-o intensitate mai mare. Subliniez în mod deosebit: la început, aceste reprezentări imaginative au caracterul de reprezentări-amintire. Ele devin mai saturate, îmbibate de o trăire mai intensă, aş zice, de-abia prin inspiraţie. La început, ele au cu totul caracterul de reprezentare-amintire, dar în aşa fel încât ştim că ceea ce conţin ele nu se referă la nişte trăiri prin care am trecut de la naştere şi până în prezent. Ele exprimă sub formă de imagini ceva, exact la fel cum reprezentările-amintire exprimă sub formă de imagini aceste trăiri personale. Ele se raportează la ceva obiectiv. Dar ştim cu cea mai mare exactitate că acest ceva obiectiv nu este conţinut nicidecum în sfera pe care o cuprindem de obicei cu privirea prin reprezentările-amintire. În primă instanţă avem însă şi conştienţa clară a următorului lucru: în aceste imagini avem ceva care posedă o puternică realitate interioară. Dar, pe de altă parte, suntem conştienţi în modul cel mai clar posibil de faptul că avem de-a face cu nişte imagini, în orice caz cu imaginile unei realităţi oarecare, totuşi, cu nişte imagini.

Se pune problema să înţelegem ceea ce este deosebit de necesar în cazul reprezentărilor-amintire, dacă e ca ele să fie pure: faptul că nu e voie ca ele să fie străbătute de elemente străine. Voi descrie acum procesul din punct de vedere exterior. – În câteva conferinţe nu poate fi prezentat totul în mod amănunţit. Ajungem să ne dăm seama, aş zice, cum se formează reprezentarea în urma unei trăiri exterioare, cum ea pătrunde, într-un anumit sens, în organism, cum acolo, înăuntru – o voi spune acum în mod cu totul abstract –, îşi duce mai departe existenţa şi poate fi scoasă din nou la suprafaţă ca reprezentare-amintire. Observăm că există o anumită dependenţă între ceea ce trăieşte în amintiri şi stările fizice ale organizării

umane. În ceea ce priveşte amintirile, suntem dependenţi de organizarea umană până jos, la nivelul stărilor fizice. Într-un anumit sens, predăm propriei noastre organizări trăirile avute şi am putea descrie acum în mod concret ce se întâmplă în organizarea umană cu imaginile trăirilor pe care i le-am predat. Acesta ar constitui însă el singur un întreg capitol al ştiinţei spirituale. Dar oricât de mult ar participa organismul nostru la preluarea a ceea ce continuă să trăiască apoi sub formă de amintire, oricât de mult ar fi el implicat în acest conţinut, nu e voie, dacă vrem ca amintirile să fie pure şi fidele, ca el să fie implicat atât de mult încât să adauge amintirilor ceva legat de conţinut. După ce reprezentările trăirii s-au format, în ele nu mai e voie să se reverse nimic, în ceea ce priveşte conţinutul.

Cine s-a lămurit foarte bine în legătură cu acest fapt din viaţa amintirii este în măsură să distingă, el ştie ce înseamnă când în conştienţa sa apar apoi nişte imagini cu caracterul formal obişnuit al imaginilor-amintire, dar având un conţinut care nu se raportează în nici un fel la vreo trăire personală, şi care, în raport cu toate trăirile personale, este, în primă instanţă, total schimbat. Dar în însăşi această trăire a imaginaţiei se vede cât este de necesar să ne fortificăm propria forţă sufletească tot mai mult şi mai mult. Fiindcă: ce trebuie să facem, propriu-zis? Pe când, de obicei, organizarea noastră gata dezvoltată, ceea ce suntem noi ca organizare umană, preia reprezentările pe care ni le-am făcut în contact cu viaţa şi face să apară amintirea, pe când, aşadar, dacă pot spune aşa, reprezentările formate în contact cu viaţa nu cad într-un abis fără fund, ci sunt reţinute de organizarea noastră, pentru a putea fi proiectate din nou în momentul amintirii, tocmai acest lucru nu trebuie să se întâmple cu reprezentările imaginative. Pe acestea trebuie să fim în

stare să le captăm exclusiv cu ajutorul unor forţe interioare, sufleteşti. În acest scop este necesar să ne însuşim ceea ce ne face mai puternici decât suntem în mod obişnuit, pentru a capta şi reţine asemenea reprezentări. Există diferite mijloace pentru atingerea acestui scop, pe care le-am descris în cărţile amintite. Vreau totuşi să vă indic aici unul dintre ele, şi din ceea ce voi spune acum vă veţi da seama ce legături există între diferitele cerinţe ale vieţii, care trebuie să pornească, pur şi simplu, de la ştiinţa spirituală antroposofică şi condiţiile fundamentale ale acestei cercetări antroposofice.

Cine stă în faţa lumii exterioare lăsând să se apropie de el, pentru început, impresiile senzoriale ale lumii exterioare, fenomenele, cum se mai spune, şi îşi foloseşte apoi intelectul pentru a face tot felul de speculaţii fantasmagorice în legătură cu aceste fenomene, nu prea va fi în stare să găsească forţa necesară pentru activitatea de reprezentare imaginativă. Din acest punct de vedere, unele lucruri care au avut loc în cadrul vieţii spirituale moderne par a fi făcute special ca să suprime forţa imaginativă. Căci dacă un om nu se mulţumeşte doar să lege între ele cu ajutorul intelectului fenomenele lumii exterioare, care au loc în lumea fizic-minerală, dacă el nu se mulţumeşte să-şi folosească intelectul doar ca mijloc de a uni fenomenele între ele, ci începe să caute, pornind de la fenomene, tot soiul de lucruri care, după părerea lui, zac ascunse în dosul fenomenelor [Nota 26] şi pe care vrea să le construiască – prin aceasta el îşi distruge, de fapt, facultatea imaginativă.

Poate că-mi este îngăduit să folosesc o comparaţie. V-aţi ocupat, desigur, într-o măsură mai mică sau mai mare, de ceea ce, în sensul concepţiei goetheene despre lume, ar putea fi numit fenomenalism. Goethe însuşi, când îşi face experimentele, observaţiile, foloseşte intelectul în alt fel

decât era folosit adesea acesta în faza care tocmai s-a încheiat a gândirii moderne. Goethe îşi foloseşte intelectul – şi acuma vine comparaţia pe care vreau s-o folosesc – aşa cum îl folosim noi când citim. Noi citim în aşa fel încât din literele izolate formăm un tot şi dacă, de exemplu, avem în faţa noastră un rând şi dacă am reuşit să sesizăm în interior, cu conştienţa, un tot, cu ajutorul diferitelor litere şi cuvinte, am dezlegat enigma pe care acel rând o pusese în faţa noastră. Nu ne va trece deloc prin minte să spunem: Aici este un B, un r, un o, un t. Eu vreau să-l studiez pe B. Acest B, ca atare, nu-mi spune nimic deosebit. Pentru că nu-mi spune nimic, eu trebuie să caut ce anume se află în dosul acestui B şi poate atunci voi afla că în dosul lui B se află o misterioasă lume transcendentală, care face o impresie asupra mea şi pe care mi-o mijloceşte B. – Nu fac aşa ceva, ci mă uit la literele de aici şi din ele îmi formez un tot: citesc. Goethe procedează aşa în legătură cu fenomenele lumii exterioare. El nu ia un fenomen luminos oarecare, filosofând în legătură cu el, întrebându-se ce stări vibratorii ar putea să se afle în dosul lui, într-o lume transcendentală oarecare. Nu-şi foloseşte intelectul pentru a specula şi a se întreba ce ar putea fi ascuns în dosul fenomenelor, ci îşi foloseşte intelectul exact în acelaşi scop în care noi îl folosim când gândim împreună literele. Aşa că el foloseşte intelectul doar drept mijloc de grupare a fenomenelor, astfel încât ele parcă se ajută unul pe celălalt să fie citite în îmbinarea lor. Prin urmare, Goethe foloseşte intelectul în legătură cu lumea exterioară fizic-mineral-fenomenologică, aş zice, ca pe un instrument de citit cosmic. El nu vorbeşte deloc despre cine ştie ce lucru în sine, nu vorbeşte deloc despre ceva care ar trebui căutat în dosul fenomenelor şi care s-ar afla în dosul lor. Dar el ajunge astfel, pornind de la fenomenul originar, la o

înţelegere fidelă a fenomenelor, care pot fi comparate cu literele lumii fizic-minerale, până la fenomenele mai complicate, pe care fie că le caută prin observaţie, fie că le alătură prin experiment. El citeşte ceea ce este răspândit în spaţiu şi în timp şi, în mod cu totul voit, nu-şi foloseşte intelectul pentru a căuta ceva în dosul fenomenelor, ci îl foloseşte fie pentru a privi fenomenele în cadrul observaţiei, în aşa fel încât ele să se pună în lumină şi să se explice unele pe altele, exprimându-şi apoi fiinţa sub forma unui tot, fie pentru a face experimente, pentru a născoci diferite condiţii în care pot fi făcute experimente. Pentru el, intelectul nu trebuie să fie altceva decât, în primul rând, cel care stabileşte condiţiile experimentului, în al doilea rând, cel care alătură diversele fenomene izolate, pentru ca fenomenele să-şi poată spune apoi ele înseşi cuvântul. Dacă ne însuşim un asemenea mod de a privi fenomenele şi dacă el devine tot mai mult şi mai mult al nostru, şi dacă încercăm, înţelegând lumea exterioară în acest fel, să mergem şi mai departe decât a mers Goethe – fiindcă el se situează în punctul de început al unui asemenea mod de a gândi –, atunci ne cucerim un anumit sentiment de înrudire, o trăire prin care ne simţim una cu fenomenele. Ne transpunem în fenomene cu mai multă intensitate decât o facem când folosim intelectul pentru a străpunge, de fapt, fenomenele şi a căuta în dosul lor tot soiul de lucruri, care, la urma urmelor, nu sunt decât nişte închipuiri. Ceea ce spun aici se referă mereu, bineînţeles, numai la asemenea lucruri ireale, născocite.

Esenţialul este să ne educăm în sensul fenomenologiei, să ne educăm în sensul unei uniri pure cu fenomenele lumii exterioare, în aşa fel încât, treptat, în noi să apară un sentiment absolut precis în legătură cu acest fel de a fi uniţi cu lumea. Dacă, după ce ne-am însuşit în

acest fel starea de unire cu fenomenele ca atare, ne amintim apoi asemenea fenomene ale lumii exterioare, în amintirea noastră se va înălţa o imagine plină, saturată, în timp ce vom observa clar că reprezentările-amintire ale majorităţii oamenilor care ţin de cultura noastră actuală sunt legate extraordinar de puternic de reprezentările-cuvinte. Dacă vă veţi cuceri posibilitatea de a nu vă mai crampona de reprezentările-cuvinte, care modelează amintirea, la urma urmelor, numai în aşa fel încât împing ultima legătură din subconştient în conştienţă, cu cât veţi reuşi mai mult să aveţi amintirea sub formă de imagini, cu cât veţi reuşi mai mult, de exemplu – să zicem, dacă în copilărie, când eraţi un băietan pus numai pe şotii, aţi jucat un joc sau altul, dacă aţi pus la cale o farsă sau alta –, să vă vedeţi cu adevărat în imagine, făcând acel lucru, ciupindu-l pe un alt băiat, să vă vedeţi pe dvs. înşivă, luându-l pe un alt băiat de ureche, trăgându-i o palmă ş.a.m.d. –, dacă nu apar doar nişte amintiri palide, ci apar, într-adevăr, nişte imagini clar conturate, faţă de care vă păstraţi însă libertatea interioară, aşa cum o faceţi de obicei faţă de reprezentările-amintire obişnuite, şi dacă observaţi că printr-un asemenea mod de a vă aminti creşte interesul dvs. faţă de lumea exterioară, că, prin aceste imagini, în conştienţă intră capacitatea convieţuirii intime cu tot felul de detalii mărunte ale lumii exterioare, nu pentru că sunt amintirile *dvs*., ci pentru că apar la fel de obiectiv ca, de obicei, o trăire – nu-i aşa, mă veţi înţelege. Dacă folosesc asemenea expresii, o fac din cauză că astăzi vorbirea noastră nu are încă nişte cuvinte general valabile şi pentru că mă străduiesc, prin tot felul de cuvinte groteşti, să atrag atenţia cu toată exactitatea asupra esenţialului – dacă suntem în stare să avem sentimentul că putem *mângâia* asemenea amintiri sau că putem *enerva îngrozitor de tare*

asemenea amintiri, dacă viaţa sufletească devine atât de vie în asemenea reprezentări sub formă de imagini cum poate deveni când e prezentă însăşi trăirea în lumea exterioară, atunci înseamnă că am fortificat acea forţă de care avem nevoie pentru a reţine în mod just în conştienţă reprezentările imaginative.

Şi apoi putem începe să facem mereu şi mereu exerciţiul de a da afară asemenea imaginaţii, în aşa fel încât să ne cufundăm mereu şi mereu, aş zice, în conştienţa goală. E un exerciţiu care, pe lângă aceasta, face foarte viu în noi sentimentul libertăţii interioare, dacă facem în mod voit ca în conştienţă să fie prezente asemenea reprezentări, apoi iar le dăm afară şi în acest fel facem să ia naştere un fel de ritm interior în ceea ce priveşte meditaţia, concentrarea, crearea unor reprezentări şi eliminarea reprezentărilor. Facem să ia naştere astfel o mare mobilitate a sufletului, exact contrariul acelei dispoziţii sufleteşti care există la psihopaţii de orice fel. Este cu adevărat exact contrariul, iar cei care compară cele descrise de mine aici cu cine ştie ce stări psihopate, dovedesc doar că habar nu au despre toate aceste lucruri.

Dacă ajungem apoi în acest fel să fortificăm şi facultatea uitării, dacă suntem în stare să exercităm aceeaşi activitate de uitare care de obicei este exercitată în mod involuntar, dacă reuşim să exercităm acum în interior această activitate negativă, aş zice, reglementată de noi înşine în mod voit, atunci vom observa că lucrul despre care ştiam înainte că este o imagine a realităţii, că este o imaginaţie, acum se umple de ceva care ne arată: ceea ce apare aici în imagine este o realitate, o realitate spirituală. Am ajuns până la acel abis care, de pe cealaltă parte a existenţei, face să strălucească spre noi realitatea spirituală, care este prezentă de fapt în orice realitate

exterioară fizic-senzorială. Vedeţi astfel că, în primă instanţă, e necesar să ne însuşim în mod clar, prin contactul cu lumea exterioară, simţul pe care trebuie să-l avem pentru a avea un comportament just faţă de aceste imaginaţii. Cine vrea doar să speculeze asupra fenomenelor, să le străpungă, aş zice, şi să născocească, speculând, ceea ce ar fi, după el, adevărata realitate, îşi slăbeşte puterea de a reţine imaginaţiile şi de a lucra cu imaginaţiile.

Dacă reuşim acum să trecem la viaţa inspirată, adică să vieţuim realitatea lumii spirituale exact aşa cum vieţuim de obicei, prin simţurile noastre exterioare, lumea fizică, atunci apare acel fenomen deosebit care ne face să spunem: Da, de-abia acum înţelegi ce este amintirea. Amintirea înseamnă de fapt că reprezentările tale, dobândite prin trăirile avute, se scufundă în organismul tău şi acolo, în organism – vorbesc în mod comparativ, dar comparaţia este totuşi un fel de termen tehnic, este mai mult decât o comparaţie, el desemnează foarte bine, într-un anumit sens, conţinutul fenomenului –, acţionează ca o oglindă faţă de obiectele aflate în faţa oglinzii. Ceea ce ne reprezentăm este reţinut de către organism, pe când oglinda, spre deosebire de acesta, este obligată să reflecte mereu ceea ce se află în faţa ei. Astfel, omul are posibilitatea de a face ca oglindirea să devină una voită de el, adică posibilitatea de a face să fie reflectat din întreg organismul, mai ales din organismul nervilor, ceea ce el a încredinţat amintirii sale. Astfel, lucrurile primite de organism sub formă de reprezentări sunt reţinute în aşa fel încât nu putem vedea în dosul lor, cum nu putem vedea nici în dosul oglinzii. Ajungem să avem cu adevărat impresia următoare: Când priveşti în interior amintirile tale, trebuie să-ţi spui că faptul de a avea o facultate a

amintirii te împiedică să te cufunzi tu însuţi şi să priveşti în interiorul tău. Nu poţi să pătrunzi în interiorul tău, cum nu pătrunzi în dosul oglinzii, când vezi obiectele oglindite.

Ceea ce vă spun acuma este exprimat, bineînţeles, cu ajutorul unor comparaţii. Dar comparaţiile înfăţişează starea de lucruri reală şi noi observăm acest lucru din faptul că, în clipa în care, prin inspiraţie, ni se arată imaginaţiile, ca imagini ale unei realităţi spirituale, pentru aceste imaginaţii oglinda încetează să mai existe. Când activitatea de reprezentare imaginativă se ridică la nivelul celei inspirate, apare posibilitatea de a privi în interiorul fiinţei noastre, şi de-abia acum ne vine în întâmpinare, de fapt, aspectul său spiritual. Dar cu ce facem cunoştinţă aici?

Ei bine, dacă citim scrierile unor mistici cum au fost *Sfânta Thereza* sau *Mechthild de Magdeburg* [Nota 27], ajungem să avem adeseori, şi, dintr-un anumit punct de vedere, pe bună dreptate, nişte reprezentări extraordinar de frumoase, în faţa cărora putem avea chiar o dispoziţie de adevărată veneraţie. Pentru cel care începe să întrezărească faptul descris adineaori, tocmai asemenea viziuni mistice încetează să mai fie ceea ce ele sunt adeseori pentru misticul nebulos. Fiindcă cine ajunge să contemple interiorul propriei sale fiinţe nu trecând prin stări anormale, de felul celor prin care trec asemenea mistici, ci prin dezvoltarea facultăţii sale de cunoaştere, în felul arătat, acela nu va descrie ceea ce i se arată la un moment dat, cum fac Mechthild de Magdeburg sau Sfânta Thereza etc., ci el ajunge să cunoască interiorul organizării umane. Oricât de sec şi raţional le va părea misticilor nebuloşi ceea ce eu aşez acum în locul ceţoaselor lor imagini mistice, totuşi acesta este adevărul pe care trebuie să-l căutăm, dacă vrem să avem o cunoaştere reală şi nu extazul la care duce trăirea mistică interioară. Datorită

faptului că acum oglinda a fost înlăturată, ajungem să cunoaştem, să percepem lăuntric plămânul, diafragma, ficatul, stomacul. Ajungem să cunoaştem organizarea umană în interiorul ei, şi ajungem să ştim şi cum nişte mistici de felul lui Mechthild de Magdeburg sau al Sfintei Thereza – dar pe calea unor stări anormale – priveau în interiorul organizării lor umane, numai că, în viziunile lor, acesta se învăluia în tot felul de ceţuri. Şi apoi, ele descriu ceaţa, dincolo de care trebuie să ajungă adevăratul cercetător spiritual.

Omul care nu se poate adânci în asemenea lucruri ar fi şocat dacă i s-ar citi – să luăm această situaţie ca ipoteză – un capitol înălţător din scrierile lui Mechthild de Magdeburg, iar cercetătorul spiritual autentic i-ar spune apoi: Da, asta vezi, într-adevăr, dacă ajungi să-ţi priveşti din interior ficatul sau rinichii. – Dar nu foloseşte la nimic să fii şocat, aceasta este situaţia. O spun pentru cel care ar vrea ca lucrurile să arate altfel: Lucrurile stau aşa cum le-am descris. – Dar pentru acela care ajunge să înţeleagă întreaga situaţie, de-abia acum apare posibilitatea de a avea o relaţie justă cu misterele propriu-zise ale lumii. Fiindcă el ajunge să ştie din ce străfunduri adânci ale existenţei provine această organizare umană şi el îşi dă seama ce puţin ştim despre ficatul uman, despre rinichiul uman, ca să nu mai vorbim de celelalte organe, când disecăm numai cadavrul sau, dacă vreţi, când îl tăiem pe omul viu, în cazul unei operaţii, şi dacă privim organizarea umană numai dintr-o singură direcţie. Căci există posibilitatea de a privi organizarea umană nu numai din această direcţie materială, ci de a o privi în mod interior. Dar atunci avem în conştienţă nişte entităţi spirituale şi aceste entităţi spirituale ne arată că omul, cum stă el aşa, cu organizarea lui, nu e nicidecum o fiinţă singură pe lume,

pe care s-o poţi cuprinde, dacă ţi-o imaginezi închisă între limitele date de pielea sa. Ci, de fapt, chiar dacă într-un sens puţin diferit, situaţia este următoarea: printr-un asemenea mod de a cunoaşte facem descoperirea că exact aşa cum oxigenul care se află acum în mine, cu câteva minute înainte era încă afară iar acum lucrează în mine, tot astfel lucrează în mine, plăsmuite din Cosmos, organizarea internă, ficat, rinichi ş.a.m.d., fiind în legătură cu Cosmosul. Trebuie să-mi îndrept privirile spre Cosmos şi constituţia sa, dacă vreau să înţeleg ceea ce trăieşte în ficat, rinichi, stomac ş.a.m.d., după cum trebuie să-mi îndrept privirile spre Cosmos, cu aerul său, dacă vreau să înţeleg ce este, ca substanţă, ceea ce lucrează în plămânii mei, şi care, apoi, în circulaţia sângelui, duce mai departe prin organism tot felul de lucruri etc. Dacă înaintăm astfel, printr-o cercetare spirituală autentică, nu cunoaştem doar nişte imagini oarecare, îngust delimitate, ale diferitelor organe umane, ci ajungem să cunoaştem nişte corelaţii, să contemplăm corelaţiile dintre organizarea umană şi Cosmos.

Acum este extraordinar de important să nu trecem cu vederea un lucru, să ajungem la o trăire pe care eu nu v-o pot prezenta aici decât în forma sa simplu-simbolică, drept imagine. Dacă privim în ansamblu tot ceea ce am studiat în aceste zile şi ore, ne putem forma reprezentarea următoare. Simţurile noastre sunt, dintr-un anumit punct de vedere, aşa cum am spus, nişte golfuri, prin care lumea exterioară, cu procesele ei, pătrunde în noi. Dar simţurile se prelungesc apoi în interiorul nostru, şi v-am arătat felul cum, treptat, omul ajunge să vadă, sub o formă subiectivă, această activitate legată de ceea ce este situat mai în interior decât organele de simţ – această activitate, care a acţionat de la naştere asupra sistemului nervos, acest element plăsmuitor, dătător de formă –, aşa cum o are în

mod subiectiv, drept retrospectivă a vieţii, drept panoramă a vieţii sale, cum descoperă el, în configuraţia sistemului nervos, că acest sistem nervos reprezintă el însuşi imaginile, realizate în mod exterior, fizic-senzorial, a ceea ce este, propriu-zis, de natură spiritual-sufletească, astfel încât putem spune că vieţuim imaginaţia şi că vieţuim apoi cum se manifestă imaginaţia în activitatea de formare a substanţei nervoase. Bineînţeles, această afirmaţie nu trebuie luată aşa, în sens grosier, fiindcă şi substanţa nervoasă a fost prelucrată deja, înainte de naştere. Voi ajunge mâine să mai vorbesc despre acest lucru. Dar, în esenţă, este totuşi valabil ceea ce spun. Aşa că putem spune: Da, aici înăuntru se continuă activitatea, observăm foarte exact că aici activitatea se continuă. Este aceeaşi activitate care, am putea spune, se gravează în sistemul nervos. Pentru acele părţi ale sistemului nervos care şi-au încheiat dezvoltarea, această muncă de gravare este o parcurgere a căilor nervoase; pentru ceea ce, mai ales în copilărie, mai este încă maleabil, este o adevărată muncă de modelare plastică, o muncă plăsmuitoare care încă are loc din imaginaţii. Acesteia i se opune restul organizării umane, despre care voi mai vorbi, adică purtătorul muşchilor, purtătorul oaselor etc. sau alţi purtători a ceea ce este sistemul nervos, întregul ţesutului organic. Dar pe urmă putem vieţui următorul lucru, şi pentru a vă arăta şi mai clar cum este această trăire, aş vrea să vă spun următoarele.

Am prezentat cândva pentru Societatea Antroposofică o serie de conferinţe pe care am intitulat-o ***Antroposofie*** [Nota 28]. Am vorbit atunci despre această antroposofie atât cât rezultase pentru mine din cercetarea mea spirituală. Apoi mi s-a cerut să dau tiparului aceste conferinţe şi eu m-am apucat să aştern totul pe hârtie. Dar,

scriindu-le, a ieşit altceva. Nu că aş fi schimbat ceva în lucrurile prezentate mai întâi, dar a apărut necesitatea să adaug câte ceva, de aici rezultând noi explicaţii. A devenit necesar, de asemenea, să formulez lucrurile şi mai exact. Această muncă mi-a cerut un an de zile. Apoi a apărut o nouă ocazie. A fost ţinută din nou Adunarea Generală în cadrul Societăţii [Nota 29]. Şi iată că oamenii au spus: cu ocazia Adunării Generale, conferinţele "antroposofice" ar trebui să fie vândute, deci trebuie să fie gata. Pentru acea proximă Adunare Generală, eu anunţasem un alt ciclu de conferinţe [Nota 30] şi trimisesem la tipografie primele pagini ale acestei ***Antroposofii***. Ele au şi fost tipărite imediat. Credeam că acum voi putea să scriu mai departe. Şi chiar am scris mai departe, o vreme. Dar a apărut din ce în ce mai mult şi mai mult necesitatea de a adăuga alte lucruri la explicaţiile mai exacte. Totul s-a terminat prin faptul că era tipărit acum un anumit număr de coli tipografice. Până acolo scrisesem. O coală a ieşit apoi în aşa fel încât cele 16 pagini nu mai erau pline, ci erau pline doar 12 sau 14 pagini. Celelalte erau albe, iar eu trebuia să scriu mai departe. Între timp, apăruse pentru mine – au existat şi alte motive [Nota 31] pentru întreaga poveste, dar acum vreau să arăt unul dintre motivele care au cauzat întâmplarea legată de ceea ce tocmai vreau să vă povestesc –, a venit momentul în care eu mi-am spus: ca să duc la bun sfârşit treaba aşa cum ar trebui ea să fie şi cum vreau să fie, acum, după un an, este necesar să dezvolt mai exact un anumit mod de reprezentare, să elaborez o formă deosebită a cunoaşterii imaginative, inspirate, şi să aplic acest mod de cunoaştere tocmai la problemele antroposofice discutate aici. Şi m-am apucat să fac mai întâi ceva cu totul negativ: am părăsit întreaga ***Antroposofie***. Ea mai există şi astăzi în forma în care a fost tipărită atunci [

Nota 32], multe coli tipografice deja, şi eu mă gândeam să fac acum, într-adevăr, cercetări, pentru a putea continua să scriu. Şi atunci am făcut cunoştinţă cu un lucru pe care aş vrea să vi-l descriu. Nu pot să vi-l prezint decât în mod schematic. Dar ceea ce vă descriu în mod schematic reprezintă o mare sumă de trăiri interioare, care sunt, propriu-zis, nişte metode de cunoaştere necesare în cercetarea fiinţei umane.

S-a dovedit atunci din ce în ce mai clar că o antroposofie de felul celei pe care intenţionam s-o scriu atunci poate fi încheiată numai dacă ajungem să percepem, prin vedere interioară, că ceea ce vedem în mod real, prin contemplare interioară, drept activitate spiritual-sufletească lucrând în sistemul nervos, poate fi continuată până când ajungi aici în mod lăuntric într-un punct – punctul este propriu-zis o linie, situată pe direcţia verticală, dar eu vreau să prezint aici problema numai în mod schematic; pentru anumite fenomene punctul e situat mai sus, apoi mai jos ş.a.m.d., poate că nu e posibil, în cazul acestor conferinţe, să descriu totul în amănunt, vreau să trec doar transversal prin toată această poveste –, până se ajunge în acest punct, unde observi în mod foarte clar că întreaga activitate spiritual-sufletească ce înaintează din exterior spre interior, pe care o percepem în activitatea imaginativă şi inspirată, se intersectează. Dar din momentul în care se intersectează, nu mai suntem liberi în exercitarea acestei activităţi. Nici înainte nu eram cu totul liberi, aşa cum am arătat. Dar acum devenim şi mai neliberi. Observăm că totul suferă o schimbare. Ajungem să fim reţinuţi mai puternic în activitatea de reprezentare imaginativ-inspirată. Concret vorbind, dacă ceea ce este pentru ochi percepţia senzorială şi continuarea ei ca activitate a intelectului este sesizat de noi prin activitatea

de reprezentare imaginativ-inspirată şi dacă ajungem astfel la imaginaţia organului vizual, dacă ajungem deci să percepem organul vizual prin imaginaţia străbătută de inspiraţie, atunci această activitate se continuă spre interior, atunci aici apare o intersectare şi atunci cu activitatea cu care aici am cuprins mai întâi ochiul, cuprindem un alt organ. În esenţă, acesta este rinichiul [Nota 33].

Şi la fel este şi cu celelalte organe. Constatăm întotdeauna, continuând activitatea imaginativ-inspirată spre interiorul omului, că îmbrăţişăm, aş zice, cu această imaginaţie inspirată organele care au dezvoltarea deja încheiată – încheiată cu totul cel puţin ca predispoziţie, când omul se naşte –, înaintând astfel spre contemplarea interioară reală a organismului uman. Este o dificultate cu totul deosebită, şi fiindcă pe atunci eu nu trebuia doar să termin de scris cartea, ci trebuia să ţin acum şi un alt ciclu de conferinţe [Nota 34], pentru care iarăşi erau necesare cercetări spirituale, vă puteţi imagina că n-a fost uşor s-o scot la capăt cu această metodă, dezvoltată în acea vreme – sunt mulţi ani de atunci.

Trebuie să mai spun doar atât: dificultatea constă în faptul că, la început, eşti aruncat mereu înapoi. Această continuare reală este ceva la care trebuie să-ţi aduni întreaga forţă interioară, dacă vrei să reuşeşti. Trebuie să faci efortul, mereu şi mereu, aş zice, de a intensifica în tine forţa activităţii de reprezentare, a muncii interioare a sufletului, prin iubirea faţă de natura exterioară. Altfel, pur şi simplu eşti aruncat mereu înapoi. Observi că te cufunzi în tine însuţi, dar eşti mereu aruncat înapoi, şi obţii, în loc de ceva ce eu aş vrea să desemnez prin această contemplare interioară, ceva care nu este corect. Trebuie să învingi această dificultate de a fi mereu aruncat înapoi.

Ei bine, am vrut să vă povestesc toate acestea ca să vedeţi că cercetătorul spiritual este în măsură să indice acele momente în care el se luptă cu anumite probleme ale cercetării spirituale. Din păcate, în anii care au urmat evenimentului descris, timpul meu a fost umplut cu tot felul de activităţi, mai ales în ultimii ani, aşa că această muncă pe care ar trebui s-o consider neapărat necesară, de a scrie până la capăt ***Antroposofia***, n-a putut fi realizată. De fiecare dată când se deschide cât de cât perspectiva de a duce mai departe ***Antroposofia***, sunt chemat într-o parte sau alta, atunci trebuie făcut un lucru sau altul, atunci trebuie să se ţină, pe unul sau altul dintre tărâmurile activităţii noastre, o şedinţă sau alta. Toate acestea sunt, nu încape nici o îndoială, absolut necesare, bineînţeles. Dar s-ar putea face totuşi câte ceva, dacă ar creşte din ce în ce mai mult numărul acelora care ar lucra împreună cu noi la îndeplinirea sarcinilor antroposofice şi sociale, pentru ca acele câteva persoane care trebuie să folosească, într-adevăr, aici, la centru, nişte forţe pe care de fapt nici nu le au, să se poată dezvolta, în primul rând, în cadrul unei munci rodnice, şi apoi şi pentru ca ele – lucru de care au atâta nevoie! – să fie puţin scutite de unele dintre sarcinile lor. Avem foarte multă nevoie ca toate lucrurile lipsite de obiectivitate, fără nici o legătură cu cauza noastră propriu-zisă, ca tot ceea ce se petrece, aşa cum puteţi observa şi cu ocazia actualei dvs. prezenţe aici, tot ceea ce iese la lumină prin asemenea indivizi murdari, care-şi desfăşoară peste tot activitatea de calomniatori, dar care, oricum, fac necesară o reacţie de autoapărare în epoca noastră, când oamenii care vor să fie liberi se lasă influenţaţi atât de mult pe calea sugestiei, prin asemenea atitudini de negare a vieţii, ar fi necesar, desigur, să primim sprijin în privinţa a ceea ce trebuie făcut pentru a se elabora concepţia despre

lume antroposofică şi pentru a face să se reverse în viaţa socială gândirea antroposofică.

Vedeţi dvs., dacă vă reprezentaţi că aici, sus, este perceput, aş zice, sub o formă fixată mai mult în abstract, ceea ce jos se închide într-un organ, în îmbrăţişarea unui organ care există deja în mod concret, atunci veţi putea să vă daţi seama şi că într-o asemenea înţelegere a organismului uman zace într-adevăr ceva care poate constitui puntea de trecere şi spre activităţile practice, care trebuie să se bazeze pe studierea concretă a omului şi a relaţiei sale cu lumea. V-am atras deja atenţia, în alte contexte, asupra felului cum putem ajunge să cunoaştem, prin simplul fapt că dezvoltăm în noi facultatea imaginativă, nu numai sfera simţurilor şi prelungirea ei în sistemul nervos, ci şi lumea vegetală. Înaintând spre inspiraţie şi dezvoltând apoi o asemenea activitate de cercetare spirituală, ajungem să cunoaştem mai întâi toate forţele care acţionează în lumea animală. Ajungem să cunoaşterea însă şi alte lucruri, care îşi au în lumea animală doar expresia lor exterioară fizic-senzorială. Ajungem să cunoaştem natura sistemului respirator, ajungem să înţelegem forma exterioară a sistemului respirator, pe baza acestor legături. Forma exterioară a sistemului respirator-circulator, în configuraţia sa exterioară, nu este asemănătoare în mod nemijlocit cu viaţa de reprezentare, cum e cazul cu sistemul nervos, despre care am arătat ieri că este atât de asemănător vieţii de reprezentare, încât doi oameni situaţi pe două poziţii diferite ar putea desena nişte imagini asemănătoare. Dacă ajungem să cunoaştem astfel, mergând în paralel, lumea exterioară, cu diferitele ei regnuri, şi omul în structura lui internă – voi arăta mâine ce ne oferă această cunoaştere internă pentru înţelegerea în continuare a întregii entităţi

şi naturi umane – şi dacă ajungem să-l cunoaştem astfel pe om în legătura sa cu lumea înconjurătoare, ni se deschide înţelegerea foarte multor raporturi care există între om şi lumea din jurul lui. Ni se deschide, de exemplu, mai ales posibilitatea de a înţelege în acest fel entitatea unui organ, legătura dintre el şi ceea ce există afară, în împărăţia naturii, şi de a găsi astfel pe cale raţională trecerea de la o fiziologie spiritualizată la o terapie adevărată. Aici se deschide posibilitatea de a dezvolta iarăşi ceea ce odinioară era obţinut prin percepţie interioară instinctivă. Am vorbit despre sistemul yoga şi aş putea să citez alte sisteme, mai vechi, prin care oamenii erau în măsură să vadă într-un mod instinctiv, copilăresc, legătura dintre om şi lumea înconjurătoare. Din aceste vremuri datează unele îndrumări terapeutice, care poate se numără încă şi astăzi, puţin modificate, printre metodele terapeutice cele mai fertile. Va fi posibil să dezvoltăm terapia, în forma în care ne este ea necesară, numai pe cale spiritual-ştiinţifică, şi prin sesizarea legăturii dintre organele umane şi Cosmos va fi elaborată o medicină care nu se va întemeia doar pe experimentul exterior, ci pe percepţia interioară.

Am vrut să vă dau astăzi numai un exemplu de felul cum ştiinţa spirituală trebuie să exercite o influenţă fertilizatoare asupra tuturor ramurilor ştiinţei. Cât de necesar este acest lucru se vede din faptul că, pe de altă parte, prin cercetarea empirică exterioară, care cu adevărat n-a fost leneşă, ci a realizat într-un mod grandios ceea ce a fost posibil să se realizeze în domeniul ei, pretutindeni apar întrebări. Luaţi numai fiziologia exterioară, patologia exterioară ş.a.m.d., întrebările, există peste tot. Cine studiază astăzi problema cu simţuri treze, clare, ştie că întrebările există. Ele cer neapărat un răspuns, aşa cum, la urma urmei, este cazul şi pe tărâmul vieţii

exterioare. Marile întrebări există. Ele cer un răspuns. Ei bine, ştiinţa spirituală nu vrea să nege ceea ce există deja drept realizări mari, triumfale, în celelalte ştiinţe. Dar vrea să studieze, la rândul ei, întrebările ce rezultă de aici şi vrea, în ceea ce o priveşte, să pornească pe drumul ei într-un mod la fel de exact ca acela care poate fi învăţat de la celelalte ştiinţe, pentru a căuta dezlegarea a ceea ce nici pentru cercetarea empiric-senzorială nu poate fi găsit decât prin cercetare spirituală. De aici vom relua mâine.

CONFERINŢA a VII-a

Stuttgart, 23 martie 1921

Din cauză că timpul rezervat acestor conferinţe este atât de scurt, n-am putut prezenta decât foarte fugar, sub o formă schiţată, multe dintre lucrurile care ar putea fi spuse în legătură cu o temă atât de vastă, iar anumite concluzii care decurg de aici n-au putut fi decât sugerate. Pur şi simplu, aici urma să dau doar câteva impulsuri în legătură cu reprezentările care stau la începutul ştiinţei spirituale antroposofice şi din cele prezentate veţi fi ajuns să aveţi sentimentul clar al faptului că toate aceste lucruri, abordate doar sub o formă incipientă, trebuie expuse mai pe larg.

Am vorbit despre modalităţile de cunoaştere deosebite ce rezultă, printr-o anumită muncă umană lăuntric-sufletească, drept continuare a cunoaşterii umane cotidiene ca şi a cunoaşterii ştiinţifice obişnuite, iar primele două modalităţi de a cunoaşte despre care am vorbit mai întâi le-am numit cunoaşterea imaginativă şi cunoaşterea inspirată. Ieri am încercat să arăt că prin colaborarea dintre cunoaşterea imaginativă şi cea inspirată, dacă se ţine seama de o anumită trăire, pe care

am descris-o ieri drept un fel de raport de intersectare interioară a conştienţei, poate să apară o cunoaştere a omului în legătură cu cunoaşterea lumii înconjurătoare. Dacă trăirile pe care le avem în legătură cu această cunoaştere imaginativă inspirată sunt dezvoltate în continuare, perseverând în efectuarea anumitor exerciţii, pe care le găsiţi descrise în cărţile mele [Nota 35], ia naştere ceva care are un nume deja în viaţa obişnuită – şi acest lucru este foarte semnificativ –, deci, dacă facem din plin exerciţii pentru dobândirea cunoaşterii superioare, ia naştere ceva care poate fi numit intuiţie, exact în acelaşi sens în care se vorbeşte de imaginaţie şi de inspiraţie. "Intuiţie" este un cuvânt folosit deja în viaţa obişnuită pentru o cunoaştere nu tocmai clar conturată, bazată mai mult pe sentiment. În orice caz, când vorbeşte despre intuiţie cercetătorul spiritual nu are în vedere o asemenea intuiţie, despre care se vorbeşte adeseori şi care este o modalitate de cunoaştere obscură, cu toate că există un motiv de a ne imagina caracterul obscur, nedezvoltat al activităţii de reprezentare intuitive obişnuite drept un fel de treaptă pregătitoare pentru ceea ce se realizează în intuiţia adevărată. Adevărata intuiţie este un mod de reprezentare şi o dispoziţie sufletească pătrunsă de claritatea interioară a conştienţei, similară – iarăşi trebuie să mă refer la gândirea matematică – cu claritatea pe care o avem în gândirea matematică. La treapta intuiţiei se ajunge prin continuarea exerciţiilor care se fac pentru dezvoltarea capacităţii de a uita. Aceste exerciţii trebuie continuate în aşa fel încât uitarea să devină un fel de uitare de sine neegoistă. Dacă aceste exerciţii sunt continuate în mod sistematic şi exact, apare ceea ce este numit de către cercetătorul spiritual intuiţie în sensul superior al

cuvântului. Este cunoaşterea la care duce în cele din urmă imaginaţia inspirată.

Înainte de a merge mai departe cu expunerile mele, trebuie să mai subliniez un lucru, ca să nu fiu înţeles greşit. Uşor îmi pot imagina că cineva ar putea să ridice o anumită obiecţie împotriva a ceea ce am spus spre sfârşitul conferinţei de ieri. Vă pot asigura de faptul că acela care procedează conştiincios în calitate de cercetător spiritual îşi va face el însuşi toate obiecţiile posibile. Este o atitudine care trebuie să caracterizeze neapărat cercetarea spirituală cultivată de noi aici: la fiecare pas înainte pe care-l facem trebuie să vedem întotdeauna cu extraordinar de multă grijă din ce direcţie ar putea veni obiecţiile şi în ce fel se poate ieşi în întâmpinarea lor. Eu îmi pot uşor imagina obiecţia următoare: Ei bine, ceea ce s-a spus ieri în legătură cu această trăire a intersectării când privim spre interior, ceea ce s-a spus în legătură cu această cuprindere a organizării interne a omului, se poate baza pe o amăgire. Fiindcă tocmai cercetătorul spiritual, aşa cum îl concepem noi aici, şi care, după cum aţi văzut în mod clar, nu are voie să fie un diletant în ceea ce priveşte ştiinţa exterioară, va şti, bineînţeles, câte ceva despre organizarea internă a omului, din anatomia şi fiziologia obişnuită, şi atunci uşor s-ar putea crede că el este în prada anumitor autoamăgiri când integrează percepţiei sale spirituale ceea ce ştie deja din ştiinţa exterioară. – Ei bine, toate autoamăgirile sunt ceva pe care cercetătorul spiritual le are în vedere când înaintează pe calea sa, iar obiecţia care poate fi făcută, eventual, aici, se rezolvă prin faptul că ceea ce percepem prin această contemplare interioară în organismul uman este absolut diferit de ceea ce se poate şti prin anatomia sau fiziologia exterioară. Ceea ce percepem drept organizare internă este întru totul ceva care ar putea fi

numit contemplarea fiinţei interioare spiritualizate a omului. Singurul lucru în care fiziologia obişnuită şi anatomia obişnuită ne pot ajuta este, aş zice, un fel de punct matematic. Avem, cel mult, un punct de reper prin care ceea ce există cu adevărat în suflet drept percepţie spirituală absolut independentă, cucerită prin văzul spiritual, adică ceea ce are un conţinut absolut determinat în sine, pe care îl putem percepe de-abia pe această treaptă a cunoaşterii – prin care partea internă corespunzătoare plămânului, de exemplu, va putea fi mai uşor raportată la plămân dacă ştim deja ceva despre plămân din fiziologia şi anatomia exterioară, decât dacă nu ştim nimic. În schimb, cele două lucruri, conţinutul percepţiei interioare a plămânului şi ceea ce ştim din fiziologia şi anatomia exterioară, sunt două conţinuturi absolut diferite, pe care trebuie să le asociem de-abia ulterior, care arată tocmai în ce fel se repetă, pe această treaptă a cunoaşterii, raportul pe care-l stabilim între ceea ce am sesizat pe cale matematică în interiorul nostru şi ceea ce ne este dat în lumea fizic-minerală, prin percepţie exterioară.

Aceeaşi deosebire care există între lucrurile sesizate în interior, pe cale matematică, şi cele date prin percepţie exterioară, există şi între ceea ce ne cucerim în domeniul activităţii imaginative inspirate şi ceea ce cunoaştem din altă parte, prin cercetare exterioară. Trebuie să presupunem, bineînţeles, că pretutindeni domneşte o absolută claritate interioară a conştienţei.

Dacă ne ridicăm acum mai departe, de la activitatea imaginativă inspirată la intuiţie, ni se dezvăluie ceva asemănător cu ceea ce ni s-a dezvăluit la începutul expunerilor noastre. Atunci am spus: Prin organele de simţ, lumea exterioară cu evenimentele ei se continuă în noi printr-un fel de golfuri, astfel că noi construim ceva în

organele de simţ, la fel cum, să zicem, construim lumea pe cale exterioară prin liniile şi formaţiunile noastre matematice. – Există, aşadar, o prelungire, o prelungire fiinţial-reală a lumii exterioare în organizarea noastră internă spaţială, de această parte a trupului nostru uman. Dacă tot ceea ce am descris eu aici ajunge, pe de altă parte, aş zice, la intuiţie, vom avea o trăire asemănătoare. Avem trăirea că acum ştim că tot ceea ce vieţuim în interiorul fiinţei umane este ceva cu totul neexplicat în sine, poate, mai bine zis, de fapt, neterminat. Dacă ajungem să ne cunoaştem pe noi înşine prin intuiţie, suntem absolut nesatisfăcuţi cât timp rămânem la această autocunoaştere. În cazul activităţii imaginative inspirate, dacă ea se extinde asupra cunoaşterii de sine, se instalează un anumit sentiment de satisfacţie. Aflăm ce sunt sistemele ritmice din fiinţa umană. Este o cunoaştere dificilă. Este o cunoaştere în cazul căreia, de fapt, nu putem să ajungem niciodată la capăt, pentru că ea ne duce în sfera unor evoluţii infinite. Dar în cazul acestei cunoaşteri avem, oricum, conştienţa interioară a faptului următor: Tu înveţi să te cunoşti în ceea ce priveşte legătură ta cu lumea, tu poţi dezvolta nişte cunoştinţe concrete foarte precise, aşa cum am arătat ieri, de exemplu, despre legătura dintre organismul sănătos şi ambianţa cosmică, dar şi despre legătura dintre organismul bolnav şi ambianţa cosmică, şi prin aceasta tu poţi pătrunde, într-un anumit mod, în interiorul fiinţei umane înseşi.

Aş vrea să spun şi aici ceea ce am spus deja în cursul precedent [Nota 36]. Cu ajutorul activităţii imaginative inspirate putem înţelege, de exemplu, în ce fel trebuie să se comporte, de fapt, organizarea umană, pentru ca să poată primi în ea ceva cum este un organ de simţ. În direcţia acestui organ de simţ, organizarea umană este predispusă,

aş zice, spre exterior. Această organizare umană se manifestă în aşa fel încât trimite un anumit sistem de forţe, dacă pot să folosesc această expresie, în direcţia fiecărui organ de simţ. Dar putem face descoperirea că, pe de altă parte, dincolo de raportul de intersectare care există în cazul acestui sistem de forţe pentru un organ de simţ oarecare, în cazuri anormale apar nişte tendinţe asemănătoare, aşa că ceva organizat în mod cu totul corect şi normal pentru devenirea simţului, apare, aş zice, într-un loc nepotrivit, în aşa fel încât un asemenea sistem de forţe este integrat unui organ uman care nu trebuie să fie un organ de simţ, ci trebuie să aibă o altă organizare. Integrarea unui sistem de forţe într-un alt loc, deci, am putea spune, apariţia metamorfozată a unui sistem de forţe care într-un anumit loc din organizarea umană îşi are raţiunea sa de a fi, face să apară nişte anomalii în organismul uman. Iar această anomalie deosebită, despre care am vorbit, are drept consecinţă faptul că în locul unde apare un asemenea sistem de forţe deplasat se formează o tumoare. Ajungem pe această cale să descoperim cu adevărat, în nişte situaţii mai complicate ale organismului, ceea ce *Goethe* a căutat, în teoria metamorfozei, pentru situaţiile mai simple. Ajungem să ne dăm seama că ceea ce într-o direcţie, deci sub o anumită formă metamorfozată, este îndreptăţit, în cealaltă direcţie devine cauza unei boli. Dacă ştim să aflăm ce forţe din ambianţa omului, din regnurile naturii, au ceva comun cu acele forţe care, de exemplu, stau la baza organizării simţurilor – am spus: Dacă percepem în ansamblu organizarea simţurilor prin cunoaşterea imaginativă, şi dacă se mai alătură şi inspiraţia, atunci avem încă o perspectivă interioară asupra situaţiei, iar dacă vedem în ansamblu organizarea simţurilor, putem percepe şi organizarea vegetalelor,

ajungem să percepem raportul dintre organizarea interioară şi organizarea exterioară –, dacă găsim ce anume din lumea exterioară corespunde organizării simţurilor, dacă găsim raportul potrivit cu aceasta, atunci ajungem să avem percepţia remediului, în cazul unei formaţiuni de forţe metamorfozate maladiv.

Vedeţi cât de mult se extinde domeniul lucrurilor descrise aici, nu fantazând la întâmplare, pentru a găsi, să zicem, o mistică nebuloasă, care-i poate procura omului o anumită voluptate. Aşa ceva este străin de ştiinţa spirituală orientată antroposofic pe care o cultivăm noi aici. Ştiinţa spirituală vrea să pătrundă în corelaţiile reale ale lumii, într-un mod serios, exact. Poate că despre multe lucruri care se realizează pe această cale se spune că sunt încă foarte la început – şi noi trebuie s-o recunoaştem fără nici o rezervă –, totuşi, unele dintre lucrurile pe care le-am spus, de exemplu, în faţa medicilor şi a studenţilor în medicină, despre aspectele patologice şi terapeutice, în cursul din primăvara trecută [Nota 37], pe care-l voi continua cât mai curând [Nota 38], au făcut asupra auditorilor impresia de ceva plauzibil, după câte cred. Şi cursul a mai făcut impresia că aici există ceva care poate completa şi fertiliza observaţia exterioară şi experimentele exterioare prin perceperea raporturilor interne ale entităţii naturii şi ale lumii în general şi că aceasta ar trebui să-i convingă pe contemporani că aici se fac eforturi pentru a se găsi ceva pentru care, în multe cazuri, ştiinţa exterioară nu ne pune în faţă decât întrebările, fără să se ivească nici o posibilitate, în domeniul ştiinţei exterioare, de a se găsi nişte răspunsuri măcar inteligibile la aceste întrebări.

Dacă înaintăm acum cu această cunoaştere, care nu trebuie să rămână nicăieri în abstract, ci trebuie să perceapă pretutindeni în mod concret spiritualul real,

ajungem să ne spunem, în primă instanţă: De cealaltă parte a organizării umane există iarăşi ceva care seamănă cu prelungirea lumii exterioare în organizarea simţurilor. – Eu am spus: Dacă ajungem la cunoaşterea de sine prin intuiţie, ceea ce ne este dat prin intuiţie drept autocunoaştere se dovedeşte neapărat a fi neterminat şi înţelegem ceea ce ne este dat astfel de-abia când ne dăm seama că aici, de cealaltă parte, există, în mod asemănător, raportul invers faţă de acela care, pe de altă parte, există la organizarea simţurilor. Într-un anumit sens, simţurile sunt nişte golfuri în care lumea exterioară cu legitatea ei se prelungeşte în noi. De cealaltă parte, omul întreg, care în intuiţie devine organ de simţ, se prelungeşte acum cu fiinţa lui în lumea spirituală. Acolo, lumea exterioară se prelungeşte până în om, aici, omul se prelungeşte până în lumea exterioară, în orice caz, în lumea exterioară spirituală. Iată de ce aici lucrurile stau în felul următor: în timp ce acolo, sus – am explicat lucrurile referindu-mă la organizarea ochiului –, omul are o anumită relaţie activă faţă de dimensiunea adâncimii, în intuiţie, în măsura în care rămâne cu această intuiţie în sfera cunoaşterii, intră într-o anumită relaţie cu dimensiunea înălţimii.

Rezultă astfel ceva absolut analog cu percepţia senzorială, numai că exact invers. Rezultă că prin intuiţie omul se transpune în lumea spirituală ca întreg. La fel cum prin simţuri lumea senzorială exterioară se prelungeşte în el, tot astfel prin intuiţie el se transpune în mod conştient în lumea spirituală şi omul simte această transpunere conştientă exact la fel cum el se simte, în mod afectiv, faţă de lumea exterioară când percepe. În viaţa de toate zilele, sentimentul că eşti în lumea spirituală, trăirea obscură a faptului că te afli în lumea exterioară spirituală se numeşte intuiţie. Această intuiţie este străbătută de o claritate

luminoasă, atunci când se tinde spre o cunoaştere de felul celei descrise. Prin aceasta puteţi aprecia însă că, de o parte a raportului dintre om şi lumea exterioară, noi avem percepţia. De cealaltă parte avem, în mod corespunzător percepţiei, tot ceva nedefinit, care trebuie să fie prelucrat de-abia de acum înainte. La fel cum percepţia este prelucrată de către intelect, de către raţiune, şi la fel cum în percepţie găsim apoi nişte legi, de cealaltă parte există ceva care, în primă instanţă, se află faţă de om într-un raport la fel de nedefinit ca şi percepţia, dar care trebuie apoi prelucrat, trebuie pătruns prin cunoaşterea interioară nou cucerită, la fel cum înainte percepţia exterioară trebuia să fie pătrunsă cu activitatea matematică, într-un cuvânt, cu cunoaşterea interioară ce trebuie cucerită prin trăirea obişnuită.

Ceea ce avem aici, în primă instanţă, sub forma vieţuirii obişnuite, încă nedefinite a intuiţiei, este trăirea credinţei. Exact la fel cum unul dintre polii fiinţei umane, care se ocupă de lumea senzorială exterioară, are trăirea percepţiei, tot astfel omul întreg, prin situarea sa obscură în lumea spirituală, are trăirea credinţei, şi la fel cum percepţia poate fi străluminată de către intelect şi raţiune, tot astfel ceea ce zace în trăirea nedefinită, obscură a credinţei, poate fi străluminat de cunoaşterea ce progresează mereu, şi atunci trăirea credinţei devine un rezultat ştiinţific, la fel cum percepţia devine un rezultat ştiinţific prin prelucrarea care are loc la polul celălalt. Aşa stau lucrurile. Ceea ce vă descriu aici înseamnă a ridica pe o treaptă mai înaltă trăirea obişnuită a credinţei, care, prin muncă spirituală interioară, este transformată într-o trăire a cunoaşterii. Pentru cel ce se înalţă în aceste regiuni sunt două lucruri absolut asemănătoare: a transforma trăirea credinţei în trăirea cunoaşterii, sau a avea în faţă percepţia

şi a o prelucra prin ceea ce şi-a cucerit din matematică sau pe o altă cale, în orice caz, logică. Vedeţi, din punct de vedere interior, lucrurile se îmbucă lăuntric unele într-altele şi ceea ce vă expun eu aici nu e nicidecum construit, ci e descrierea a ceea ce poate fi vieţuit de om, exact la fel cum el vieţuieşte ceea ce se dezvoltă începând cu perioada copilăriei, când încă nu-şi foloseşte intelectul şi raţiunea, până la acea perioadă din viaţă în care îşi foloseşte intelectul şi raţiunea.

De toate aceste trăiri sunt legate însă alte trăiri. De ele este legat, de exemplu, lucrul următor. În momentul în care înaintăm spre cunoaşterea inspirată, avem deja, după cum v-am descris, această panoramă a vieţii, care se întinde în trecut până în anii primei copilării, uneori până la naştere. Am dobândit deci o facultate de percepere interioară. Dar de-abia când apare cunoaşterea inspirată, o dată cu această cunoaştere inspirată, care este, într-un anumit sens, o capacitate de a uita dezvoltată în continuare, se iveşte ceea ce trebuie să caracterizez drept stingere totală a acelei ambianţe pe care o percepeam înainte prin simţuri. Aşadar, apare o stare în care propria fiinţă interioară, şi anume fiinţa interioară temporală, care merge până la naştere, devine obiect, şi în care omul se simte din punct de vedere subiectiv ca şi cum ar fi golit în interiorul lui, ca şi cum ar fi plin, de fapt, în lumea exterioară, nu în interiorul trupului său, ci în lumea exterioară. De-abia când am reuşit să realizăm această uitare intensificată, prin care lumea exterioară percepută prin simţuri este cu adevărat stinsă în momentele cunoaşterii, de-abia atunci apare, prin unirea dintre această trăire şi ceea ce ne-am cucerit pe cale intuitivă, ceva ce trebuie caracterizat în felul următor.

Am avut trăirea imaginaţiei. Ştim că ea se referă la ceva. Dar trebuie să ne fie absolut clar că, în primă instanţă, ea are caracterul de imagine, că, ce-i drept, se referă la realitate, dar că mai întâi avem în conştienţă numai imaginea. Dacă mergem mai departe, prin inspiraţie, înaintăm de la ceea ce are caracter de imagine spre realitatea spirituală corespunzătoare. Dacă am ajuns la momentul în care, prin inspiraţie, percepţia senzorială exterioară se stinge cu totul, atunci apare un conţinut care de fapt de-abia acum se poate arăta. Apare conţinutul care coincide cu existenţa noastră dinainte de naştere, sau, mai bine zis, dinainte de concepţie. Învăţăm acum să privim în interiorul entităţii noastre umane sufletesc-spirituale, aşa cum era ea înainte de a fi luat în stăpânire, din curentul eredităţii, o organizare fizică. Prin urmare, imaginaţia se umple cu un conţinut spiritual real, care înfăţişează viaţa noastră prenatală. Caracterizat în acest fel, procesul descris le va părea multor oameni din epoca noastră, desigur, ceva paradoxal. Dar noi nu putem face mai mult decât să indicăm în mod exact locul unde, în procesul cunoaşterii, apare o asemenea percepţie a sinei spiritual-sufleteşti umane, unde, aşadar, ceea ce se numeşte de obicei problema nemuririi dobândeşte de-abia acum cu adevărat un conţinut absolut real. Apare atunci, în orice caz, şi o înţelegere mai exactă pentru celălalt pol al organizării umane. Dacă pătrundem în modul descris ceea ce înainte era credinţă intuitivă, dacă o ridicăm la nivel de cunoaştere, atunci apare posibilitatea de a raporta imaginaţiile, cu toate că în alt mod decât a fost cazul cu ceea ce am descris adineaori, la viaţa de după moarte. Într-un cuvânt, devine percepţie ceea ce aş numi sâmburele veşnic din om. Iar dacă intuiţia se dezvoltă până acolo unde poate ea să se dezvolte, de-abia atunci dezvoltăm, aş zice,

în interior, eul nostru adevărat şi în interiorul acestui eu – pot doar să dau de înţeles despre ce este vorba aici – devine perceptibil ceea ce eu numesc întotdeauna, în cadrul ştiinţei spirituale antroposofice, cunoaşterea vieţilor pământeşti repetate. Cunoaşterea faptului că înainte de concepţie am fost o entitate spiritual-sufletească şi că după moarte vom fi o entitate spiritual-sufletească, acest lucru ni se dezvăluie prin activitatea imaginativă inspirată. Cunoaşterea referitoare la vieţile pământeşti repetate se dezvăluie numai intuiţiei,

Tot aşa, de-abia acum descoperim, dacă am înaintat până pe acest tărâm, întregul sens al trezirii, al adormirii şi, în general, al somnului. Datorită acelei aprofundări prin care cunoaşterea trece la polul percepţiei, descoperim ceea ce, ca trăire a adormirii, de obicei se petrece în mod inconştient. Şi apoi, la polul celălalt, la polul intuiţiei, descoperim trăirea trezirii. Între acestea două se situează trăirea somnului. Aş vrea s-o mai caracterizez puţin în felul următor. Aş zice: când omul adoarme, în ceea ce priveşte conştienţa lui obişnuită, intervine acea stare în care conştienţa este cu totul întunecată, diminuată. Această conştienţă goală în care omul trăieşte între adormire şi trezire îi dă percepţia unei stări despre care el nu poate să ştie nimic de pe propria lui poziţie subiectivă. Starea în care ne aflăm când desfăşurăm activitatea imaginativă inspirată este absolut asemănătoare. Exact ca în timpul somnului, tac simţurile, tac impulsurile de voinţă. Şi în cazul acestei activităţi imaginative inspirate tace, ca în cazul somnului, ceea ce face parte din activitatea umană subiectivă. Deosebirea faţă de somn constă în faptul că în starea de somn conştienţa e goală, pe când în starea de activitate imaginativă inspirată conştienţa e plină, avem, într-adevăr, independent de percepţiile senzoriale şi de

impulsurile de voinţă, trăiri interioare, trecând printr-o stare de somn treaz, dacă se poate spune aşa, şi ajungând astfel în situaţia de a putea studia somnul.

De aceste trăiri se mai leagă o alta, pe care o voi prezenta numai în mod succint – am atras atenţia asupra acestui lucru azi-dimineaţă, în cadrul seminarului de istorie [Nota 39] –, tocmai de trăirile pe care le-am descris aici se leagă faptul că toate problemele de istorie devin noi. Veţi fi reflectat poate o dată, sau nu e greu să reflectaţi, la faptul că ceea ce noi numim astăzi istorie în sens ştiinţific îşi are în istorici de felul lui *Herodot* [Nota 40] doar nişte precursori, că istoriografia noastră s-a născut de fapt de-abia când s-au ivit zorii culturii deosebite a intelectului, care-şi găseşte şi în experiment deplina ei satisfacţie, aşa că putem spune: Ceea ce, pe de o parte, se simte deosebit de satisfăcut din punct de vedere ştiinţific, prin experiment, se simte satisfăcut, pe de altă parte, prin ceea ce numim astăzi istoriografie exterioară, ştiinţă a istoriei. – Această ştiinţă a istoriei procedează – lucru îndreptăţit, din punctul ei de vedere – în mod istoric-empiric, ea adună datele, caută să alcătuiască din aceste date empirice o imagine a felului cum s-au desfăşurat evenimentele istoriei. Dar unei asemenea interpretări, cu caracter istoric, a faptelor empirice din evoluţia omenirii i se poate obiecta oricând că lucrurile s-ar fi putut petrece şi altfel, şi azi-dimineaţă eu am spus textual că, de exemplu, s-ar fi putut ca *Dante* [Nota 41] să fi murit când era doar un băietan, şi atunci noi ne-am afla în faţa posibilităţii ca ceea ce vieţuim în legătură cu Dante, din punct de vedere exterior-empiric, prin studiul istoriei, să nu fie conţinut în studiul nostru, cel puţin nu aşa cum ne întâmpină el prin Dante. Pentru acela care nu se mulţumeşte cu nişte tirade ale cunoaşterii concepute în interior, ci care depune cu adevărat eforturi

pentru a ajunge la cunoaştere, apar nişte dificultăţi extraordinar de mari dacă priveşte devenirea istorică.

Oamenii studiază, pe baza faptelor istoric-empirice exterioare, Reforma, să zicem. Dar – nu pot înşira toate lucrurile care intră aici în considerare, timpul e prea scurt pentru aşa ceva, dvs. puteţi căuta foarte uşor faptele, din punct de vedere filosofic sau de alt fel – un lucru nu poate fi negat: Dacă, de exemplu, călugărul *Luther* [Nota 42] ar fi murit de tânăr, aş vrea să ştiu ce ar consemna atunci o istoriografie de felul celei pur empiric-exterioare pe care o avem astăzi! Desigur, cu totul altceva decât trebuie să consemnăm astăzi. Aici apar nişte dificultăţi foarte serioase când e vorba de a caracteriza cunoaşterea istorică. Şi esenţialul este să ne dăm seama că e perfect îndreptăţită afirmaţia: Celui care începe să se ocupe de filosofia istoriei şi vrea să ne explice desfăşurarea evenimentelor istorice, fie pe baza unei necesităţi ideatice mai mult sau mai puţin abstracte, aşa cum o poate el urmări în mod empiric, fie căutând să descopere, după modelul strindbergiadei, un fel de intenţionalitate, trebuie să-i replicăm, bineînţeles, că o asemenea intenţionalitate sau necesitate ideatică interioară s-ar găsi şi în faptele care s-ar desfăşura în locul a ceea ce noi numim astăzi Reformă, chiar dacă Luther ar fi murit pe când era doar un băieţel şi dacă n-ar fi existat nici ceilalţi reprezentanţi ai Reformei.

Aceste lucruri trebuie observate cu multă grijă, şi putem fi siguri că pe tărâmul observaţiei empiric-istorice exterioare nu vom găsi nici o posibilitate de a le înţelege. În schimb, dintr-o observare a devenirii umane, făcută pe treapta unei cunoaşteri de felul celei pe care v-am descris-o, rezultă altceva. Din ea rezultă, de exemplu – vreau să vă dau un exemplu concret –, că pe la mijlocul secolului IV după Christos, în sânul civilizaţiei europene au acţionat

nişte forţe care în mod evident s-ar prezenta cu totul altfel cercetării istorice exterioare, dacă în perioada care s-a scurs dintre *Constantin* şi *Iulian Apostatul* [Nota 43] ar putea fi consemnată o personalitate la fel de grandioasă pentru contemplaţie ca şi Dante. Există aici o problemă [Nota 44] – şi mărturisesc deschis că încă nu sunt gata cu cercetarea acestei probleme, dar ea poate fi urmărită mai departe –, aici există o problemă foarte concretă. Eu nu sunt încă gata cu cercetarea problemei, în măsura în care nu vă pot spune astăzi dacă nişte documente importante, nişte acte importante au dispărut, într-un fel oarecare, tocmai în perioada anilor 340 sau 350, în aşa fel încât istoria exterioară nu ştie nimic despre existenţa celor mai importante personalităţi sau dacă s-a întâmplat, într-adevăr, că o asemenea personalitate importantă a murit în tinereţe, sau dacă multe asemenea personalităţi importante au pierit în acea perioadă foarte agitată, foarte războinică. Totuşi, se poate vedea că în perioada la care ne referim acţionează nişte forţe care nu pot fi urmărite astăzi de istoria exterioară şi a căror urmărire, prin istoria exterioară, ar putea să depindă numai de împrejurarea fericită că într-o mănăstire sau alta ar mai fi descoperite nişte documente importante. Pentru cercetătorul spiritual nu încape nici o îndoială asupra faptului că aceste forţe acţionează, că ele există, şi cercetătorul spiritual dovedeşte valabilitatea metodei sale într-o zonă a studiilor istorice în care nu mai are nevoie să deducă existenţa unor forţe istorice prin abstractizare, din împrejurările exterioare.

Dacă ne îndreptăm privirile asupra lui Dante – facem cunoştinţă cu el, ajungem să-l cunoaştem aşa cum a fost el în interiorul lui, căutăm să-l reînviem în sufletul nostru, facem cunoştinţă, de asemenea, cu forţele care acţionau şi se dezvoltau în vremea lui Dante, toate acestea ţin de o

cunoaştere exterioară. Ceea ce caută să realizeze cercetătorul spiritual şi în privinţa epocii lui Dante se va prezenta puţin altfel decât ceea ce poate fi reconstituit numai din documentele exterioare, din "Commedia" [Nota 45] ş.a.m.d. Dar lui i se poate obiecta, firește, că el însuşi ar putea confunda ceea ce-şi cucereşte prin percepţie exterioară şi ceea ce are prin contemplaţie interioară. Dar acolo unde contemplaţia interioară lucrează în aşa fel încât ştim foarte exact că într-o epocă oarecare, de exemplu, cea la care ne referim, evenimentele exterioare nu coincid deloc cu cele interioare, şi că acolo acţionează cu adevărat nişte forţe spirituale, atunci lucrurile se desfăşoară în aşa fel încât descriem istoria – am descris şi eu cândva tocmai această parte a istoriei [Nota 46], pentru un anumit cerc de auditori – îndreptându-ne privirile numai asupra unor forţe percepute lăuntric. Dacă am privit lăuntric aceste forţe, ajungem să ne dăm seama că ele pot trăi lăuntric sau că ele ne pătrund. Şi pentru epoca la care ne referim ar trebui să se întâmple un miracol interior al cunoaşterii dacă am putea afla, cu ajutorul fanteziei, ce fel de forţe s-au manifestat, de exemplu, în Iulian Apostatul, deci un lucru care pe atunci putea fi urmărit numai în mod spiritual.

Atingem aici o treaptă a studiului istoriei despre care se poate spune: aici privim în mod nemijlocit forţele spirituale originare ale devenirii istorice şi percepem pe cale afectivă o explicare a devenirii omenirii tocmai în asemenea părţi ale ei, în cazul cărora mărturiile exterioare – fie ca documente, fie ca oameni care n-au ajuns să-şi manifeste pe deplin impulsurile – s-au pierdut, tocmai acolo unde istoria exterioară trebuie ajutată prin ceea ce poate fi contemplat lăuntric. Tocmai în acest rezultat al cunoaşterii se vesteşte mai întâi ceea ce ne face apoi, pe bună dreptate, să vorbim despre existenţa unor realităţi

spirituale în dosul fenomenelor care există în devenirea istorică. Aici e punctul de la care începem să urcăm, pentru a vorbi apoi despre entităţi de felul celor descrise de mine în cărticica ***Conducerea spirituală a omului şi a omenirii***. O descriere de felul celei date în cărticica ***Conducerea spirituală a omului şi a omenirii*** trebuie să fie precedată neapărat de această contemplare a ceva istoric, care nu există, de fapt, pentru istoria exterioară. De-abia atunci, dacă vrei să fii un om care simte o responsabilitate lăuntrică pentru cunoaşterea lui, te simţi îndreptăţit, pe baza a ceea ce ai văzut în spiritual, să spui: Este posibil să ne înălţăm acum, în felul caracterizat de atâtea ori, de la mintea umană sănătoasă până la ceea ce sunt asemenea forţe active.

Dvs. veţi obiecta, bineînţeles, că atunci n-ar putea vorbi despre nişte entităţi de felul celor descrise în ***Conducerea spirituală a omului şi a omenirii*** decât cineva care a ajuns să aibă asemenea percepţii spirituale. El poate vorbi, în orice caz, de-abia pe această treaptă a cunoaşterii, accentuând faptul că vorbeşte pe bază de contemplare proprie; dar există şi celălalt aspect important, de care trebuie să se ţină seama: Dacă tocmai în domeniul istoriei începem, în mod cinstit, să percepem fenomenele, dacă suntem suficient de rezonabili şi avem o pregătire filosofică suficient de temeinică pentru a ne da seama ce enigme şi îndoieli ne vin din direcţia evoluţiei istorice exterioare, dacă ne aducem cu onestitate acest lucru în faţa ochilor, atunci ajungem, în raport cu istoria exterioară, în toate punctele, la o trăire interioară de felul celei avute, să zicem, de astronomul care, pe baza forţelor gravitaţionale, a susţinut existenţa planetei Neptun înainte ca ea să fi fost observată pe cale exterioară. Descoperirea entităţilor respective este, pe tărâm spiritual, un

eveniment cu totul asemănător aceluia petrecut în cazul astronomului *Le Verrier*, care a aflat prin calcule de existenţa lui Neptun [Nota 47], înainte ca el să fi fost descoperit în mod exterior. El n-a construit rezultatul său ştiinţific pornind de la datele istoric-empirice – în mod pozitivist sau în mod sceptic, respingând pur şi simplu anumite corelaţii –, ci el a urmărit datele existente conform cu calităţile lor adevărate şi şi-a spus: Aici trebuie că acţionează ceva. – La fel cum şi-a spus astronomul care l-a observat pe Uranus: El nu se mişcă aşa cum ar trebui s-o facă, potrivit cu forţele pe care le cunosc deja, aici trebuie să mai existe şi altceva, care influenţează sistemul acestor forţe –, tot aşa cercetătorul cu adevărat conştiincios ajunge, în cele mai diferite puncte ale studierii istoriei, să-şi dea seama de faptul că aici intervin nişte forţe. El vede intervenţia acestor forţe cam la fel cu cineva care, să zicem, găseşte într-o rocă o cochilie de calcar sau de siliciu şi, din aspectul cochiliei, nu trage concluzia: Această cochilie de siliciu s-a cristalizat din ambianţa ei minerală, ci îşi spune: Ea a fost cândva plină, forma ei este determinată de prezenţa unui anumit animal, animalul nu mai este, dar ne putem face o reprezentare despre el. Şi dacă ar veni o fiinţă care a trăit în vremea când animalul respectiv trăia şi locuia în cochilie şi dacă ea ar povesti cum arăta animalul, un asemenea observator direct al animalului s-ar raporta, cu relatarea sa, la cel care a găsit cochilia drept copie clară a acelui animal, la fel ca şi cercetătorul spiritual, care-i vorbeşte pe baza percepţiei sale interioare aceluia care supune faptele exterioare, pur şi simplu, minţii sale umane sănătoase, spunând apoi, pe baza configuraţiei lor: Aici înăuntru trebuie să fie ceva. – Ce este înăuntru, i-o poate spune numai cercetătorul spiritual. Dar omul care, percepând fenomenul, se ocupă de el, poate să controleze

cu logica sănătoasă, cu logica faptelor reale, cu mintea umană sănătoasă, din forma aflată în faţa lui, ceea ce-i spune cercetătorul spiritual.

Nu este necesar să credem orbeşte spusele cercetătorului spiritual. Bineînţeles, ca să descoperi lucruri de felul celor descrise în ***Conducerea spirituală a omului şi a omenirii***, trebuie să faci cercetare spirituală. Dar după ce ele au fost descrise, cercetătorul spiritual trebuie să admită în mod cu totul deschis celui ce verifică faptele pe care cercetătorul spiritual vrea să le explice pe baza a ceea ce el numeşte entităţi superioare, trebuie să-i admită celui care vede faptele exterioare, celui care poate aduna tot ceea ce-i este accesibil, unui asemenea om cercetătorul spiritual trebuie să-i admită: Tu poţi şi ai voie să-mi atragi atenţia în modul cel mai sever dacă găseşti ceva care contravine succesiunii faptelor exterioare, care trebuie să aibă loc, dacă percepţia mea a fost corectă.

Asemenea lucruri s-au întâmplat în repetate rânduri în cadrul cercului nostru de prieteni când am dat, de exemplu, nişte interpretări ale Evangheliei, dobândite numai prin cercetare spirituală. Ele s-au întâmplat şi în cazuri de felul celui relatat azi-dimineaţă. Eu m-am ocupat cu tot felul de cărţi. Numai opera literară pe care *dr. Stein* [Nota 48] a citat-o azi-dimineaţă, în legătură cu data morţii lui Christos, îmi era necunoscută până azi, după autorul ei. N-am văzut-o niciodată. Dar aşa ceva, bineînţeles, nu poate fi citat în cadrul unei argumentaţii exterioare obiective, spun aceasta numai în paranteză. Asemenea lucruri s-au întâmplat însă, într-adevăr, în cadrul cercului nostru de prieteni, au fost făcute verificări despre care trebuie să spunem că sunt absolut obiective. Şi astfel, acest grad de convingere pur subiectiv pe care mulţi dintre prietenii noştri îl au, prin faptul că se situează în mod viu în mijlocul

activităţii spiritual-ştiinţifice, nu se bazează pe o credinţă oarbă, ci pe trăirea în mijlocul acestei activităţi spiritual-ştiinţifice şi, de aceea, vorbesc pe un cu totul alt ton cei care sunt angajaţi de mulţi ani în această activitate a ştiinţei spirituale, decât cei care vorbesc doar din teorie.

Acestea sunt lucruri care, după cum cred, arată în ce fel se leagă în evoluţia omenirii situaţia actuală a ştiinţei şi a cunoaşterii. Bineînţeles, orice are trepte pregătitoare. Aşa că şi metoda experimentală are treptele ei pregătitoare. Dar tot ceea ce a fost experimentat înainte de epoca cea mai nouă din viaţa omenirii este încă foarte rudimentar, în raport cu experimentele evoluate pe care le facem astăzi. Această activitate experimentală evoluată, dacă o primim, aş zice, în trăirea interioară a sufletului, are ceva care, pe de o parte, cere ca ceea ce a fost cucerit prin experiment, prin experimentul conceput de către intelect – deja modul de a concepe experimentul este aşa: ceea ce trăim nu trăim în experiment, ci în munca de experimentare, în pregătirea condiţiilor de desfăşurare a experimentului –, cere ca acesta să declanşeze în suflet ceva care, pe de altă parte, face să devină necesară cunoaşterea spirituală. Noi am înaintat în ceea ce priveşte cunoaşterea de la simpla observaţie la activitatea experimentală. Dacă trăim deosebirea dintre ceea ce aflăm printr-un experiment şi ceea ce aflăm printr-o simplă observaţie, în noi se trezeşte imboldul de a ajunge, pe de altă parte, de la percepţia de sine obişnuită la percepţia de sine ridicată pe o treaptă mai înaltă, la care se ajunge pe calea cunoaşterii, aşa cum am descris-o. Lucrurile au legătură între ele. Aş zice că imboldul care, după câte cred, ar trebui să-i fie neapărat necesar omului de astăzi care tinde cu adevărat spre cunoaştere, imboldul de a merge în direcţia cealaltă a experimentului, există cu adevărat în istorie, datorită unei

relaţii elementare cu activitatea experimentală. Iar rezultatele ştiinţifice, pe care le obţinem studiind natura exterioară, fac să apară în multe cazuri de-abia acum adevăratele întrebări. Şi, după cum ştim, un răspuns corect depinde foarte mult de punerea corectă a întrebării.

Ceea ce ne este oferit adeseori tocmai de ştiinţele moderne ale naturii, pentru cercetătorul spiritual nu este decât ridicarea unor întrebări. Indiferent că luăm ceea ce ne oferă, să zicem, astronomia modernă, sau concepţiile moderne din domeniul chimiei, dacă ne însuşim asemenea cunoştinţe, se iveşte în mod necesar întrebarea: Ei bine, cum se raportează aceste procese la ceea ce are loc în omul însuşi? Tocmai din rezultatele ştiinţifice care au apărut prin transpunerea observaţiei în experiment se ivesc, pe de altă parte, nişte întrebări referitoare la raportul dintre om şi lume. Şi astfel, vom simţi în multe cazuri că această muncă ştiinţifică pune în faţa celui care o trăieşte cu adevărat şi nu se mulţumeşte doar să teoretizeze asupra ei, problematica spiritual-ştiinţifică, aşa că el nu poate face deloc altfel decât să înainteze de la întrebările ce apar în faţa lui spre problemele de ştiinţă spirituală. În anul 1859, *Darwin* s-a putut opri [Nota 49] la ceea ce oferise sub forma unor expuneri extraordinar de perseverente şi, până la un anumit punct, chiar foarte minuţioase. Totuşi, pentru cine studiază ulterior aceste lucruri, ceea ce crede că este rezultat ştiinţific devine întrebare.

Şi atunci ne poate ajuta trăirea pe care o avem în cadrul experimentului. Dar ajungem, pe de altă parte, la cunoaşterea entităţii independente în sine a matematicii. Dacă încercăm să aflăm la ce poate fi aplicată matematica în aşa fel încât din aplicarea ei să rezulte o cunoaştere satisfăcătoare lăuntric, atunci se uneşte într-un tot esenţa observaţiei, esenţa activităţii matematice, esenţa a ceea ce

obţinem pe calea matematicii, esenţa cunoaşterii naturii. Dar ce vieţuim noi oare prin experiment? Ce ia naştere prin faptul că ne simţim obligaţi să dobândim din toate acestea, de asemenea, o cunoaştere care îndrăzneşte să intre şi în domeniul cunoaşterii istorice? Vom fi înclinaţi să căutăm pretutindeni nişte corelaţii ale căror fire de legătură nu ne sunt date între limitele materialului furnizat de ştiinţa actuală. Dar dacă percepem elementul care aduce ordine în acest context, simţim, aşa cum am dat de înţeles astăzi, că de la cunoaşterea de către om a naturii şi până sus, la cunoaşterea istorică, se dezvăluie nişte entităţi superioare, de natură pur spiritual-sufletească. Dacă ajungem însă până aici, ni se deschid porţile prin care putem contempla însăşi lumea spirituală independentă în sine.

Prea stimaţii mei auditori! Ştiu foarte bine cât de nesatisfăcătoare trebuie să rămână multe dintre aspectele tratate în cadrul acestor conferinţe scurte, prezentate sub o formă schiţată. Dar eu am preferat ca, în loc să vorbesc despre un capitol circumscris foarte riguros, să ofer o privire de ansamblu mai cuprinzătoare, care, în orice caz, trebuia să rămână incompletă în privinţa multor aspecte de detaliu; pentru ca dvs. să aflaţi cât de cât în ce constă de fapt modul de a proceda al cunoaşterii spiritual-ştiinţifice, aşa cum o înţelegem noi aici, scopul spre care ea se îndreaptă, şi pentru ca în dvs. să se nască un sentiment al faptului că aici noi căutăm să facem ceva care nu este arbitrar, diletant, fantasmagoric, ci care tinde, mai ales în ceea ce priveşte metoda, spre exactitatea cea mai mare existentă în ştiinţă. Căci, dacă matematica este atât de exactă cum este, aceasta se întâmplă numai şi numai datorită faptului că noi vieţuim matematica în interiorul nostru. Şi, după cum în vremea lui Platon se ştia de ce pe frontispiciul şcolii era înscrisă maxima “Dumnezeu

geometrizează" [Nota 50], după cum pe atunci se ştia că cei ce intrau în acea şcoală aveau deja o anumită pregătire geometric-matematică, tot astfel ştiinţa spirituală modernă ştie de ce foloseşte activitatea matematică străluminată de o claritate interioară luminoasă când caracterizează ceea ce vrea să realizeze de fapt. Dacă aţi ajuns să aveţi impresia că, mai ales în ceea ce priveşte metoda, această ştiinţă spirituală orientată antroposofic este un lucru de care merită să te ocupi şi în legătură cu care poţi reflecta în aşa fel încât să-ţi pui întrebarea: Poate veni de aici un impuls rodnic pentru restul ştiinţelor noastre? – care prin aceasta nu trebuie detronate, ci care tocmai aşa pot fi ajutate să-şi găsească adevărata lor valoare –, dacă am atins acest ţel prin aceste conferinţe succinte şi, după câte ştiu, foarte nesatisfăcătoare din multe puncte de vedere, atunci au fost realizate intenţiile pe care le-am pus la baza acestor expuneri aforistice.

CONFERINŢA a VIII-a

Stuttgart, 23 martie 1921

Am ajuns la sfârşitul cursului nostru universitar [Nota 51]. Am audiat o serie de conferinţe, prezentate de nişte oameni care activează de mai mult timp în domeniul ştiinţei noastre spirituale antroposofice. S-au ţinut şi un număr de ore de seminar, al căror scop a fost acela de a dezvolta ceea ce în diferitele conferinţe fusese prezentat într-un mod mai mult sau mai puţin sumar. Deşi putem spune că stimaţii participanţi au lăsat în urma lor o perioadă foarte încărcată de muncă, trebuie să ţinem seama, pe de altă parte, de felul cum natura activităţii noastre ne-a constrâns să folosim acest timp. Noi n-am putut face altceva decât să deschidem câteva ferestre ale

unei clădiri, lăsând ca în ea să intre lumina care, după cum credem, există în ştiinţa noastră spirituală orientată antroposofic. Şi dacă vă gândiţi că ceea ce se află în interiorul încăperii, care, prin asemenea ferestre, luate în mod simbolic, se deschide în direcţia mişcării ştiinţei spirituale, dacă vă gândiţi că în interiorul acestei încăperi există o activitate bogată şi coerentă în sine, de cele mai diverse feluri, care presupune, în orice caz, că, deoarece se află de-abia la început, ei trebuie să i se alăture o activitate mult mai bogată – dacă reflectaţi la toate acestea, veţi înţelege că, bineînţeles, în cursul conferinţelor şi orelor noastre de seminar n-a putut să iasă la lumină decât extraordinar de puţin din intenţiile care stau la baza unor întâlniri de felul celei care se încheie astăzi.

Intenţia noastră deosebită, pe care o urmărim prin asemenea activităţi, este aceea de a chema aici studenţii, care, spre bucuria noastră, au şi venit adeseori în număr mare. Şi dacă veţi încerca să sesizaţi intenţia noastră, veţi vedea, cel puţin, că noi vrem să fim conştienţi de acest fapt atât de îmbucurător şi important pentru mişcarea noastră. Fiindcă primul lucru pe care am dori să-l arătăm, chiar dacă doar sub o formă schiţată, este acela că în mişcarea antroposofică domneşte o atitudine cu adevărat ştiinţifică. Chiar dacă ea mai are şi alte intenţii spirituale, acest lucru va trebui să-l arate, în diverse alte moduri. Prin întâlnirile de acest fel trebuie să arătăm, înainte de toate, că la baza lor se află o muncă ştiinţifică serioasă, cel puţin ca intenţie. Dar, aşa cum sunt condiţiile de viaţă din epoca actuală, cel ce înţelege aceste condiţii trebuie să spună: O asemenea atitudine ştiinţifică, un asemenea spirit ştiinţific, care participă în mod nemijlocit la condiţiile de viaţă ale omului şi ale omenirii, trebuie să-şi dovedească astăzi valoarea pe un anumit tărâm foarte precis, într-un anumit mod, şi

trebuie să poată fi arătat că el este valoros pe un anumit tărâm. Este vorba de tărâmul vieţii sociale.

E necesar ca din spiritul ştiinţific al epocii actuale să izvorască idei puternice şi capabile să ducă la însănătoşirea vieţii sociale. Astăzi nu e suficient să avem un spirit ştiinţific care să-l cheme pe om într-o existenţă străină de lume, ci noi avem nevoie de un spirit ştiinţific care să dezvolte şi să crească în omenire ceea ce-i poate da acestei omeniri impulsuri pentru însănătoşirea existenţei noastre sociale. Problema socială stă în faţa noastră, enigmatică în multe privinţe, cerându-ne în mod imperios să facem ceva, iar în multe privinţe chiar ameninţându-ne, şi acela care-şi înţelege măcar puţin epoca, trebuie să-şi spună: În epoca actuală îşi cer rezolvarea nişte probleme care pot fi rezolvate numai dacă cei care-şi însuşesc spiritul ştiinţific vor ajunge să cunoască situaţia socială. Acesta e lucrul pe care noi credem că-l cunoaştem pe baza celor mai importante semne ale epocii. Mişcarea antroposofică s-a născut tocmai pentru că l-am recunoscut, şi pe această bază a fost conceput, din punct de vedere artistic, ştiinţific şi cultural în general, centrul activităţii noastre, clădirea din Dornach, Şcoala Liberă pentru Ştiinţă a spiritului, Goetheanumul din Dornach. Noi vrem să fim conştienţi de faptul că printr-un spirit ştiinţific veritabil putem trezi în interiorul nostru asemenea impulsuri care pot deveni, într-adevăr, eficiente şi pe tărâm social.

Ei bine, noi încercăm să ne ţinem conferinţele, să ne pregătim lucrările de seminar în aşa fel încât, poate, a fost sesizat faptul că ne străduim să introducem în mişcarea antroposofică un spirit ştiinţific real şi că, pe de altă parte, ne este străină orice atitudine sectară, ca şi intenţia de a întemeia o religie etc., lucruri care ne sunt atribuite dintr-o direcţie sau alta de cei care nu ne cunosc deloc sau ne

cunosc foarte prost sau care vor să ne calomnieze cu răutate. Spiritul ştiinţific nu se poate revela însă în conţinutul dat prin experienţă de către ceea ce oferă ştiinţa, iar cel care ar exclude de la bun început din sfera ştiinţei un anumit conţinut al experienţei, fie el de natură fizic-senzorială, fie de natură suprasensibilă, ar dovedi că nu e pătruns el însuşi de spiritul ştiinţific. Spiritul ştiinţific se poate manifesta numai în modul de a trata lucrurile. Spiritul ştiinţific se poate manifesta numai în metodica spre care se tinde, şi se va putea verifica dacă ceea ce prezentăm în faţa lumii, din experienţele senzoriale sau suprasensibile, este prezentat de noi într-un spirit ştiinţific, numai apreciindu-se dacă în modul nostru de a trata lucrurile, în metodica noastră, tindem spre spiritul ştiinţific care domneşte în ştiinţele unanim recunoscute. Singurul lucru pe care-l considerăm o temă de discuţie îndreptăţită, singurul lucru pe care-l considerăm demn de a fi discutat, în măsura în care acest spirit ştiinţific, aşa cum este el cultivat în mijlocul nostru, are nevoie să fie îmbunătăţit, constă în întrebarea dacă în modul de a lucra, în modul de a gândi, în conştiinciozitatea ştiinţifică, tindem spre aşa ceva. Şi oricine poate fi convins că va trebui să decidem ceea ce trebuie decis în privinţa caracterului ştiinţific al mişcării noastre pe acest tărâm al modului de a lucra, al metodicii, nu însă în domeniul conţinutului unei anumite experienţe. Dacă ni se poate dovedi că, pe un anumit tărâm, într-un loc sau altul, procedăm în mod ilogic, diletant sau neştiinţific în alt sens, să ni se dovedească acest lucru, şi, dacă se va reuşi să se facă dovada că suntem ilogici, că am pornit la treabă ca nişte diletanţi, atunci, pentru că ne preocupă serios progresul căutărilor noastre spiritual-ştiinţifice, vom aduce muncii noastre, fără a ne împotrivi câtuşi de puţin, corecturile necesare. Nu vom nega în nici

un fel, nici în această privinţă, principiul progresului. – Cam atâta în legătură cu ceea ce trebuie să stea la baza discuţiei referitoare la caracterul ştiinţific sau neştiinţific al eforturilor noastre.

Pe tărâmul social am lăsat ca viaţa să confirme adevărurile care, după câte credem, rezultă din cunoaşterea lumii, aşa cum o cultivăm noi aici. S-ar putea spune că noi am adus în planul discuţiei ancorate în realitate ceea ce credem că trebuie să fie căutat drept adevăr referitor la cunoaşterea omului şi a lumii. În exerciţiile de seminar am arătat că mişcarea şcolară Waldorf [Nota 52], izvorâtă din mişcarea antroposofică, supune discuţiei reale, prin modul viu de a lucra cu omul în predare şi educaţie, întrebarea dacă ceea ce găsim cu ajutorul ştiinţei noastre spirituale îşi poate arăta valabilitatea şi în munca de formare a omului în devenire şi am dori să se înţeleagă faptul că noi n-am vrea deloc să ne rezumăm la nişte discuţii teoretice sterile, ci vrem să lăsăm realitatea să pună ea însăşi la încercare adevărul, aşa cum credem noi că trebuie el căutat. "E-adevărat doar ce e rodnic" [Nota 53], spune Goethe. Adevărul trebuie să-şi dovedească valabilitatea prin rodnicia lui şi la aceia care sunt foarte departe de filosofia pragmatismului modern [Nota 54] sau de filosofia lui "ca şi cum" [Nota 55]. În sens goethean, noi ne putem declara perfect de acord cu ideea că ceea ce e rodnic ne face dovada valabilităţii sale, tot numai pe baza realităţii, mai ales când e vorba de adevărurile sociale. Dacă ceea ce se revarsă în mod viu din ştiinţa spirituală se va putea revărsa din nou în mod viu în viaţă, şi dacă viaţa va putea să arate că ceea ce are loc sub influenţa adevărului recunoscut sau presupus îl situează pe om în existenţă drept fiinţă destoinică, înzestrată cu forţă de viaţă şi siguranţă interioară, având bucuria şi puterea de a

munci, atunci aceasta este totuşi, într-o anumită privinţă, o dovadă reală a adevărului spre care năzuim. Pe de altă parte, noi am încercat să facem un lucru care, în orice caz, este încă foarte la început: a acţiona, aş zice, prin dovada reală. Am căutat să ne ocupăm de anumite probleme economice, în gazetele "Der kommende Tag", în "Futurum", prin care vrem să arătăm că ceea ce izvorăşte în mod spiritual din realitate oferă posibilitatea de a vedea şi lucrurile vieţii practice în lumina justă. Fără îndoială, astăzi încă nu e momentul să spunem că aceste lucruri vor dovedi că îndeplinesc condiţiile. Totuşi, măcar un lucru ni se poate recunoaşte şi în acest domeniu, şi anume faptul că nu ne-am ferit să introducem în domeniile practice ale vieţii ceea ce a fost cucerit de fapt pe un tărâm pur spiritual, dar cucerit cu simţul realităţii, şi că prin aceasta arătăm că nu ne temem de dovezile reale. Indiferent cum vor evolua lucrurile în acest domeniu, evoluţia lor nu va putea decide în întregime asupra intenţiei noastre, pentru că, în asemenea chestiuni, altfel decât este cazul în arta educării şi instruirii mult mai multe depind de influenţele vieţii exterioare şi de înţelegerea pe care o găseşti la cei din jur.

Dacă ne străduim astfel să ţinem seama de semnele vremii, care, după cum reiese din diferite lucruri prezentate aici, aduc în mod nemijlocit în faţa noastră imperativul spiritual-ştiinţific, dacă pot folosi acest cuvânt, noi căutăm, pe de altă parte, să ţinem seama înainte de toate, cu strădaniile noastre, de nevoile lăuntric-sufleteşti ale omului. Celui care priveşte puţin în intimitatea acestor lucruri nu-i va fi greu să aibă credinţa, într-un domeniu special, cel al ştiinţelor naturii, de exemplu, sau într-un alt domeniu, că ne situăm în cadrul unei metode infailibile, al unui mod ştiinţific infailibil de a aborda problemele. Dar nu cumva ceea ce apare drept ştiinţă este cu adevărat rodnic

pentru întreaga evoluţie a omenirii doar dacă se integrează în această evoluţie în aşa fel încât susţine viaţa oamenilor? Pornind de la această premisă, vă pun şi eu întrebarea: Nu cumva în viaţa universitară de azi sau în alte instituţii similare există ceva care se poate apropia de sufletele umane inducându-le chiar foarte mult în eroare? Desigur, putem intra în laboratorul de fizică, putem lucra în sala de disecţii şi putem crede că lucrăm cu o metodă indiscutabil justă şi că avem, într-adevăr, o privire de ansamblu asupra tuturor lucrurilor care intră în considerare şi că le înţelegem complet – bineînţeles, complet numai în sens relativ, conform cu condiţiile epocii şi cu treapta corespunzătoare din evoluţia omenirii. Dar pentru evoluţia omenirii mai e necesar şi un alt lucru. E necesar un lucru care poate că nu se face într-o măsură prea largă, şi care nici nu este apreciat la justa lui valoare. E necesar ca acela care a lucrat într-un spirit ştiinţific bun, cu o conştiinciozitate ştiinţifică serioasă, în laboratorul de chimie, în observatorul astronomic, în clinică, să poată să intre apoi şi într-o aulă unde se ţin cursuri de istorie, de istorie literară, de istoria artelor şi să audă acolo ceva care trăieşte într-o comuniune interioară cu ceea ce el şi-a elaborat în institutele sale. E necesar să existe o asemenea unitate, pentru că ceea ce se elaborează în diferitele domenii de specialitate trebuie să colaboreze până la urmă în procesul global al evoluţiei omenirii, oricât de mult s-ar specializa oamenii individuali, şi, de aceea, trebuie să provină din aceleaşi izvoare.

Din cauză că, după câte credem, astăzi nu este posibil ca oamenii să vieţuiască în mod nemijlocit această unitate dintre catedra de istorie de la universitate şi catedra de ştiinţele naturii, să zicem, noi căutăm să găsim ceva care se află în dosul activităţii ştiinţifice generale şi care poate fi

obţinut din ceea ce le este comun tuturor, adică din realitatea spirituală. Pe cunoaşterea acestei realităţi spirituale ne întemeiem eforturile, acestei cunoaşteri a realităţii spirituale ne străduim, cu slabele noastre puteri, să-i cucerim recunoaşterea şi dreptul de existenţă şi, cu ocazia acestei întâlniri şi a altora de acelaşi fel, am căutat să facem în aşa fel încât dvs., prea stimaţii mei studenţi, să puteţi vedea cum procedăm, cum lucrăm, şi suntem bucuroşi că aţi venit aici. Şi, dacă-mi daţi voie să atrag atenţia numai în treacăt asupra unui aspect special, este vorba de următorul. Un colaborator de ani de zile [Nota 56] al mişcării noastre spiritual-ştiinţifice a avut de curând o întrevedere cu mine. În cursul acesteia, el mi-a spus că trebuie să vorbesc despre doi băieţi Iisus pe baza anumitor substraturi spiritual-ştiinţifice. Înainte nu-mi spusese niciodată că are intenţia de a cerceta în mod conştiincios această problemă pe tărâmul pur exterior. Mi-a spus-o doar cu puţin timp în urmă, când era gata deja cu cercetările sale. Mi-a spus că făcuse o comparaţie completă între cele patru Evanghelii, constatând prin simpla comparare a lor că Evangheliile dobândesc un sens, în privinţa anumitor fapte relatate (în ele), de-abia când le priveşti din punctul de vedere care fusese găsit numai pe cale spiritual-ştiinţifică.

Bine ar fi să se procedeze astfel în toate domeniile. Dacă se va proceda aşa, nu vom avea nici cea mai mică grijă în privinţa faptului că ştiinţa noastră spirituală se va impune în lume. Fiindcă noi nu ne temem de nici o verificare, oricât de mult ar merge ea în aspectele de detaliu. Nu ne temem de nici o verificare. Avem oarecari griji numai în legătură cu aceia care se apropie de concepţia noastră fără s-o examineze, fără a-şi lua osteneala de a verifica tocmai aspectele de detaliu. Cu cât

verificările se vor face mai conştiincios, cu atât mai liniştiţi putem fi cu cercetarea noastră spirituală. Purtăm conştienţa acestui fapt în sâmburele cel mai interior al fiinţei noastre şi numai în conştienţa acestui fapt ne putem asuma, la urma urmelor, răspunderea invitaţiei pe care v-am făcut-o, de a veni aici, dvs., celor care vă străduiţi să vă clădiţi viaţa pe baza ştiinţei şi a spiritului ştiinţific. Noi nu avem încă posibilitatea, dragii mei studenţi, de a vă prezenta deja lucrurile vieţii exterioare aşa cum vă sunt ele prezentate acolo unde eforturile noastre sunt respinse uneori într-un mod atât de bizar. Dar poate că avem dreptul de a trage concluzia, din faptul că aţi venit aici, că în rândurile tineretului de azi mai există totuşi suflete pentru care este important înainte de orice adevărul şi căutarea adevărului. De aceea mărturisim din toată inima – ne este îngăduit desigur s-o facem, şi eu ştiu că prin aceasta spun ceea ce ar spune, la rândul lor, ceilalţi colaboratori ai acestor cursuri –, mărturisim din inimă că am lucrat aici, cu dvs., cu extraordinar de multă plăcere şi bucurie şi aceasta ne aduce o deosebită satisfacţie, într-o anumită privinţă, deja şi pentru că, pe de altă parte, dintr-o voinţă cu adevărat lipsită de obiectivitate, astăzi atacurile calomnioase plouă din toate părţile şi – ciudat lucru! – ni se cere mereu să infirmăm atacurile. În privinţa atacurilor, noi facem cât de mult putem şi cât de mult ne-o permite timpul. Ar trebui totuşi să se ţină seama de faptul că cel care face o afirmaţie trebuie să aducă, la rândul său, dovada adevărului ei. Altfel i s-ar putea arunca în cap fiecărui om orice afirmaţie arbitrară şi i s-ar putea cere să infirme toate lucrurile care i-au fost aruncate în cap. Asemenea acuzaţii ies uneori din nişte unghere cu totul deosebite. La baza unuia dintre aceste atacuri, la care, în majoritatea cazurilor, pot fi reduse şi toate celelalte, stă

faptul că domnul respectiv, care dă acest atac, a fost cândva unul dintre membrii cei mai insistenţi ai mişcării antroposofice – spun aceasta fiind conştient de întreaga greutate a cuvântului folosit –, unul dintre membrii cei mai insistenţi ai mişcării antroposofice. Şi domnul respectiv a venit la editura noastră Folosofic-Antroposofică [Nota 57], aducând o scriere care pe jumătate era un plagiat al lucrărilor mele încă nepublicate, şi pe jumătate o absurditate spiritistă. Editura noastră n-a putut să ia spre publicare scrierea sa, şi în câteva săptămâni el s-a transformat dintr-un adept insistent într-un adversar care ne-a împroşcat cu noroi, care reuşeşte să afirme nişte lucruri de calibrul următor: el îmi atribuie vina stării de sănătate nefericită a unei persoane, cu care n-am vorbit în întreaga mea viaţă decât de două-trei ori, şi atunci foarte pe scurt. Cam acesta e adevărul unor asemenea lucruri şi, în cazul unora dintre ele, lumea nu crede că sunt minciuni numai din cauză că, de obicei, nimeni nu crede că se poate minţi cu atâta neobrăzare. Nu vreau să vă întreţin mai departe cu aceste lucruri. Am vrut doar să atrag atenţia asupra ungherelor din care adversarii îşi încearcă animozităţile, sub formă de calomnii personale, în loc de a încerca să se adâncească în expunerile noastre şi de a discuta cu seriozitate asupra lor.

Ceea ce ni se ia atât de mult în nume de rău este faptul că, în orice caz, într-un punct important trebuie să ne opunem unor tendinţe bine intenţionate ale epocii. Noi nu ne putem declara de acord, aşa, pur şi simplu, cu tendinţa generală, cu intenţia de a duce în cele mai îndepărtate colţuri ale lumii, prin propagandişti, ştiinţa tradiţională, în cele mai diferite domenii ale ei; conform cunoaşterii noastre, noi trebuie să credem că este necesar de asemenea, în lăcaşurile care astăzi se consideră atât de

infailibile în multe privinţe, cărora li se recunoaşte o autoritate atât de mare, despre care se crede că de la ele se poate prelua neschimbat ceea ce urmează să fie popularizat în întreaga lume, deci, noi credem că este necesar ca în aceste lăcaşuri să fie introduse câteva adevăruri ştiinţifice care încă nu există în ele, spre fecundarea caracterului lor ştiinţific. Pentru că noi nu vrem doar să ducem afară, în lumea largă, din anumite lăcaşuri spiritul ştiinţei, ci pentru că vrem să introducem şi un alt spirit ştiinţific, din această cauză suntem duşmăniţi atât de tare, în multe privinţe. Aceste lucruri trebuie să fie pătrunse în toată liniştea şi obiectivitatea de o lume viitoare. Fiindcă trebuie să mărturisim fără ascunzişuri că avem nevoie în mod foarte serios, chiar dacă fiecare dintre noi este convins de caracterul lăuntric ştiinţific al eforturilor noastre, de colaborarea unor cercuri mai largi, şi lucrul care ne apasă cel mai mult, care ne îngrijorează cel mai mult, este acela că avem atât de puţini colaboratori care ştiu să stea într-un mod cu adevărat solid la postul lor. De aceea simţim ceva nespus de preţios în faptul că, de un timp, tineretul studios vine spre noi. Avem încredere în acest tineret studios. Credem că din forţa lui tinerească ar putea răsări tocmai ceea ce este atât de necesar. Şi de aceea am dori să colaborăm în special cu dvs., stimaţi studenţi, pe tărâmul nostru de activitate, în măsura în care condiţiile epocii o permit. De acest spirit am căutat să facem să fie pătruns şi ceea ce am lucrat în cadrul acestor cursuri. Poate veţi lua cu dvs. convingerea că, cel puţin, dorinţa noastră este aceea de a lucra în această direcţie.

Am început prin a spune: Ceea ce v-am oferit aici ar putea fi comparat cu o încăpere închisă, care se deschide prin nişte ferestre spre lumea exterioară prin ştiinţa spirituală, şi noi am vrut să facem în aşa fel încât prin

aceste ferestre să pătrundă lumina unor fragmente din ceea ce căutăm să elaborăm pe cale spiritual-ştiinţifică drept lume a cunoaşterii. – Revenind la această comparaţie de la care am pornit, aş vrea, salutându-vă din inimă şi la sfârşitul acestui curs şi strigându-vă un cordial "La revedere, cu alte asemenea ocazii", aş vrea să vă mai spun încă un lucru: În general, nu stă în obiceiul meu să folosesc expresii, chiar dacă ele sunt consfinţite din vechime, ci aş vrea să mă întorc pretutindeni la exprimarea simplă a adevărului. În istoria noastră literară şi spirituală este citată adeseori o expresie magnifică, drept ultimele cuvinte rostite de Goethe pe patul de moarte: Lumină, mai multă lumină! – Ei bine, Goethe zăcea, muribund, într-un colţ întunecat al unei cămăruţe mici, iar fereastra din faţa lui avea obloanele închise. Din câte îl cunosc eu pe Goethe, am toate motivele să cred că, în adevărul lor simplu, cuvintele sale însemnau: Deschideţi obloanele! – Dar procedând în mod eretic cu o expresie magnifică a iubitului şi veneratului meu Goethe, aş vrea să strig totuşi spre dvs., la sfârşitul muncii noastre din cadrul acestui curs, un cuvânt mai simplu, spunând: Spre dvs., stimaţii mei studenţi, spre dvs. strig, simţindu-ne împreună cu dvs. în încăperea care deschide ferestrele spre cunoaşterea spirituală, prin care am încercat să lăsăm să pătrundă în mod fragmentar ceva despre care credem că este lumină, spre dvs. strig, din spiritul care ne-a îndemnat să vă invităm aici, spre dvs. strig: Deschideţi obloanele!

ANEXA

DISCUŢII ÎN PLEN

în cadrul seminarului de istorie
Stuttgart, 23 martie 1921

Despre Dante

Dacă am vrea să vorbim despre Dante în modul obişnuit, n-am contribui deloc la înţelegerea acestui fenomen. Ar trebui să simţim că în momentul în care ne apropiem de marile fenomene din evoluţia istoriei apare necesitatea de a vorbi despre felul cum concepem devenirea istorică în aspectele ei particulare, concrete. Când studiem derularea zilnică a faptelor, aşa ceva nu intră în considerare.

Hermann Grimm citează, de exemplu, cinci bărbaţi [Nota 58] care i se par importanţi pentru evoluţia omenirii: David, Homer, Dante, Shakespeare, Goethe.

Trebuie să ne fie clar, înainte de toate, faptul că tot ce se spune aici se spune avându-se în faţă premisa: Ce ar fi, dacă Dante n-ar fi existat? Astăzi nu putem oferi decât un singur punct de vedere.

Aţi putut afla din conferinţele prezentate că epoca actuală începe cam în prima treime a secolului al XV-lea. Activitatea lui Dante cade cu puţin timp înainte, în secolul al XIII-lea. Aici ne întâmpină încheierea remarcabilă a unei epoci, care a început în secolul al VIII-lea î. Chr. Ne întâmpină o personalitate în care nu există o delimitare atât de strictă între ceea ce omul percepe în mod artistic şi ceea ce el percepe în mod imaginativ, cum va fi cazul la personalităţile de mai târziu. La Dante confluează ceea ce

trăieşte el în interiorul lui sub formă de imagini şi ceea ce urzeşte el apoi în descrierile din “Divina Commedia”.

Trebuie să ne fie clar faptul că el a trăit într-o lume care astăzi a dispărut. Lumea care se revelează într-un mod atât de grandios prin Dante nu este lumea unui om individual, ci una mult mai vastă. Putem dovedi că imaginile prezentate de Dante în opera sa trăiau în contemporanii săi şi că el le-a preluat în opera sa; nu trebuie să credem însă că toate acestea au trăit în contemporanii săi sub formă de mituri generale, nu, ele au trăit în ei la fel ca şi în Dante. Numai că această lume a dispărut, ea fiind conservată pentru noi în “Commedia” lui Dante.

Cercetarea pur istorică a făcut astăzi o breşă în modul de a privi lucrurile, ca şi cum ceea ce a venit după Dante şi este caracteristic pentru următoarea epocă de cultură ar fi doar o Renaştere. *Konrad Burdach* [Nota 59] vrea să arate că la baza a ceea ce, de obicei, a fost conceput doar drept Renaştere, se află ridicarea la suprafaţă a unor forţe elementare, că în diferitele puncte ale lumii se face simţit un impuls care nu este doar întoarcerea la o epocă mai veche.

Aceasta ne arată că trebuie să facem o delimitare netă între ceea ce se ridică la orizont şi ceea ce exista înainte. În opera poetică a lui Dante ne iese în întâmpinare, într-un mod grandios, ceva ce nu putem înţelege decât dacă ne transpunem în epocile în care încă nu existau ştiinţa şi arta. Ne iese în întâmpinare ceva care ni se înfăţişează ca întreg numai dacă-l înţelegem din întreaga dispoziţie sufletească ce se manifestă drept reaprindere puternică a ceea ce existase în întreaga epocă anterioară. Toate acestea reprezintă, bineînţeles, mult mai mult decât aspectul abstract pe care-l sesizăm astăzi.

Putem spune că tocmai nişte opere de felul "Commediei" lui Dante ne atrag atenţia în mod deosebit asupra faptului că este necesar să ne străduim să ajungem, pe baza documentelor istorice, la o înţelegere sufletească a sâmburelui interior al unor asemenea epoci. Dante este o personalitate care stă în faţa noastră ca gânditor independent, dar care, pe de altă parte, are o puternică tendinţă religioasă, astfel încât trebuie să spunem că în Dante poate fi studiat elementul religios al epocii în care a trăit. Nu e necesar decât să-l punem alături de alte fenomene ale epocii sale, de exemplu, alături de *Giotto* [Nota 60], şi vom constata că acest artist plastic se situează cu mult mai mult în strălucirea proiectată de aurora epocii următoare, că el îşi ia cu mult mai intens adio de la vechea epocă, pe când în Dante putem vedea acea personalitate prin care, dacă ne adâncim în ea, ajungem la o trăire a epocii anterioare.

Desfăşurarea exterioară, empirică a istoriei poate fi înţeleasă numai dacă ştim că multe lucruri nu s-au întâmplat, dar că forţele spirituale corespunzătoare au existat; şi dacă suntem în măsură să urmărim aceste forţe până la nivelul diferitelor personalităţi individuale, vom putea da şi un răspuns pozitiv la întrebarea: Ce s-ar fi întâmplat, dacă, de exemplu, Dante n-ar fi trăit?

Dacă forţele fundamentale, în loc să se mişte în mod teoretic în planul noţiunilor şi reprezentărilor, vor deveni viaţă nemijlocită, şi anume în cercetarea istoriei, atunci ele vor provoca o contopire a omului cu forţele de devenire ale existenţei, în sânul cărora, la urma urmelor, omul trăieşte totuşi lăuntric şi în sânul cărora nu are voie să rămână neştiutor, pentru că aici acţionează şi forţele declinului, dar el trebuie să discernă forţele ascensiunii.

NOTE

Cursul de faţă a fost ţinut de Rudolf Steiner în cadrul "Cursului Universităţii Libere Antroposofice" (Stuttgart, 12-23 martie 1921). Pentru reeditarea sa în cadrul Operelor Complete, textul a fost revizuit încă o dată pe baza notelor existente şi, cu această ocazie, au putut fi incluse câteva pasaje absente în prima ediţie (1948).

Cursul a fost tipărit pentru prima dată în revista "Die Drei", anul 9 (1929-1930), caietele 9-12, şi anul 10 (1930-1931), caietele 1-3.

1. *afirmaţia făcută cândva de Kant, că în fiecare ramură a ştiinţei există numai atâta cunoaştere adevărată câtă matematică există în ea*: Textual: "Eu afirm că în fiecare teorie specială despre natură poate fi întâlnită numai atâta ştiinţă propriu-zisă, câtă matematică putem întâlni în ea." Immanuel Kant, 1724-1804: Cuvânt înainte la "Motivele metafizice pentru începutul ştiinţelor naturii", 1786.

2. *Johann Friedrich Herbart*, 1776-1841, filosof, psiholog şi pedagog german.

3. *David Hume a rostit totuşi un cuvânt foarte just*: David Hume, 1711-1776, filosof englez. În lucrarea sa principală "Enquiry concerning human understanding" (Cercetări asupra intelectului uman); Partea I, Secţiunea a 5-a: "Rezolvare sceptică a acestor rezerve", 1748.

4. *Noi observăm lumea exterioară*: Vezi nota precedentă.

5. *despre care şi noi vom mai avea de vorbit*: Această temă n-a mai fost abordată.

6. *Platon le cerea discipolilor săi*: Platon, 427-347 î. Chr. "Matematica era preţuită de Platon în egală măsură, după cum era folosită, în viaţă şi după conţinutul ei formal

de cultură, ca şi după locul ei propedeutic în raport cu speculaţia, ... (ca) întoarcere a spiritului de la cele materiale spre cele ale gândirii (Rep. p. 522, sq.). Ridicarea acesteia la rangul de element al vieţii spirituale şi de şcoală pregătitoare a speculaţiei a început cu Pythagora, dar a fost efectuată de-abia de Platon." Vezi "Istoria idealismului" de Otto Willmann, Braunschweig 1894, p. 394.

7. *afirmaţia lui Platon "Dumnezeu geometrizează"*: Textual: "Dumnezeu geometrizează fără încetare." Ea ne-a fost transmisă în "Convorbiri la masă" de Plutarh, acesta făcând observaţia că un asemenea cuvânt nu se întâlneşte nicăieri în scrierile lui Platon, dar că el sună foarte autentic şi este cu totul în spiritul lui.

8. *ne vom referi*: Vezi Conferinţa a 8-a din volumul de faţă.

9. *în aceste şapte conferinţe*: Cuvântul de închidere rostit de Rudolf Steiner a fost inclus aici drept Conferinţa a 8-a.

10. *în cartea mea "Despre enigmele sufletului"..., ce se întâmplă în interiorul omului când ascultă muzică*: Vezi ***Despre enigmele sufletului***, GA 21.

11. *în cazul unui act de voinţă ca fenomen originar*: Referitor la noţiunea de fenomen originar, vezi capitolul "Fenomenul originar" din ***Introduceri la scrierile de ştiinţe naturale ale lui Goethe***.

12. *un profesor de anatomie*: Prof. Dr. Hugo Fuchs, Göttingen; vezi Johannes Walter Stein "Relatare asupra conferinţelor din Göttingen", în revista "Tripartiţia organismului social", anul 2, nr. 5, august 1920.

13. *Theodor Ziehen*, 1862-1950, psiholog. În cartea "Psihologie fiziologică", ed. 1, Jena 1890, prelegerile 10 şi 16.

14. *Acolo se spune că spaţiul este ... conţinut în mod aprioric în organizarea umană*: Vezi Immanuel Kant, 1724-1804, "Critica raţiunii pure", Secţiunea "Despre spaţiu", ed. a 2-a, 1787.

15. Începutul conferinţei se referă la unele întrebări puse de adversari şi va apărea împreună cu alte pasaje similare într-un volum separat al ediţiei Operelor Complete.

16. *aşa cum s-a întâmplat, de exemplu, în cazul lui Gustav Theodor Fechner*: Gustav Theodor Fechner, 1801-1881, fizician şi filosof, în lucrarea sa principală "Zend Avesta sau despre lucrurile cerului şi ale lumii de dincolo" 1851, ed. a 4-a, Leipzig 1919, p. 139 şi urm.

17. *am avut ... un profesor de chimie*: Hugo von Gilm. Vezi Rudolf Steiner, ***Viaţa mea***, GA 28.

18. *filogenie*: Teoria despre istoria genealogică a fiinţelor vii. *ontogenie*: Teoria despre dezvoltarea individului izolat, de la ovul şi până la stadiul de maturitate.

19. *am fost nevoit să extind ... numărul simţurilor la douăsprezece*: După ce în anul 1909, în conferinţele despre "Antroposofie", apărute în volumul ***Antroposofie***, GA 115, Dornach 1965, Rudolf Steiner făcuse deja afirmaţia că omul posedă, în primă instanţă, treisprezece simţuri – zece simţuri obişnuite şi trei simţuri "suprasensibile" –, în anul 1916, în ciclul ***Fiinţa lumii şi egoitatea***, GA 169, Dornach 1963, el a spus pentru prima dată că există douăsprezece simţuri, o concepţie pe care de acum înainte a păstrat-o. Vezi referitor la aceasta: Hendrik Knobel "Despre teoria lui Rudolf Steiner asupra simţurilor", în "Veşti de la Asociaţia pentru Administrarea Operei lui Rudolf Steiner", nr. 14, Mihaeli 1965.

20. *Asociaţia ... Giordano Bruno*: pentru o concepţie despre lume unitară (Berlin). Vezi în acest sens relatările lui Rudolf Steiner din ***Viaţa mea***, capitolul XXIX, GA 28, Dornach 1962.

21. *Meynert, cercetător al proceselor cerebrale*: Theodor Meynert, 1833-1892, profesor de medicină la Viena, reprezentant al idealismului în teoria cunoaşterii; Scrieri: "Despre mecanica creierului", 1874, "Creier şi moralitate".

22. *Herbartian*: adept al lui Herbart, vezi nota 2. Nu s-a putut afla la cine se referă aici.

23. *Theodor Ziehen*: Vezi nota 13.

24. *Moriz Benedikt în ... amintirile sale*: Moriz Benedikt, 1835-1920. "Din viaţa mea", Viena 1906.

25. *Platon*, 427-347 î. Chr. *Aristotel*, 384-322 î. Chr.

26. *tot soiul de lucruri care, după părerea lui, zac ascunse în dosul fenomenelor*: Goethe, "Maxime în proză": "Numai nu căutaţi în dosul fenomenelor, ele înseşi sunt teoria."

27. *Sfânta Thereza* (de Avila), 1515-1582 *Mechthild von Magdeburg*, pe la 1212 până la 1280.

28. *Am prezentat cândva pentru Societatea Antroposofică o serie de conferinţe*: ***Antroposofie, psihosofie, pneumatosofie***. Douăsprezece conferinţe, Berlin 1909/1910, GA 115, Dornach 1965. Vezi primele patru conferinţe despre "Antroposofie", 23-27 octombrie 1909, în perioada Adunării Generale a Secţiei Germane a Societăţii Teosofice, octombrie 1909. Vezi şi nota 19.

29. *A fost ţinută din nou Adunarea Generală*: Adunarea Generală a Secţiei Germane a Societăţii Teosofice, noiembrie 1910, la Berlin.

30. *anunţasem apoi ... un alt ciclu de conferinţe*: Cele patru conferinţe din 1-4 noiembrie 1910, apărute sub titlul

"Psihosofie", în volumul amintit mai sus ***Antroposofie, psihosofie, pneumatosofie***.

31. *au existat şi alte motive*: Vezi: Rudolf Steiner/Marie Steiner von Sivers, ***Corespondenţă şi documente din anii 1901-1925***, GA 262, Dornach 1967. Scrisoare a lui Rudolf Steiner către Eduard Selander, Helsingfors, ca şi ***Limitele cunoaşterii naturii***, 8 Conferinţe, Dornach 1920, GA 322, Dornach 1969.

32. *Ea mai există şi astăzi în forma în care a fost tipărită atunci*: Această carte, din moştenirea lăsată de Rudolf Steiner, care a existat deja sub formă de coli tipografice, a fost publicată pentru prima dată în 1951, sub titlul ***Antroposofie. Un fragment***. O nouă ediţie, extinsă prin textele găsite între timp, a apărut în ediţia Operelor Complete, Dornach 1970, GA 45.

33. *În esenţă, acesta este rinichiul*: Vezi ***Raportul dintre diferitele domenii ale ştiinţelor naturii şi astronomie***. 18 Conferinţe, Sttutgart 1921, sfârşitul Conferinţei a 15-a, GA 323.

34. *ci mai trebuia să ţin acum şi ... un alt ciclu de conferinţe*: Vezi nota 30.

35. *pe care le găsiţi descrise în cărţile mele*: Vezi Privire de ansamblu asupra Ediţiei Operelor Complete ale lui Rudolf Steiner, la sfârşitul volumului de faţă sub A. Scrieri I. Opere.

36. *ceea ce am spus deja în cursul precedent*: Vezi ***Limitele cunoaşterii naturii***. 8 Conferinţe, Dornach 1920, GA 322, Dornach 1969, în Conferinţa a 8-a.

37. *lucrurile pe care le-am spus, de exemplu, în faţa medicilor şi a studenţilor în medicină*: Vezi ***Ştiinţă spirituală şi medicină***, Douăzeci de Conferinţe, Dornach 1920, GA 312, Dornach 1961.

38. *pe care-l voi continua cât mai curând*: Vezi: ***Puncte de vedere spiritual-ştiinţifice referitoare la terapie***. Opt Conferinţe, Dornach 1921, GA 313, Dornach 1963.

39. *am atras atenţia asupra acestui lucru azi-dimineaţă, în cadrul seminarului de istorie Herodot*, 484-424 î. Chr., istoric grec, supranumit "părintele istoriei".

40. *Dante Alighieri*, 1265-1321.

41. *Martin Luther*, 1483-1546.

42. *Constantin*, supranumit cel Mare, pe la 288-337 d. Chr., împărat al Romei între 324-337. *Iulian Apostatul*: împărat roman între 361-463.

43. *Există aici o problemă*: Problema a fost urmărită mai departe de Rudolf Steiner şi descrisă cu câţiva ani mai târziu în ***Cunoaştere iniţiatică***, 13 Conferinţe, Penmaenmawr 1923, GA 227, Dornach 1960, în Conferinţa din 31 august; şi în ***Consideraţii esoterice asupra unor legături karmice, vol. V***, 16 Conferinţe la Praga, Paris şi Breslau 1924, GA 239, Dornach 1963, în Conferinţa din 5 aprilie 1924.

44. *din "Commedia"*: "Divina Commedia" a lui Dante.

45. *am descris şi eu cândva ... tocmai această parte a istoriei*: Până acum nu s-a putut depista despre ce e vorba.

46. *Le Verrier, care a aflat prin calcule de existenţa lui Neptun*: Neptun, cea mai exterioară dintre planetele cunoscute, a cărei descoperire a reuşit datorită neregularităţilor care au fost constatate în mişcarea lui Uranus, descoperit în 1781. Le Verrier, la Paris, a început în vara anului 1843 să se ocupe de teoria asupra lui Uranus iar din noiembrie 1843 a comunicat cu regularitate Academiei din Paris rezultatele cercetărilor sale. La 23 septembrie 1846, Johann Gottfried Galle (1812-1910), pe atunci cercetător la Observatorul Astronomic din Berlin,

vede, în apropierea locului indicat de Le Verrier, o nouă stea mică, de mărimea a opta, a cărei natură de planetă a putut fi recunoscută deja în seara următoare, după schimbarea locului.

47. *opera literară pe care dr. Stein a citat-o azi-dimineaţă*: Fără îndoială, în cadrul seminarului de istorie, vezi Anexa de la p. 144. Dr Johannes Walter Stein era profesor de istorie la Şcoala Waldorf, unde se ţinea acest seminar. Titlul lucrării n-a putut fi aflat până în prezent.

48. *În anul 1859, Darwin s-a putut opri*: Charles Darwin, 1809-1882, în lucrarea sa "Apariţia speciilor prin selecţie naturală", Londra 1859 (On the Origin by means of Natural Selection, on the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life).

49. *"Dumnezeu geometrizează"*: Vezi nota 7.

50. *cursului nostru universitar*: vezi Introducerea la Note.

51. *mişcarea şcolară Waldorf*: "Şcoala Liberă Waldorf" a fost întemeiată de Rudolf Steiner în toamna anului 1919 la Stuttgart, drept "şcoală populară şi superioară unitară". De atunci au apărut numeroase alte şcoli Waldorf în multe ţări de pe suprafaţa Pământului. Vezi: Rudolf Steiner: "Baza şi scopul pedagogic al Şcolii Waldorf", Dornach, 1970, ca şi cursurile fundamentale de pedagogie: ***Antroposofia generală ca bază a pedagogiei***, GA 293; ***Arta educaţiei. Metodica şi didactica***, GA 294; ***Arta educaţiei. Discuţii de seminar şi conferinţe despre planul didactic***, GA 295.

52. *"E-adevărat doar ce e rodnic"*: Goethe în poezia sa "Testament" (Dumnezeu şi lumea).

53. *pragmatism*: Teoria filosofică ce priveşte ştiinţa, gândirea numai din punctul de vedere al utilităţii. Reprezentant principal: Williams James (1842-1910),

filosof nord-american. Comp. opera sa: “Pragmatisme” 1907, în limba germană de Jerusalem sub titlul “Pragmatismus” 1908.

54. *filosofia lui ... ca şi cum*: Teoria despre viaţa spirituală ca ficţiune conştientă. Hans Vaihinger, filosof german (1852-1933), în lucrarea sa “Filosofia lui ca şi cum”, 1911.

55. *Un colaborator de ani de zile*: Adolf Arenson, 1855-1936. Şi-a publicat lucrarea sub titlul “Istoria copilăriei lui Iisus. Cei doi băieţi Iisus”, Stuttgart 1921 (epuizată, o nouă ediţie în pregătire).

56. *a venit la Editura noastră Filosofic-Antroposofică*: a fost întemeiată în anul 1908, drept Editura Filosofic-Teosofică, de către Marie von Sivers (Marie Steiner). În anul 1913, numele a fost schimbat în acela de Editura Filosofic-Antroposofică, o dată cu întemeierea Societăţii Antroposofice.

57. *Hermann Grimm citează, de exemplu, cinci bărbaţi*: textual: “Bărbaţii cei mai puternici pe care-i cunosc mileniile istoriei umane, au fost cinci poeţi, care au trăit înainte şi după Christos: David, Homer, Dante, Shakespeare, Goethe.” Hermann Grimm (1828-1901), “Rafael ca putere mondială”, articol în “Fragmente”, 2 vol., Berlin 1900-1902.

58. *Konrad Burdach*, 1859-1936, profesor la catedra de cercetări asupra limbii şi literaturii de la Universitatea din Halle. Vezi expunerile lui Rudolf Steiner în ***Despre iniţiere***. Opt Conferinţe, München 1912, GA 138, Dornach 1959.

59. *Giotto*, 1266-1337, pictor italian.

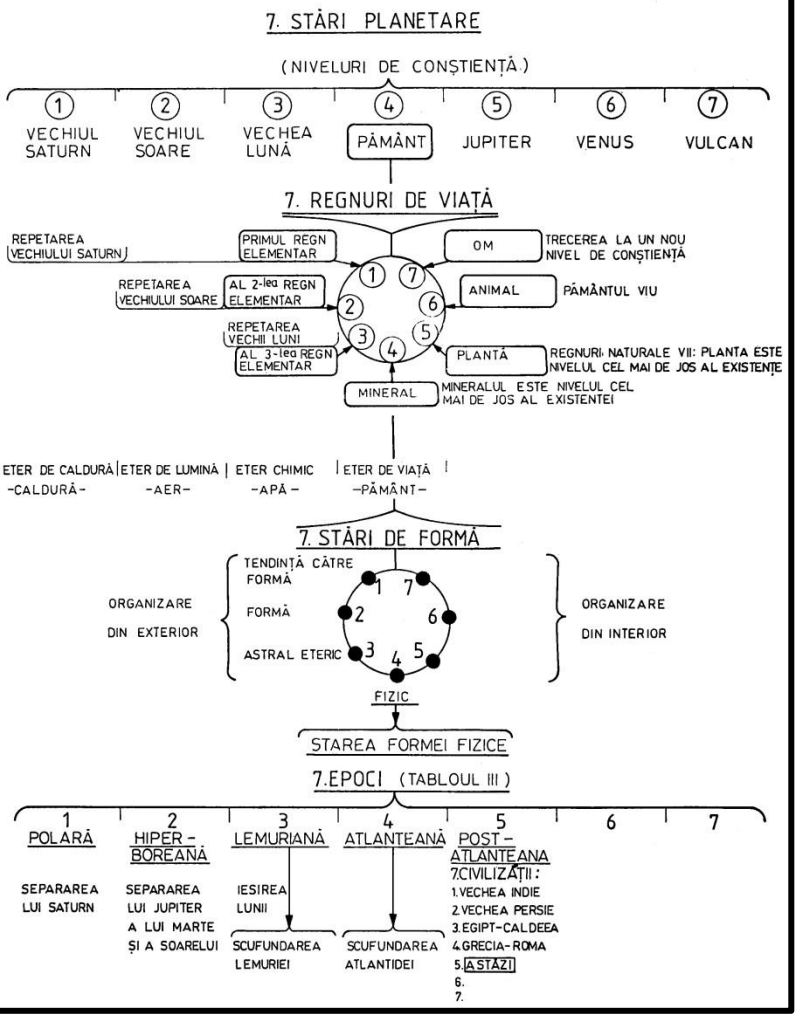
EPOCI DIN ISTORIA PĂMÂNTULUI ȘI PERIOADE GEOLOGICE

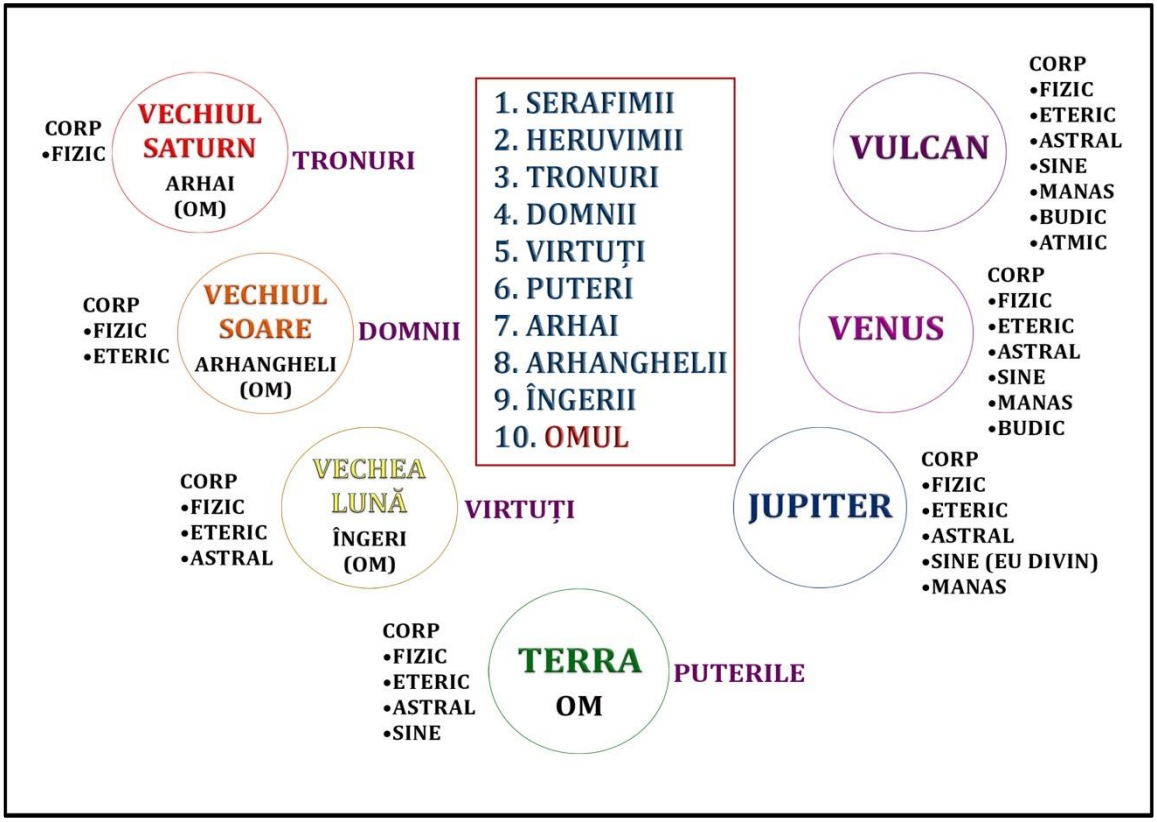
(cf. G. WACHSMUTH – Die Entwicklung der Erde)

REPETAREA FAZELOR MAI VECHI LA UN NIVEL SUPERIOR	ERA	ÎMPĂRȚIREA ÎN EPOCI		FAUNA	FLORA	FORMAREA ȘI STRUCTURA PĂMÂNTULUI
REPETAREA VECHIULUI SATURN	FAZE COSMICE	1. EPOCA POLARĂ		Stadii cosmice preliminare ale formării sistemului solar Formarea sferei și a corpului lui Saturn		Diferențierea prin contracție a sferelor planetare
REPETAREA VECHIULUI SOARE		2. EPOCA HIPERBOREANĂ		Formarea sferei și a corpului lui Jupiter Formarea sferei și a corpului lui Marte Separarea Pământului și a Soarelui Pământul, organism planetar (înglobând și Luna) începe să evolueze în jurul Soarelui		
REPETAREA VECHII LUNI	PALEOZOIC	3. EPOCA LEMURIANĂ	INCEPUT	Epocă vitalizată Biosfera generatoare Diferențierea învelișurilor și a nucleului Archaic	Procese de schimb în atmosferă. Compuși albuminoizi Coloizi – suspensii Primele forme animale și vegetale în atmosfera vitalizată.	Formarea straturilor periferice. Atmosfera (TABLOU IV)
REPETAREA EPOCII POLARE ÎN EPOCA LEMURIANĂ						Precipitare de substanțe primitive, viitoare roci primare
REPETAREA EPOCII HIPERBOREENE ÎN EPOCA LEMURIANĂ				Diferențierea internă și formarea straturilor Cambrian Silurian Devonian	Nevertebrate marine Trilobiți. Brahiopode. Corali. Pești primitivi Înmulțirea cochiliilor calcaroase	Forme vegetale primitive între două ape, alge, varec. Primele plante de uscat.	Sedimentare. Tendința de formare a unei suprafețe terestre plastice. Atmosferă apoasă și caldă.
MIJLOCUL EPOCII LEMURIENE			MIJLOC	Carbonifer Permian Triasic	Amfibii Reptile	Ferigi Criptogame Lycopode Păduri de conifere	Cutarea suprafeței terestre (climat tropical în emisfera nordică) (Tendință puternică dar trecătoare de durificare)
SFÂRȘITUL EPOCII LEMURIENE			SFÂRȘIT	Jurasic Cretacic Scufundarea Lemuriei	Archeopterix Animale uriașe Saurieni Mamifere inferioare Păsări cu dinți Saurieni	Ferigi arborescente Primii arbori foioși și plante cu flori angiosperme	Ieșirea „Lunii Purificarea atmosferei Puternice transgresiuni marine. Mobilitate reînoită a suprafeței terestre. Scufundarea Lemuriei
EPOCA ATLANTEANĂ	NEOZOIC (CENOZOIC)	4. EPOCA ATLANTEANĂ	1. Tertiar: Paleocen	Primele copitate sălbatice. Mamifere superioare Vite Primate	Continuarea diferențierii plantelor până la flora actuală.	Atmosferă caldă încă, dar în curs de răcire. Deformarea plastică a Pământului până în Cuaternar. (TABLOU VII, VIII, IX) Glaciații Scufundarea Atlantidei
			2. Eocen			
			3. Oligocen			
			Miocen			
			Pliocen			
			4. Cuaternar: Diluvium	(Schelete umane)		
			5. Glaciații (TABLOU X)	Nici o nouă specie, însă modificări geografice ale florei și ale faunei.		
			6.			
			7. Scufundarea Atlantidei			
EPOCA POST-ANTLANTEANĂ		5. EPOCA POST-ATLANTEANĂ	1. Vechea Indie	Actuală	Actuală	Creșterea căldurii și micșorarea căldurii pe Pământ (TABLOU XI)
			2. Vechea Persie			
			3. Egipt-Caldeea			
			4. Grecia – Roma			
			5. Astăzi			
			6.			
			7.			

STADII PRELIMINARE ȘI PERIOADE EVOLUTIVE IN ORGANISMUL COSMIC

(cf. G. WACHSMUTH – Die Entwicklung der Erde)

1. SERAFIMII
2. HERUVIMII
3. TRONURI
4. DOMNII
5. VIRTUȚI
6. PUTERI
7. ARHAI
8. ARHANGHELII
9. ÎNGERII
10. OMUL
CORP •FIZIC
VECHIUL SATURN
ARHAI (OM)
TRONURI
CORP •FIZIC •ETERIC
VECHIUL SOARE
ARHANGHELI (OM)
DOMNII
CORP •FIZIC •ETERIC •ASTRAL
VECHEA LUNĂ
ÎNGERI (OM)
VIRTUȚI
CORP •FIZIC •ETERIC •ASTRAL •SINE
TERRA
OM
PUTERILE
CORP •FIZIC •ETERIC •ASTRAL •SINE •MANAS •BUDIC •ATMIC
VULCAN
CORP •FIZIC •ETERIC •ASTRAL •SINE •MANAS •BUDIC
VENUS
CORP •FIZIC •ETERIC •ASTRAL •SINE (EU DIVIN) •MANAS
JUPITER